

MUSTAFA ÖZER

DÜ Ü TEN SONRA

Sanat Politikası Üstüne Notlar

MUSTAFA ÖZER

***Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları:3**

*** Birinci Basım; 1977/ İstanbul**

*** İkinci Basım;Temmuz-2012 Kayseri**

***Kapak ; Mustafa bakorkmaz**

***Tashih ;Galip Boztoprak**

***Dizgi-Baskı; Orka- Kayseri**

İçindekiler

TAR H TRAGEDYASI	7
Söz!.....	9
PARLAK ALI KANLIKLAR.....	11
NKARIN HAKKI	15
SAYILARIN DÜNYASI.....	24
ATLARI DA VURURLAR.....	29
DE M	32
UMRAN VE ALDANI	37
UMRANDA S YASAL PERSPEKT F.....	42
KR Z.....	50
YARATILI IN G ZEM	54
OLU UM VE ORUÇ.....	57
UMRANIN PORTALI	61
ALIRLIK.....	63
TAR H TRAGEDYASI	66
EL F.....	69
TA	71
GÜNE BA LAMAK.....	78
ÜSTAD'I ANLAMAK.....	82
ISINMA HAREKET	85
YAZMANIN SIRRI	89

SANATIN GETİRİDİ	92
EL F.....	94
BÜYÜK KÜLTÜRLER	100
ONDOKUZUNCU YÜZYIL	106
YIRMİNCİ YÜZYIL.....	119
AZGEL MİLLETLERİNDE ROMANCI.....	132
ELETTİRİ DEFTER	137
ELETTİRİ DEFTER	139
MADDE VE ELETTİRİ	141
BİLİNÇ VE ELETTİRİ	142
DÖĞRÜLÜK VE YAPAYLIK.....	143
METAFİZİK BOYUTLAR.....	146
KAVS-İ MUTALSAM.....	149
ESTET	157

TAKDİM

Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı olarak “İlmi kitapla kaydediniz.” buyruğunu yerine getirmek amacıyla bir süre önce başladığı kitap yayınlarına Vakfımız, hız kesmeden devam etmektedir.

İlk kitabımız olan Felsefe Öğretmeni Mustafa Cabat’ın “İki Kavram Analizi Laiklik-Aksiyon” adlı çalışmasının ardından Kayseri’nin yetiştirdiği ender şairlerden Mustafa Özer’in “Evsa ,Düşüşten Sonra , Sis ve Selva, Çağrı Sayfaları,Çalاکalem Çiçekler,Birlikte Ayrılmak, Şapkamda Saklanan Azrail,Düşüşten Sonra-2 , Sanat ve Aksiyon İçinde Bir Portre Denemesi, Ses ve Heves adlarını taşıyan 10 adet şiir ve denemelerinden oluşan kitaplarını yayınları arasına katmıştır.

Vakfımız 2012 yılı içerisinde 12 numaralı kitabını Büyük Doğu’nun yaşayan mütefekkeri Ali Biraderoğlu’nun “Necip Fazıl ve Büyük Doğu” adlı Kayseri Büyükşehir Tiyatro salonunda 1989’da verdiği konferansın yayınlanmasına tahsis etmiş bulunmaktadır.

Manevi kültürün kaynağı kitaptır.Neslimizin varoluşunun kitaplarla haşır neşir olmasına bağlı olduğuna inanıyor ve bugüne kadar bir düzine kitabı yayın hayatına kazandırmaktan mutluluk duyuyor,okuyucusunun hiç bitmemesini temenni ediyoruz...

Mustafa Fikri Tekelioğlu

Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı Başkanı

_ Galip Boztoprak'a _

MUSTAFA ÖZER

TAR H TRAGEDYASI

MUSTAFA ÖZER

Söz!

Martıların denize eğilip, denizi öpmesi gibi temiz
Çayırları incitmekten kaçınan ceylan ayakları gibi uçarı

mbiklerden süzüle süzüle inip
Heyecanlarla yüre i doldurursa;

Söz!

Cibrili eminle getirilen maveranın güne in sıcaklı ı
Güne in pervanesi okyanus yakamozlariyla
Güllerin kanayan rengiyse;
Dengi ya mur yüküyse;
Söz!

Dilde döndükçe misvak gibi di leri gümü e katan,
Dü tü ü gönülde okunan,
Ekme in katı ı, katı ın sabrıysa;
Ve ruhun baharıysa;
Söz!

Böyleyse, sıcak, açık ve gönül dolusu
Ve eyda olmu sa düne, bugüne ve yarına
Ve tanıksa halimize kelam
Tek kelimeyle SÖZ...

Selam!

PARLAK ALIŞKANLIKLAR

Her gün güne do du una battı ma göre gün pek önemli kavram olmasa gerek. Güne in do madı nı herkes bilir. Nedense güne in do madı na bir türlü inanamazlar. Bu yüzdendir ki, sizi aldatmak istemiyorum. Aslına bakarsanız kendimi aldanmı görmek istemiyorum. Size kar ı, gereksiz bir görü ü savunmayaca ım gibi, salt bir gürültü olsun diye ne eskiyi, ne yeni görü leri getirece im. Güne do uyor ya da do muyor da dünyanın üzerindeki bizlerin ko ullandırılmı bilinci, onu, öyle görmek istiyor. Güne do uyor ya da, biz öyle sanıyoruz. Bizim güç ve istemlerimiz güne in gelmesine yeterli de il. Ama dünyanın insano luyla anlam kazandı ma bakılınca güne in do ması da kelime dünyamızda anlam kazanır. Bu yüzdendir ki, güne in do ması ola andır. Onun ola anlı ı bizim gücümüzün dı nda olu undandır.

Bugün ya da, o gün veya u gün; hepsi aynı de il mi? Evet hepsi de yirmi dört saat oldu una göre. u kadarı var ki, Harun Re id'in yirmi dört saatini ölçen bulu una a iran arıman gibi, yine de dü ünürüz günlerin farklılını. Neden? Çünkü diyor sanatçı, zaman bölünmesiz bir bütün halinde künhüne eri ilmesi için verilmi kutsal bir rüzgar kanıdır. Öteleri bize, bizi ötelere ba layan en büyük sistemdir. Bu sistem kah güne le kararır, kah geceyle aydınlanır. Ne gece gündüze, ne gündüz geceye tercih sebebidir. Güne do ar ya da biz öyle sanırız. Üçyüzaltmı be gün nice ömürleri ku atır gider. Gider sözcü üne fazlaca

abanmayın. Zira gelmeyen nesnenin gitmesi de söz konusu olmaz. u kadarı var ki, ba ka sözcükle kar ılanamayan nice anlatımlar böylece daha bir açıklık kazanmı olur. “Gider” sözcü ünü, “biz onu ufkumuzda yitiririz” anlamına almak gerekir. Bugünü yabana atmayın, bugünü ister geçmi in özeti, isterseniz gelece in protoplazması olarak görünüz. Nasıl dü ünürseniz dü ünün ama bugünü yabana atmayın. Bugünden ne umuyorsunuz? Benim umudum u, ömrümün hepsi bugünden ibarettir. Sizinki de öyle aslında. Bu gerçe i esnaflar bile sezdi. Dükkanlarının duvarlarına tam da kendilerine göre seçtikleri “Bugün pe in, yarın verisiye” ibaresini astılar. Ama siz kendinize göre bir cümle seçmediniz sanırım.

Bugün güne i gördüm. Gözüm kama tı. Bakamadım. Gözümü yere indirdim. Altı ya da yedi karı gölgem vardı arkama aldı ım güne in önünde. nsano lu ellerini görmese de nerede oldu unu bilir. Ama öyle anlar olur ki, ellerini koyacak yer bulamaz. Büyük bir akı ın içinde çalkalanır, sürüklenir durur. Gölgame baktı ımda ellerimin gölgesini göremedim. Açıkçası ellerimi koyacak bir yer bulamadım. Madem ki, ellerimi hiçbir yere sı dıramadım, onların nerede olduklarını nasıl bilebilirim? Gerçi onlar hiçbir yerde de il diye yoksanamaz. Ben de yoksamadım ellerimi. Büyük akı ta, mekan “mu amba dekor” gibi “yalana teslim” edilir. Ama bütün yer ve yöreleri içimde buldumsa, birazda e ya ve hadiselerin gerçe ine ermi sayılıyım. Bu yüzdendir ki, kelimelerle oynuyor elim. Üstelik nerede oldu unu dü ünmeden. Kader vitrininde habire çabalıyor, didiniyor. Düne ya da yarını bugün kılmak sevdiğinde.

Bugün, bu yerde, bu güne ve bu gölge birlikte var. Zamanın dört boyutlu oldu unu sünger gibi emen beynim sol omzuna asılı günahlarını, sa omzuyla dengelemek için çöktükçe çöküyor, kambur üstüne kambur dü üyor. Damarları fırlamı sa elim hayat bekleyen kokonalar gibi, saçları kınalı kefen bezinin eksik oldu unu dü ünen... Ne cadılı na inanılır, ne ermezli ine. Do um sancısı çekmedi i açık. Ama ne bir ab-ı hayat getiren İyas'ın duacısı, ne de ölümsüz güzelli in arayıcısı. Selimiye'yi kurmadı na üzülüyor, kıskanmıyor, yakınmıyor. Bu kadara bile gücü yetmez onun. Ke ke kıskançlık hummalarıyla kan davasına kubbeler kursa ke ke... Ke ke Selimiye'yi hiç ama hiç gelmemi gibi yıksa ya. Kim tutuyor onu, kim var ki çevresinde. Evet, ne var ki belle inde. Elifba'nın arasından çekip çıkardı ı parlak eker ka ıtları gibi inancına nasıl sarılabilsin. a ılası nokta u ki, yine bugün diyor. Oysa ne bir olu u getiriyor, ne bir yok olmayı. Ölü nokta. Ölü nokta iste bu. Ne ölmeyi becerir, ne varolu u. Allah rızası için olsun, kumpasla ölçülmeye de ecek bir mikron uzunlu unda kılcal damarı yok ki, insanlı a onu ekleyebilsin. Evet ne ba kaldırmaya, ne de varolmaya namzed bir sa omuzun vebali ne zaman, nasıl anla ıllacak. çerisinde ya adı ı gömle in astarını bile rahatsız etmekten beri olan bu omuz, bir gün sol yöresini dengelemek için batarsa, insanım diye gezenlerin ah damarına tükürmeli. Allah'ın bize ah damarımızdan daha yakın oldu u halde, bu kutsal nazargahı kanalizasyon borusu kadar kıymetsiz ve anlamsız bulanlara “neden” diye bir soru sormalı.

Varlı ıyla bugüne anlam veren insanın, bugün diye içerisinde ta ıdı ı kaybı, ça ları a an bir duyguyla getiril-

MUSTAFA ÖZER

meli. Sol omuzdaki günahı dengelemek yerine, hayat fırtınasına tutulmuş vücud gemisinden safraları atmak gerek. Ve kurtuluşu öyle beklemek.

NKARIN HAKKI

Ak ama dek tepelerden tepelere ko an güne , yor-
gun argın, kül rengi bulutlarda moraran gözlerini kapadı.
Bulutlar yanma kıvancına durdular sönen güne e. Ve yıl-
dızlar gökyüzüne ölüm evi yeme ini getirdiler. Yasa bü-
rünen semayı ak am yeme iyle a ırladılar. En çok yanan
ve yandı ını gizlemeyen dost, gökyüzünün yasına katla-
nan Samanyolu oldu. Yoldu yıldızlarını. Da ıttı kendini
serapa. A ladılar geceye.

Hiçbiriniz görmedi onu. Siz görme yetkisi olmayan-
lar!.. Sizedir sözüm. Neden görmediniz? Niçin görmedi-
niz?

O ölmeden önce sizler ağgözlülüklerinizi beceriyle
yapardınız. Ama görüyorsunuz ki, O'nun yoklu u sizin
inkar gücünüzü bile ortadan kaldırıyor. Bile bile yalan
söyleyiniz birbirinize... Ve hele kendinize. nkarın kut-
sal oldu unu söyleyince kızacaklar olabilir. Sanmam ki,
sözümü inkar edecek yetenekte olasınız. nkar bilinç ister,
inkar insanın kendini kendine kar ı ister. Vermeye hazır-
sanız, “ ey”e sı mayacak kadar büyük ve “ ey” kadar ba-
ya ı varlı ını inkar edin ki, küfre girmeyesiniz. nkar
hayatın sırrı olarak kutsaldır.

Sizin bir kan tortusundan oldu unuzu kim inkar edebilir? “Kimse” diyorsunuz içinizden. Yalan söylemeyin. Öncelikle ne demek istedi imi anlıyor musunuz? Burasını hiç sanmam. Ömür çok kısa diyenlere üzülürüm. Ömür kısadır. Ama ya am çok yo un ve çok geni . Evet, ya am çok uzun olamaz mı? Olur sanırsanız görme yetkisini yitirmemi seniz.

Sorunuz bana. Ben size neler anlatırım. a ırırsınız. Bunları ben mi yaptım diye? Benim insan olmadı ımı kim söyledi size? Neden böyle gizil konu uyorum? Evet, neden? “Çünkü” demiyorum. Önce sorunuz bana. Hayattan ne beklenir.

Çekmecenizden kimlik kartınızı ararken elinize tıstan böce i geçmedi mi? Üzülmeyin hayat çok uzun. Daha nelerle kar ıla abilirsiniz. Kim bilir. Nasip. Belki de bir hiç yüzünden fareden korkup, otele ta ınabilirsiniz.

Ömür kısa diyorsanız. Sadaka gibi kullanıyorsunuz onu. Bu tam size göre. Üzüldü üümü sanmayın. Üzüntünün rüyası görülse ölüme yatarım. Ama rüyayı bile size bırakan kim? Her olay bir vara sahipse siz neyin iktidarını soruyorsunuz. Ben sizi arıyorum. Mevlana’yı arayamam; O hep kendinde. O’nu ba ka yerde bulamayacak kadar sizden üstün bir yaratılmı ım. Oysa siz, gözlerini görüntülerde arayanlarımsınız. Sizin ömrünüz çok uzun, bunu biliyorum. Yalanı sevmem. Açık. eytan gibi olalım. Ama mert. Koyunu varsın davarlar olsun. Bu denli acıyı bunca yıl nasıl da çekiyorsunuz. Umarım insana otuzbe yıl yeter.

Hayır hayır, bu kadarı fazla. Yirmisini geri almayı inkar ediniz. Ne duruyorsunuz.

Birkaç yıldızın dü mesini mutluluk sayıyorsunuz. Oysa yıldızın ta kendisi siz olmadı ınızı ben söyleyemem. Bu kadarını siz bilmelisiniz ama. Bilinç inkarın varlık artı. Bunu biliyordunuz.

Ellerim çamur olsa tutun onları. Sizin hakkınız var ellerimi bulamadı ım bunca pislikte. Bunu inkar etti inizi görüyorum. Demek ki, haklarınızı kullanmam için bana veriyorsunuz. Oysa benim hakkım öyle bolca verilmi ki, bazen katlanamadı ımdan isyan ediyorum, o kadar ço unu ta ıma gücüm olsaydı diye. Anlıyorsunuz ki, ben de hakkımı tam anlamıyla kullanmı de ilim. Sizinle anla ma diyalo unu mertlik ve fütüvvet üstüne kurduk ya.

te bunun için söylüyorum. Madem inkar etme gücünü kullanıp ya ama hak kazanmıyorsunuz, ama hiç biriniz neden ölümü sevmiyor. Kaç ki i var aranızda babasının ölüsünü kadavradan mezara üstelik alüminyum torba içinde ta ıyan. Gözleriniz döndü. Bakmayı bilin. Görmeyi becerin. nkar, ama önce kendini. Bir bulu a adını veren kahraman, o bulu un ölüm borcunu ödeyen birisidir. Ve inkar da onun hakkı. Siz kendinizin borcunu ödediniz mi, iki kez öldünüz mü hiç? Kelime oyunu yaptı ımı sanıyorsunuz. Bu sizin kafanızda ta ıdı ınız çift boynuzun kuruntusudur. Bunu böyle biliniz. Öküzün de hakkı var. Tarih öküzlerle dolu. Tapınız onlara öyleyse, günler düzenleyiniz. Neden yapmıyorsunuz? nkar gücünüz yok da ondan.

Bunu ben söylemesem yine anlamayacaksınız. Kolay de il bilirim. Bilmeyene bulut sıkıntı verir.

nsanın do ası gere i olacak, kendi gerçe inde yarattı ı olayları baskısında, sömürsünde, tekelinde tutar da ço u kez yaptıklarından korkar. Korku, ki inin yaptı ına kar ı iç yadsıma duymasıdır. Bir yadsıyı ki, ki iyi eline yabancı kılar. Kafir korkusu i te budur. ç yadsıma dı onuru yerinde bırakmakla birlikte, insana iç onuru kaybettirir. ç onurun yiti ine aldırmmak için yalan mekanizmasını çalı tırır. Üstelik dı onuru sa lamak servet yaparlar, silah yaparlar. Namusun, onurun cevheri oldu unu hepimiz bilirsiniz. Ama onurun ne oldu unu bilmedi inizi yüzünüzze söyleyebilirim. Yine de üstünsünüz. Neden? Namussuzlu unuzu me ru kıldı ınız için diyebilirim. Demiyorum. Namusu el kadar et parçalarına indiriyorsunuz. Ehveni er diyorsunuz buna da istelik. Ehveni er. Ekme i yemek de il, ekme e yenilmektir. Ekmek kutsal diyorsunuz. Namus kutsal de il mi peki? Ekme in namusunu kirleten sizler, ekme i tualete bırakmaktan ba ka eyleminiz var mı? Var mı ki, ekme in namusundan söz açıyorsunuz. Hele inkar edin ekme i. Korkmayın hele namusunuzdan. Açık söyledi ime bozuluyorsunuz. Sözün soylulu unu bozdu umu söylüyorsunuz. De il mi? Gizlemeyin. Söz kim, soyluluk nasıl olur? Bilir misiniz? Argo sanıyorsunuz sözümü. Size yakı tı ımı hiç dü ünmediniz mi? nkar edin. Bu sözümü de inkar edin.

Martialist'ti söyleyen;

“Midenin yükünü bo altırsın utanmadan

Mutsuz altın bir otura a, Basus

çti in kadehse camdan! Demek ki iki gözüm

Etti in içti inden de erli senin”

Bir “görgü” epigramıydı bu. Gelin görün ki; siz iki gözüm insanlarım yıllar yılı yı dı ınız, Ehramınız bundan nasıl farklı? Olur mu?

Yine de sizi seviyorum. Unutmayın ki benim sözcüklerim sizinkilerle aynı de ildir. Seversem içten, söylersem içten.

Gündüzün uzun oldu u A ustos’un son ak amlarından biriydi. yice belle imde kaldı o gün. Do um günümü üç gün geçmi ti ve ben ikiden sonra küçülen birin yanında, kendimi yan yana ikinin üstüne sevmi tim. Ömür çar afının altında yirmi bir öldü. Yirmi iki ya ının üçüncü günündeyim. Caminin önündeyim. Köyümün meydanı yalnızca orasıydı. Yaban ve yabancının ilk kona ı. Meydanın bir kö esinde sıcaktan kaçmak için bekliyordum. O güne dek insanları pek yargılamamı tım. O gün kentten bir çerçi gelmi ti. Bir kolunda sehpa vardı. Ucuna takılmı bir film makinası. Di er elinde bir bakır bakraç. Yeni kalaylanmı . çerisi kerger sakızı dolu.

Yere indirdi i sehpayı önüne koymu tu. Pamuklu kuma elbisemin yırtıklarından kendisine pay çıkaraca mını kestirmi olmalı. On çekirde e bir film gösterdi ini söyledi. E er öykü olsaydı yazı, ince ince anlatırdım. Ama, hayata inen bir deklan ör neleri görüyor, onları anlatmak geldi içimden. Köyümü anlattı ımı sanmayın. Benim köyüm gerçekten güzeldir. Türk sanatına girmemi bir anla-

mı gizlemektedir. O anlamı ancak ben bilirim. Siz de bilirsiniz benim bildiğimi.

Çerçiye baktım. Parayla olmaz mı diyemedim. Acı gösterdim. Çekirdek ne ki diye. Akasya açları vardı kayısının yanbaşında. Yaprakları raks ediyordu meydan açlarının. Akasya öksüzdü. Çerçi bunu biliyor muydu? Elbette hayır. Çekirdek gözün seyrettiği Kabe resimlerine karılıktı. Çocuklar, ihtiyarlar baktı. Çekerek. Aman tazeleyerek. Mam koştur geldi. O bile baktı çerçinin filmine. Birisi yarım telis çuvalı çekirdek getirdi. Cennete gitmek için yaptı sanırım. Hacca gidemiyor olmalıydı. Herkesin görmesini salarsa gidip-gelmi sevabı, üstelik filmi görenlerin de gidi-dönü sevabını almı olacaktı. Bana da bak dediler. Bakasının gözünden baktım. Çünkü görüş sadakamı çekirdeğin sahibi ödemiştir. Kendimi Hacc'dan azat kıldım. Minayı gördüm. Karadonlu Kabe'yi. Ya Kerbelayı.

Ve çerçi memnun, yeni hacılar mutlu akşam geliyordu. Çerçiyi alıp evlerine götürdüler. Türk'ün konukseverliğini gördüm. Siz de gördünüz, iki gözüm, kardeşlerim.

Ve ya amın akşamından sıyrıldığından beridir, böyle düünüyorum ben. Ya amın çekirdeğine inildi mi insan, insan olur. İnsanı sever. Sevginin sembolü Yunus'tan neler aldınız? Hiç düündünüz mü? Onu seviyorsunuz biliyorum. Onun içindir ki yazıyorum bunca sözü.

Sezar'ın sözünü hatırlarsınız.

- Sen de mi Brütüs?

Bana yakın oldu unuz için sesleniyorum. Ölçünün, namusun, do runun adamı mam-ı Azam var; Ki Hanefi fıkhnın kurucusu. O büyük adamın payına ne dü tü sanıyorsunuz. Gerçek dünyamızdan. Ya secdede kanına yılan gibi giren hançerin ehidi, adaletin babası Hz. Ömer. O'na ne oldu? Ya da okumanın hor görüldü ü bir ortamda ihtiyarını okumaya veren Hz. Osman. Saymaya parmak yetmez. Sokrat'i i iren göbeklere yuh olsun. nkar edin bakalım. Kolay mı inkar? Onu insan yapabilir. O, insanın vazgeçemedi i özgürlü ü adında ta ır. Ve güzelim inkar Seyit Nesimi'nin derdine basılan samanın ta adı. Adının soylulu u. E er inkar, dara acında sallanan a kın tutuklusu Hallaç ise, buyurun inkara derim.

nsan “Yek katre hunest ve hezar endi e”. Kıyıda durmak insana göre de il. Dalga kıransa sözüm yok. Neden bir cansızın görevini yapmasın insan. Yoksa kıyıda fareler gibi dola mak mı isterdi canınız. Görüyorum ki, yalılar yapıyorsunuz yalanlarınıza. Ça dı ından söz ediyorum. Bunu biliniz. Ça nızın dı ından sesleniyorum. Yöntemini de i tirmekle sonucunu de i tiremedi iniz olaylara bakıp da neden tiksineceğimi im. Kaç kuru - tur dostunuzun de eri. Durun dahasını söyleyim; dostunuz var mı sahiden?

Rahimlerin bir çocuk hayaliyle sarho olurken yeni bir masum ya da yılan do urmaktan ba ka i yapmaya gücünüz yeter mi? Hem urasını söyleyin. Neslinizin sürmesini gerçekten istiyor musunuz? Bu soru da nereden

çıktı diyorsa içiniz, onu bilin, do um kontrol haplarıyla çirkefle tirdi iniz hayvanıl sexel ili kileriniz kuduran bir cemiyeti getirecektir. Öyle de il mi? Hayır demeyen ama, evetin ne demek oldu onu bilmeyen güzelim Anadolu insanı, ben kentsoyluları ve onların karın artı ı ortaklarını saymadan dü ünüyorum. Çocu a kutsal bir ad verir. Ona sözüm yok. O insan ki varlı ın açıklamasını yapamaz. Kendisi anlatılmaya muhtaç da de ildir. Açık. Görün. O asker, o i çi, o inanan, o Anadolu. nkar edin bunları. çle- rinden büyük adam çıkmaz. Yoktur mayalarında. Ama onlar bir devletin kendisidir. Oysa ça da demokratik dü- zende cemiyetin protoplazması olmaktan çıkarılıyor. Va- tanda oluyor. Ne meraklılar u ta la biten sıfatlara. Vatan ta ama sahibi kim. Söyleyim. Batılı oldu onu sanan kısır bir yalnızlı ın ya macısı yerli döneçler. nkar edin. nkar insana yara ır. Ama önce kendinize. Devlete kar ı yapılmaz. Peki devlet, ulusunun adını mezar ta larına yazma yetkisine sahip mi? Siyasal dengeden söz açıyorlar size. Okuyun günlük gazeteleri. Do al dengeyi kırıp yerine siyasal denge kurulur mu? Sorun bakalım kendinize. Siya- sal güç vardır ve insana inanır. nsanları ayırmaz. Bunları siz de biliyorsunuz öyle mi? Madem öyle cevaplayın; Amerika ve Avrupa'nın kapitalist kesiminin dı harcama- larının nedenselli ini Sovyetlerin yönetimi altındaki insan- ların ahında mı aramalıyız? Do rusu nerde? Söyleyin bakalım. Sovyet kı kırtmalarının ve rublelerinin i di i yerli i birlikçiler ne yapmak isterler. Sorunları ABD, S.S.C.B. midir? ki kutbun arasında bize dü en kutuplarda donmak mıdır? Her ikisi de de il dersanız, yaptı ınız bun- ca alçaklı a ve inadında direnmeye hangi tarihi uygulaya-

lım. İnsanları saçmanın peşinde sürükleyen ve kamplara ayıran, O'nun kendini kurtaracağını sanarak olu turdu u yalan de il midir? İnsanın komünist, kapitalist olarak ayırımıyla tırılması hayvansal bir tasniftir. İnsanın dü ünü var; Do ru, iyi ve güzeli aklıyla bulur. İnsanın inancı var; inancında do ayı oldu u gibi kabul eder. Onun mutluluğunu kırma hakkı bize verilmiş midir? İnsan insan, çalışan, geçinen kimseye bir zararı olmayan insandır. Süreçte akar gider. Biraz da birikebilir. Dü ünen insan kendi adına giri imdeyse namussuz bir aylaktır. Neyi dü ündü ü önemli. Amaca varmak de il; do ru, güzel ve iyinin mutlak olanını bulmalı. Entelektüel odur ki, benini a an fetanın ta kendisidir. Bo bir ya amsa ki bo luktan anlaşılan hayvansalın özde idir, ya amı inkar edeceğiz. Hayvansalı a an imana ermek için. Geçmiş ve öykünülen bir imanının yadsınması da baş görevi. Gelecek ve anda yitmeyen diri ve tokat bakırı gibi i lendi i çekiç darbelerini sağlamlığında sunan bir imana yönelmek. İnsancası bu, çiçeklerin tozla masındaki varlık bu. İnsan bu. Bu ki, tarihin inkarı, geleceğin imanı.

SAYILARIN DÜNYASI

Dün ile bugünü ayıran çizgilerden birisi de, harflerin yerini alan sayılardır. Öyle bir ça dayız ki, bir yanda sayıları tekeline almı statik ki ilerle di er yanda, yuvarlanma ve sürünme dinami ine sahip dengesizler ya amakta. Ve bunların üzerinde motor heyamolaları. Seslerin belirsizle - ti i, daha do ru deyimle, anlamsızla tı ı gürültüler ça ın-dayız. Üstelik bu gürültüye sayıların dünyası hakim.

Gerek do uda, gerekse batıda üç asır öncesine dönü- lünce, sayıları bile harflerin ku attı ını görürüz.Do uda Hurufilik adı altında bir akımın da do du unu görüyo- ruz.Türk Edebiyat Tarihine göz atarsak iir fenomeninin soyut sayıları nasıl somuta ula tırdı ını görebiliriz. Türk Edebiyatında tarih dü ürme terimiyle anılan bu olay bol rastlanılan bir edebi tür olmu tur.

“Bir iki iki delik
Abdülmeçid oldu melik”

Alıntısını yaptı ımız iirde Sultan Abdülmeçid’in tahta çıkı ı, hem de sayıların tanımı yapılarak belirtilmek- tedir. Aslında bu tarih dü ürme de ildir. Zira rakamlar açıkça anılmaktadır. Bu iirdeki özellik ise sayının salt sayı anlamından çıkıp bir estet kapsamına girmesidir. Ta- rih dü ürmede anlatılmak istenen ebced hesabı denen sayı-

lara tekabül eden harflerin olu turdu u kelimelerle tamamen gizlenir. Genel olarak kazanılan bir zaferi ahrete intikal eden sultan, eyh ve toplumda saygınlık kazanmı ki i-lerin ölüm tarihleri iir ekinde yazılır. Türk anıtları bu tür iirlerle ayrı bir süslemecili i de kazanır. Tarih tespitinin bulundu u iirler daha çok mezar ta larını süslemektedir. Bunun yanında önemli kamu konutlarının ve mabetlerin yapı ve onarım tarihlerini de belirtmektedir. Tarih dü ürme iirleri kitabenin kapsamındaki fenomenlerin alınıyazı-sıdır. Harf devrimiyle ba ı dönen bazı sarho lar bu alınıyazılarını kazıma yar ına dü mü ler. Lakin alınıyazısının çekiç ve küskülerle de i meyece inin bilincine varamamı lar. Evet harf dü manlı ını ya ayan bir milletin çocuklarıyız. Öyle ki bu harf dü manlı ı milleti ister istemez bilinç dü künlü üne itmi tir. Tarih dü ürme yi anarken siyasal konuya nerden geldik? Nasıl gelmeyelim ki... Güzelim tarih dü ürme iir örneklerinin yok edildi ini bazı tarihçilerimiz yakınlıkla anlatıyorlar. Eski mezarların ne halde oldu una bakmak bile yetesiye aydınlatıyor konumuzu.

Dün harfin dünyası, bugün sayının dünyası bilgi, duygu evrenimizi olu turmaktadır. Ceza bilmem kaç sayılı kanunla, eviniz u numarada, sosyal güvenceniz u sayılı kartta, kimlik cüzdanınız u sayılı sicil ile belirlenmi tir. Sayı, sayı, sayı... Oysa Shakespeare, “kelimeler, kelimeler, kelimeler” diyordu hep. Zaman denen ölümsüz akı o ça ları bu ça a getirirken gittikçe tramı koyula an sayı kütlelerine abandı.

Teknik gelişim, dinamiğini sayılarda buldu. Beynin yerine bilgisayarlar geçerse, harf yerine de sayıların geçmesi bu kadar doğaldı. L'Etranger'in tipleri sayısal gelişimin acısını yaşımaktadır sanki. Camus'un yabancıları Sartre'da özgürlüklerine erip varoluşlarını yitirirler. Sürekli olarak kence sayısal dinamikten doğmaktadır burada. Sayılar, sayılar, sayılar... Veba eder insanı, Realizm, romantizmi yıkarken sayıları kullanır. Gerçekten de gerçekçilik sayıp dökmenin sanatından ileri geçemez. Buna sanat denirse eğer. Ve hatta demokrasi nedir ki? Hele hele günümüz demokrasileri parmak sayısına dayanmaktadır. Keyfiyeti unutulmuş, maddenin kaba algılanması, ham değerlendirilmesidir sayılar dünyası. Sosyalizm bile iktisat sayılarını amaçlar.

Yöneticiler, yönettikleri beyinleri rakamlarla doldurur. Az gelişmiş ülkelerin yöneticileri ise, çok gelişmiş ülkelerin düzeyini tutturma sevdasının entegral hesaplarıyla halkını oyalamayı tercih etmektedir. Türkiye'de 1971'den sonra kurulan Nihat Erim kabinesinin harika çocukları bu rakamlarla epey gülünç duruma düştülerdi. Avrupa ülkelerinden birisinin ekonomik düzeyini tutturmak için, bu siyasilerin örnek-model seçtikleri ülkeler hakkında acaba bilgileri var mıdır? Bir başka deyimle kendi öz ülusu hakkında bilgileri ne derecede sarsıktır. Bu sorular günlük yayınlarda epeyce sansasyon yaratıyor. Herkesin aklını ilk elde karıştıran "Bu adamlar komedi kumpanyalarının siyasal arenadaki temsilcileri midir?" sorusudur. Komedi büyük sanattır. Fakat yeri devlet yönetim alanı değildir. Az gelişmişlerin, düştüklerine giren ülkelerin seviyesine çıkmak, sorunları çözmeye yeterli midir?

Sayıların büyümesi milli sorunlarda iyice ve çok bilinçli olarak değerlendirilmedikçe, eytansı yanılıcılığını i leyecektir. Milleti her gün yeni sayıların peşinde ko turmak ne siyasi ahlaka ve ne de insansı de erlere sı ar.

Varlar dünyası sayılarla ifade edilir, lakin ölkü ve de erler sayısal de il, inanç parametreleriyle denkleme alınır. Türk devletlerinin kurulu tarihçelerine e ilmek bu sayı yetesiye kanıtlar. Azlık-çokluk inanç ve de erler evrenini ilgilendirmez. inanç ve de erler azalma kabul etmedi i gibi ço alma da kabul etmez. nançta görölen sapma azalma de il, inkarın kayırılmasıdır. Ve yine inkarın abc'sinde yer alması gereken yobazlık ve ba nazlık, bazı safdillerce inançla bir artım sayılır. Bu konular sayıları a ar.

Estet ve etik, ve bunları ku atan ilahi cazibe, bizi, bilinenin sınırları dı na çıkarmaktadır. Sınırların dı nda fizik yasaları yerine, ezel ve ebed metafizi i geçmektedir. Ruhun, sanat dehlizlerinde lo 1 ıklarını yayarak kendini tanıdı 1 ve gizemin sancılarını tattı 1 metafizik alan, hayata çıkmanın anlamı olmaktadır. Sanatın renk, biçim, eda ve kelimelerden süzüle süzüle olu ması da metafizi in dı lanmasıdır. Sanatçının dünyası da sayılardan arıtılmı metafizik alan olmaktadır. E er bu alan bulandırılmı ya da ortadan kaldırılmı ise, sanatçı öncelikle bu dünyayı kurarak ba layacaktır i e. nkarın hakkını cehennem kar ılı nda elde eden Nemrut bile, anlamına özge bir mitos olu turmu tu. Sayıların ötesinde bir dünyadır bu.

MUSTAFA ÖZER

Sayıları a mak, sayıları kendi dünyasına ba ı lamak, sanata ilk adımı olaca ını bilmek, insanın ölüm fiyatının çok yüksek oldu u u ça da, belki de bize dü en ilk ödevdir.

ATLARI DA VURURLAR

Gözün, alabildi ine uzanan çayırlarda ko an beyaz bir ata ili ti inde tökezledi ini görsün. Gönlünü gözüne ba layan ince bir telin sızladı mı sezersin. ç sarsıntısından göz kapakları renkler alemlerinde kalmak artıyla kapanır. Göz bebe inde ezilen çayırlar ve tökezleyen beyaz at donar kalır. Ve sen varolu u dü ünürsün. Ta gerilerden, çapraz bacaklarında mavi, acı, kanları donarak ko an at sahibini görürsün. Atın yanı ba ına gelir. Ve acıdan kıvranan yere devrilmi küheylana bakar, dayanamaz. Eli belindeki tabancaya gider. Sonra yumar gözünü. Ve arkasına bakmadan döner geriye.

Akı ı kesilmeyen zaman, tabanca sesiyle ikiye bölünmü tür burada. Yerde uzanan, bir küheylan de ildir artık. kiye ayrılan zamanda, birinci bölümüyle varolu u, ikinci bölümüyle varolu un sırrını bütünler. Varolu ile varolu gizemi arasında küheylanın ismiyle, sahibinin ismini birle tiren tabancanın kendi belirir. Bu operasyonu yanı ba ımızda acı çeken sevgililerimize uygulamayı ımızın nedeni, bizimle aynı adı ta ımasından. Oysa sevgililerimize zulmetti imizin farkında de iliz. Allah'ın kullarına bah etti i ölüm mükafatı, gerçekten de insana ba ı lanmı en büyük lütuftur.

Bazıları, do al seçinimle, hayvanın insana de i imi- ni kanıtlaya dursunlar. Ya da, Zola gibi, insanın hayvana dönü ümünü gözleyedursunlar. Biz bunların, hayal geni - liklerini kurcalamadan, ya ama sevincine dönelim.

Zamanın, ömürlük kesitinde, kazandıklarımız ve kaybettiklerimiz ilgilendirir bizi. Bu kesitte, alın yazımızı, güldüren olayların nicelik ve niteli i ilgilendirir bizi. Gülmesi, gülmemize ba lı. Dirili ler ilgilendirir bizi. Ve ilgilerimize bütünlük kazandıran inancımız daha çok ilgi- lendirir bizi. Bu inancımızı hafife mi alıyoruz, inkar mı ediyoruz yoksa deruni bir ekilde ya ayabiliyor muyuz?

öyle ki, hayatımızı bilerek ve duyarak mı ya ıyoruz veya nesnelere fonksiyonu olarak ya amaya zorunlu muyuz? Bunu bilmek ilgilendiriyor bizi. Ne insanın hayvan olu u, ne de hayvanın insan olu u... Zira insanın hayvan olu u kıylü kaldır. Ve yine, hayvanın insan olması da, lafü gü- zaftır. Sokrat saçmasını a maz bunlar.

Ya ama sevincini öldüren gülü ve alkı ların geri- sindeki gerçe i görmek biraz daha insanca olur. Tam in- sanca olanı ise, ya ama sevincini ba latan acı ve a ıtların kühüne ermektir.

Beyaz at güzeldi. Çayırlar güzeldi. Ve ya amayı ser- gileyen atın diledi i ekilde ko ması daha güzeldi. Tökez- lemek kötüdür. Acı çekmek kötüdür. Daha kötüsü, yakını elinde ölmektir. Ama atın sahibi vurdu onu. Vurmak zo- rundaydı. Sevdi i için zorunluydu. Ya ama sevincini yok etmeden öldürdü onu. Onun yerine çayırları yatıran beyaz bir rüzgar olacaktı. Ve adam bu özlem rüzgarlarıyla avu-

nacaktı. Gerçekte bu avunmak de il aldanmaktı. Bir yerde, sevinci bulmak kutsal aldanı lara ba lıdır.

Ya ama sevincini bulmu lardan biri olan, Hallac-ı Mansur'a atılan ta lar arasında de en gül gibi, atın sahibi de ölüm ba ı lamı tı ata.

Ama ça ımızda insanları da, atları da de i ik vuruyorlar. Vurulan, ya ama sevincini bulmadı ı gibi, vuran da, benli ini çirkeften çıkaramıyor.

DE M

*The devil himself can cite scripture
for his purpose. “ ncil”*

Dehlizler, toz toprak içerisinde. Hafiften belini e - mi , gözleri takalarından fırlayacak derecede dı arı dü - mü i çiler, dehlizden çıkar çıkmaz ellerini iki yana açarak, anla ılamayan kelimelerle ba ırıyorlar. Ve arkasından i çilerin henüz çıktı ı dehlizler büyük gürültüyle kapanırken, adımını gökyüzünü görecektene kadar uzatmadan ölüm tüneline kalan i çiyi de geride bırakarak kaçıyorlar. Gürültü içinde gürültü. Degabaj yapılan bölgedeki molozların kaydı ı görülüyor. Koskoca tepe, kendi gürültüsünde kayboluyor. Ertesi gün, gazetelerden okunan u kelime var : GR ZU...

ki elini apı arasına almı , sedir minderine kıvrılmı mı ıl mı ıl uyuyor. Ya ı, ya bir, ya iki, babası Çukurova'da üç be kuru kazanmak için sılasını terk etmi . Öksüzden farkı mı var sanki? Çocuk kendisine alınacak pabucu dü lerinde göredursun, evin hanımı uykusundan akrep sokmu gibi uyanmakta. Umudunu çocu na bakarak ileriye uzatırken, kocasını dü ünüp mahzunla ıyor. Dü ünürken yine de, uykuya dalıyordu. İlk horoz ötümünde gök çatlamı çasına ya an ya murun altında çı lıklar birbirine

karı ıyor. Vücuduna dü en ta ve direklerin acısı hiçe ini-
yordu. Karanlık, anne sesleriyle, çocuk a ıtlarıyla dolmu -
tu. Evler, çekilen kilim üzerindeki e yaların dökülmesi
gibi, bir yana devriliyordu. Bunu gün do unca görecekler-
di. Karanlıkta görülen tek ey, yavrum diye feryad eden
annenin ç ı lı ı idi. Ya mur, kasabaya ula ımı kesmi ,
rüzgar, umut ufuklarını ortadan kaldırmı tı. Ertesi gün
gazetelerde man et : DEPREM...

Bir eli direksiyonda, di er eliyle radyodan türkü
söyleyen bir istasyon arıyordu. A zında, yeni moda, bir
türkü arkadan gelen otolara yol veriyor, kar ıdan gelenlere
yarım a ız bir oför selamı çakıyordu. Altındaki araba,
yeni model ve keyfi gıcır oförün. Yolcuların kimisi uyu-
yor, kimisi de yol dostlu unu ilerletiyordu. Nice bir zaman
sonra vitesi yenilemeye zaman kalmadan otobüsten ayrı
giden sa ön teker olacaktı. oför a kınılıktan bir
“B SM LLAH” çekti. Otobüsün içi Kelime-i ahadetlerle
dolmu tu. Kontrolü kaybolan otobüs kar ıdan gelen bir
tankerle iç içe... Patlayan deponun benzini bayılan yolcu-
ların üzerinde alev alev ocakları söndürürken, ertesi günün
gazetelerine yeni bir haber çıkacaktı : TRAF K
KAZASI...

Gerçekten yukarda tablolarını çizdi imiz görünüm-
ler bir sava ta verilen ehid acılarını unutturur. Çaresiz
kaldı ımız böylesi zamanlarda bireyci yapımızın gere i
olacak Tanrı'ya sı ınırız. Yavuz Sultan Selim Han gibi her
zaman Tanrı'yla olanları tenzih ederiz.

Olayların daha acısı dinmeden, hayatta kalanlar daha do rusu, felaketleri basın aracılı ı ile izleyenler akla sı - mayacak hile ve dolandırmalarla acı içinde kıvranan fela- ketzedelere yakla acaklardır. Esas dram bundan sonradır. Bütün bunları unutabiliyoruz. Gelin görün ki, sayıları bir- kaç yüzü a mayan kültür de i imini örnekle tiren ö renci- lerin ölümleridir. Kimi yazarlarımız ö renci olaylarına dünya tarihine bakar gibi abanırken, kimi yazarlarımız da bütün bu olup bitenleri görmezlikten geliyor. Ölümün ya- payı ya da do alı olmamakla birlikte de i ime konu olursa biraz daha derinden ve özüne yakı ır ekilde ele almak gerekir.

Ülkemizde inanca susandı ı açık. Hem de bunun sosyal planda anla ılması gerekti ini bilmek tıpkı zihni- mizden geçen olaylar panoraması gibi inkar edilemez. nkar eden bilmeli ki, öncelikle insanlı nı inkar etmi tir. i bu kerteden ele alanlar için denebilecek en iyi söz, in- sanımız üzerine konu mamadır.

Tanzimatla birlikte ba layan gerek sosyal de i im, gerekse, kültür de i imi inanç konularını gündemden çı- kardı. Çok partili döneme geçti imizden bu yana siyasal yapımız biraz geni lik kazandı. Elbette ki, 1950'lerden bu yana sınırlar co rafyası da rahatlamı tır. ç siyasa rahatlı ı belki de sınır co rafyalarının rahatlamasından etkilenmi - tir. urası da bir geçektir ki, 1960'lardan sonra eski kültür birli imizi olu turan milletlerle daha rahat ilgiler kurul- mu tur. Henüz bu ilgiler insana rahatlı a kavu mamı ola- bilir. Bu durumu kom u ülkelerin kültür alı -veri noksan- lı nda ve kültür de i imlerini anlayamamalarında araya-

biliriz. Lakin bunlar bahaneden öteye geçemez. Amerika kıtası sanatıyla ilgi kurulabilip de, kom u ülkelerin sanatlarıyla ilemsiz olmak ba ı lanabilir suç de ildir. ç de i-imi ne kadar iyi de erlendirmekle inancımız ve sanatımıza yeni bir formasyon kazandırırız, aynı kültürün üyele-
rinin de i im ve sanatlarını bilmekle de daha üst seviyede sanatımızı kurmu oluruz. Bugünlerde ulusal ve uluslar arası “Yerellik ve Evrensellik” olmak açısından sanat tartı maları sürüp gidiyor. Bütünüyle gözden kaçırılan nokta, aynı kültürün üyesi ülkelerin olu turaca ı sanatın uluslar arası planda söz sahibi olabilece inin unutululu u ve kültür konusunda üye ülkelerin yadsınması gerçekten üzücüdür. Açık bir örnekle söyleyelim; Mısır romanı, Libya tiyatrosu, Uganda musikisi nicedir. Kaç ki i bilir bunları? nkar kakı bu ülkeleri yadsıyanların kendilerine ne kazandırır? Sanırım bunu inkar edenler de bilmez. Türk kültürünün yeni yapısının eski temeller üzerine oturtulma sorunu ise yava yava çözüme kavu uyor. Bunu biz iç sorun sayıyoruz. Kültür tarihinde ufak kaygıların ihmal edilece i normaldir. çerisinde insansı acıların olmadı ı sorunlar ilgilendirmez kültür tarihini.

Yerellik konusunda ise, sanatçılarımız artlanmı lık içerisinde. Oysa sanatçı özgür olmadıkça gerçek sanata ula amaz. Büyük ço unluk ö renci sınıfı, i çi sınıfı ve patron a a sınıfı sanatıyla me gul. Üstelik sanatlarının tek perspektifi hınç, kin, gayz ve fesattır. Bunlar geçi dönemi edebiyatını olu turuyor. Asıl sanat, sınıfla mamı bünyeye sahip olan ülkemizin tüm insanlarını konu almasıdır. Büyük bir eksiklik de de erlerin sanatta yer almayı ıdır. Sanatta yer alan de erler alay edilmek ve hafife alınmak için

yapılmaktadır. Elbette ki bu durum “güne e kar ı i emek” isteyen sözüm ona sanatçının kendini inkarından ba ka anlam ta ımaz. Biz bunları sa lı a kavu an bir bünyenin dı kıları olarak kabul ediyoruz. Bu yüzdendir ki, yeni geli en geri dönmesiz Türk sanatçısına güvenle ve inanarak bakıyoruz. Henüz örtüleri açılan sanat dünyamızda Mevlana, Yunus Emre, Fuzuli, Baki, eyh Galib, Dede Efendi, Abdülhak Hamid, Mehmed Akif, Yahya Kemal, Necip Fazıl ve yeniler... Gökyüzünü ku atan yıldızlar gibi iç dünyamızı aydınlatmaktadır. Onurumuzu kazanırken sanatımızın temellerini daha iyi kavırıyoruz.

Kümesini saray sanıp altındaki fol yumurtayı gururla seyredenler yüce sanatımızı anlamadıkları sürece en fazla, küçükba hayvan olmaktan büyükba hayvan olmaya do ru ilerleyebilirler. nkarlarının kar ılı ı ancak da bu olabilir.

Türkiye’de de i im, sınıfsal de ildir. Ama sosyal bir de i imin oldu u yadsınamaz. Bu de i imi, yüce de erlerle anlamlandırmak sanatçıların görevi olacaktır. Ve yine de i imin nasıllı ının ve niceli inin düzeyini bilmek sanatçının görevlerinden olacaktır.

UMRAN VE ALDANI

Ümran, İbn Haldun'un Mukaddime'siyle literatüre giren bir terimdir. Ve dünyanın sosyolojik imarını kapsar. Dünyanın sosyolojik imarını anlatırken; “aslanların pençeleri, öküzlerin boynuzları, köpeklerin dişleri var ve kalın derileri var bu hayvanların. Kendilerini dümana karşı koruma vasıtaları verilmiştir. Hayvanlardaki bu tabii vasıtalara karşı insan, akıl vermiştir. İnsan, bu sayede canlılar aleminin en muhtacı olarak bir arada yaşamak zorundadır. Bundan cemiyetler doğar. Geçmişler geleceğe, suyun suya benzemesinden daha ziyade birbirine benzerler” ölçüsüyle tarih ilmini uygarlık tarihi, olarak değerlendirilmiştir. Ümran, cemiyetle mehalinde bulunan insanlığın yarattığı geçmiş ile tarih, gelecekle sanattır. İbn Haldun Ümran sözcüğünü, ilm-i tabiat-ı ümran biçiminden kullanmaktadır. Burada dikkatimizi en çok çekmesi gereken bu büyük dehayı ulusça tanıyamamış olmamızdır.

Tarih bize bunu göstermiştir ki, nice büyük uygarlıklar aldani larının kurbanı olarak göçüp gitmişlerdir. Tarihi, tekrerrüt ettirip ettirmemek bireysel bir sorun olmadığı için, bize dünen geçmişin günahlarından arınmak, sevaplarından yetesiye yararlanmaktır. Konumuzu Mukaddi-

me'yle sürdürelim. Tarihte, nakil esastır. Zira tarih, nakli ilimler arasında yer alır. Geçmişlerin geleceğe, suyun suya benzemesinden daha ziyade birbirine benzemesi göz önünde tutularak sosyolojik ümrane ile ilim. Geçmişleri yargılamak, yanlışlarımızı bu noktalarda toplayabiliyoruz.

- a) Özetleri taraftarlığı: Dünyeyi ve kliklere taraftarlık yanlışlığının ilk basamağını temsil eder. İnsan, içinde bulunduğu dünyeyi ve kliğin incinmemesi için birçok yanlışlığı kabul eder. Aldanmanın en belirsiz hali bu düzeyde ortaya çıkar.
- b) Nakillere inanmak: Bir haberin, yalan veya doğruluğu nakledilenin insafına bırakılmaktadır. Oysa bu düzeyde nakledenin ilim ehliyetine ve doğruluğuna bakmak gerekir.
- c) Sanılara inanmak: Nakledenlerin birçokunu, fenomenleri özel sanılarla ilmine yabancı olmasına rağmen aktarabilmektedir. Amacı unutulmuş ve sanılarla bezelenen bir olayın özünü kuşku girmektir.
- d) Psikolojik yapı: Bu okuyucunun olaya psikolojik yakınlığından doğar. Yanılgısını genel geçer olarak doğru kabul eder.
- e) Özele tiri yoksunluğu: Olayların fenomenolojik ontosu ile haberleri ele tiriye tabi tutmadan kabul etmek de, ayrı bir aldanmayı temsil eder.
- f) Alkış kaosu: Haberleri bize ulaştırılanların servet, ün ve mevki peşinde sürüklenerek olayları yanlış nakletmelerine inanmakta yine bir yanılgıdır.

- g) Umran ve aldanı : Büyük aldanı ın temelinde ümranı bilmemek yatar.

1299 devrimiyle sosyolojik ümranın uygulama platformuna çıkarılan Anadolu uygarlı ı, 1453 de i imiyle yeni boyutlara ermi tir. 1453 de i iminin boyutları, 1566 yılıyla bütünlük kazanır. Anadolu uygarlı ı hem mekan olarak, hem güç olarak ideolojik bir bünyeye sahip olmu - tur. Birçok ulusun bir arada ya adı ı büyük uygarlık, yani, ümran olu turulmu tu. Önemsenececek derecedeki rafızı hareketler cemiyet evinin pis sularının toplandı ı fosseptik çukurundan öte anlam ta ımaz. Ümranın do u u, 1299, olgunlaşması 1453-1566 dönemini te kil eder. Organik teoriyle açıklamadı ımızı belirtmek artıyla, olgunluk dönemini çökü dönemi izleyecektir. Çökü dönemindeki ıslahatlar gerçekte ümranın anla ılmaması yüzünden topluma yeni ızdıraplar getirecekti. Bu gerçe i anlamayan Türk Devleti yava yava dü manları elinde zebun olmu - tur. ın tuhafı, devletin dayandı ı halk kitlesi kendisine dı mahreçler aramı tır. Elbette bunu bulmakta gecikmeyecekti. Balkanlar, Kafkaslar ve Filistin hattıyla Kuzey Afrika, mekan olarak yabancı boyunduru unu seçmi ti. Yirminci yüzyıl uygarlı ını teknik devrimle ümrana sokan Avrupa yeniden do u unu hazırladı. Asabiyetini toparlamı tı. Bu sayededir ki, 1839 devrimiyle ba layan ve 1923 devrimiyle bizzat devlet tarafından gündeme alınan Avrupalılaşma, Türk halkının dı mahreç arama özelli inden ba ka anlam ta ımaz.

Nitekim Arnold J. Toynbee “Türkiye”de : “29 Ekim 1923’de, Ankara’da Büyük Millet Meclisi’nin kararı ile

do an Türkiye Cumhuriyeti, bugünün dünyasında batı uygarlı mın üstünlü ü için dikilmi bir anıttır. Batı uygarlı mız, bazı çizgiler üzerinde geli meseydi ve ilk dar sınırları dı na ta arak batılı olmayan zihinlerdeki daha de i ik geli me biçimlerini etkilemeseydi 29 Nisan 1924 Anayasası ile donatılmı ve 1925 yılında Türk devlet adamlarının izledikleri politikayla yönetilen bir Türk Cumhuriyetinin Anadolu'nun içinden çıkabilece i dü ünülemezdi" demektedir. Toynbee'nin eseri yazmaktaki maksadının ne oldu unu anlamak imdilik biraz güç. Bu yüzden ki, uygar bir yanılgıya dü memeyi ye tutuyoruz. Zira ümranın tanımında, mübala a, ki isel yargılamalar yoktur. Ama Toynbee, bir gerçe e parmak basmaktadır. O da, 1839 sonrası Türk insanının batı uygarlık çizgisine girdi idir. yi ya da kötü, yanlı ya da do ru yargılamasını yapmadan, bu olayı u günkü uygarlı mızın haline bakarak de erlendirebiliriz.

Akademik cephenin tembellik duygularından dolayı, kendi öz ara tırmaları yerine batı çevirileriyle yetinmesi, Anadolu uygarlı mın her halde gerilemesi sayılacaktır. Siyasi yapı, halka aydından daha çok yakla mı tır. Ve halkın ekonomik istemlerini gidermek için kolları sıvamı tır. Ama siyasi yapının planlı, çok ileriye yönlendirilmi ideallerinin olmaması onu yer yer ace dü ürmektedir. Akademisyenler ise, olaylar kar ısında ya seyirci, ya da kar ıt olarak yer almaktadır. Çok az bir kesiminin uygarlık sorunlarına e ildi i söylenebilir. Sosyal bilim dallarının bile meslek kazanma anlayı ndan öte geçememesi her gün bu yoklu u biraz daha duyurmaktadır. Uygarlık geri-

MUSTAFA ÖZER

lemesine paralel olarak ilerleyen doyumsuzlu un eseri
anar i ufukta kara noktalar halinde belirlemektedir.

Umranın sa lanması, yasalarla kurumların, kurum-
larla halkın uyumla masına ba lıdır. Ancak bu sayede
aldanı tan ümrana yükselebiliriz.

UMRANDA S YASAL PERSPEKT F

Umran devletsiz olmaz.

Umranı yaratan insan olmakla birlikte; bir milletin üyesi olan insandır. Ümranı kuran insan, devleti kuran insandır. Onun için, ümran ile siyasi sistemleri birlikte ele almak zorundayız. Siyasi sistemleri ise, dü ünce sistemlerin bir ürünü sayarak de erlendirece iz.

Dü ünce sistemleri, insanla ba lamı tır. Kelamın ba ı landı ı Hz. Adem'le. Tanrı'nın gönderdi i ilk “on sahife” Hz. Adem'in yönetti i topluma yeterliydi. Daha sonra, it Peygambere gönderilen “elli sahife”, dris Peygambere gönderilen “otuz sahife” ve brahim Peygambere gönderilen “on sahife” işlem olarak Tevrat'tan Zebur'a, Zebur'dan ncil'den Kuran-ı Kerim'in kapsamına girmi tir.

lk insandan, son insana kadar, bu siyasal perspektifin hakim oldu u bir ümran kurulmu tur. çin için, ruhumuzda varlı mını duyup, ta tı mız, korktu umuz, atıldı ımız, dü tü ümüz ve dü ündü ümüz bir ümran sayesinde dir.

Ça ımız dü ünü sistemleri, (siyasal, ekonomik, sanat ve sosyal)ise, tanrısal orijinli dü ünü sistemlerinin çarpıtılmı biçimlerinden ba kası de ildir. Yeni sistem bul-

makla, kurmakla ya da yaratmakla öünen niceleri görününün temel materyallerini tarihe dayamadan edemezler. Yeniliği, tamlığı ve doğruluğu, eskiye verilen ilkel enispetledir. Yeninin, eskiyi ilkel sayması olanıdır. Elverir ki, eski sistem, bütün açıklığıyla biliniyor olsun. Ütopiyada gelişen eskiye göre yeni, daha ilkel olma şansını bünyesinde taşıyabilir. Olaylar, açıklığa kavuşturulmadan eski ya da yeninin ileri olduğunu karar verilmez. Aldanmamak için ümranın bütün fenomenlerini tanımak zorundayız. Aynı zamanda, tarih bilincinin yobazlaşması ve balinden kurtulmuş olmamız gerekir. Ki eski yeni tartışması yapılabilsin. Elbette ki, tartışması terimini, ümranın yükselmesi konusunda bir çalıışma olarak ele alıyoruz.

Tarihi önümüze aldığımızda, yenileri, eskilerin üzerine kurulmuş yapılar olarak görmek için mantık silsilesini yürütmek yeterlidir. Zira, yeni sistemler, kaos halinden kosmosa dönüşürken, daha önce kurulmuş ümran yasalarından geçecek ve kendinden önceki sistemlerin usul ve yasalarından yararlanacaktır. Yeni düzen, eskiyi geliştirme ve ondan yararlanma biçiminde olacaktır. Yeni sistemlerin, öz yasaları olurken, eski sistemden yapılan alıntılar, değişen sosyal yapının kabulü anlamında olacaktır.

İslam düşüncesi, yerli yöneticilerinin yönetim hakkını Yavuz Sultan Selim Han'a devrettiklerinde geniş bir çerçeveye içerisinde tek tip bir uygulama görmüştür. Ondokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren, İslam çerçevesinde hareketler başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da ırklar ön plana alınarak milli yönetim sınırlarına dönmüştür. İslam Dünyasında, ümranın bir tarih bilinci

olu turdu u ve fakat, siyasal perspektiften yoksunla tı ı görülmü tür.

Avrupa'da, dün mezhepler çerçevesinde yapılan birle meler, bugün, ekonomik ad altında yapılmaktadır. Kültür birli ini hangi ad altında olursa olsun kurmaya ve geli tirmeye çalı maktadırlar. Gerek, Birinci Dünya, gerekse ikinci Dünya sava larının bitiminde kurulan yardım ve kalkınma programları, Avrupa kültürünün bölünmezli ini sa lamak içindir. Oysa, slam Dünyasında, yansızla tırma politikası uygulanmı tır. Tarihin daha iyi de erlendirile bildi i u gün, slam Dünyasında da, blokla ma ve evrensel hareket tarzı aranmaktadır. Bu övülmesi gereken büyük bir olaydır. İlk tarih bilincini ortaya atan, büyük sosyolog İbn Haldun, hayatı boyunca bu idealin prati ini yapmakla u ra mı tır. İbn Haldun, bu tür davranı ları, tarihi bir zorunluluk olarak de erlendirmektedir.

Siyasal perspektifin bulanık olan yanlarını, a a ıdaki ba lıklar altında toplayabiliriz:

a) slam uygarlı ı bir realitedir.

Gerek sosyal yapı, gerekse uygarla ma, slam inancı çerçevesinde olu mu tur. Buna ra men, ondokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra, i portacı zihniyetiyle meyvelere, sonradan su enjekte edilircesine, topluma dı arıdan dü ünçe ithal edilmi tir. thal edilen dü ünçe kar ısında, inanç ya mabetlere hapsedilmi ya da masal ve hikayeye dönü türülmü tür.

Bu durumu, kendi toplumumuzdan örnekleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim'in yüceli i tartı ma yapılmaksızın kabul edilir. Ona saygı duyulur. Bu duruma bakıp da, Kur'an-ı Kerim'den yararlandı mız sanılır. Oysa, bilmem hangi Amerikalı'nın Kur'an-ı Kerim'den atomu buldu unun hikayesini bilmeyen yoktur. Ve hatta Aya gidildi inde, bazı açığı gözler bunun Kur'an-ı Kerim'den mülhem oldu unu ortaya ataralar. Bizim için sorun, Müslümanların Kur'an-ı Kerim'den ne derece yararlandı ıdır. Bununla yüce Kitab'ın yalnız Müslümanlara hasredildi ini kastetmek istemiyoruz. Zira, O kitap Allah'ın bütün kullarına indirilmi tir.

b) Ondokuzuncu yüzyıl veya milletler ça ı :

Bizim toplumumuz, ondokuzuncu yüzyıldan büyük depresyonla çıkmı , yirminci yüzyıla da milyonlarca ehit- le girmi ti. Yirminci yüzyılın yarısına kadar da sinerek ya amı tır. Ondokuz ve yirminci yüzyılda aldı ı büyük yaraların neticesi, ümranın anlamını unutmaya yönelmi ti. Bu arada unutulmuş bu büyük de er de, siyasal perspektifti. Kendimize ve dı arıdakilere nasıl bakaca mızı yitirmi , ele tiri ve özele tiriden yoksunla tırılmı bir zamana kaymı tık. Kucakladı mız bu zaman diliminde, Avrupa, Asya ve Afrika ırk çı lıklarıyla yeryüzünü sarsmaya ba - lamı tı. Yeni uyanan Amerika bile bu sarsıntıdan uzakta de ildi. Irklar, babaların kendilerine bir çatı kurması gibi sınırlar çizmeye ba lamı tı. Türkiye'de buna yabancı kal- madı. Misak-ı Milli sınırları bu ruhla çizilmi ti.

Ne var ki, 1923 devriminden sonra, öncesinin enkazı altında sıtma nöbetleri geçiriliyordu. Toplum, ümranta 1-

yıcılarından yoksun kalmı , askerlerin yönetimine terk edilmi ti. Hissedilen tek ey, milli kurtulu tu. Oysa, en büyük ku ku yeni dönemde, nelerin, nasıl yapılaca ı idi. İkinci Dünya Sava ından sonra, önceleri, posta paketleri halinde kapımızın altından sürülen Avrupa kültürü, bundan böyle pencereimizin önüne bırakılan kolilerden ıkacaktır. Bu dönemde, kapı ve pencerelerimiz yine de do uya kapalıydı. Batıya ise sadece pencerelerimizi açmı tık. Pencereden gördü ümüz Avrupa manzarası, hayalimizdeki Avrupa manzarasını yava yava yıkmı tı. Oysa toplum bu döneme de in, solunumu, sadece duman bacalarından yapmaktaydı. Tamamıyla ve her eye kapalı. Bundan sonra, kendi ülkesinin co rafyasına açılan insanımız, umutsuz kıvranmaya ba lamı tır. slam dü üncesi de gündeme gelmi tir. Bazıları bu durumu, salt rejim açısından de erlendirmektedirler. Oysa ümranın anlaşılması ve onsun olunamayaca ı bilinci belli bir a amayı gerektirdi i için, bu dönemden sonra, uygarlık çalı maları ba lamı tır. Tarihi fonunu çizdi imiz toplum, yeniden gündeme gelen s-lam dü üncesini statik olarak ele alıyor, ve bunu ba nazlı-ı ile besliyordu. Ba nazlıklar, biraz da, tarihsel ürküntüden do mu tu. Bu konuda, aydınlar, toplumu yeni bir düzeye süblime etmek yerine, kınama yarına giriyorlar. Toplum ise, yine sessiz, yine statik. Günümüz Türkiye'si, dünün toplumu de ildir. Büyümü ve genilemi tir. Ve aydını uygarlık sorunlarını bencil duygularıyla de il, tarih bilinciyle tartı maya sokmu tur. Elbette ki, kar ıt görü te olanlar da vardır. Lakin kar ıt görü lüler dı siyasal mihrakların besledi i ardıbeslek yargıları ta ırlar. Bunlar her

devirde olagelmi tir. Umranın olgunlaşmasını geciktirmekten başka iş de yapmazlar.

c) Siyasi kadrolar ve aydın kadrolar :

Yönetimde yer alan yöneticiler ve yöneticilerin başlı oldukları grupların oluşturduğu siyasi kadro, geriye dönmüktür. Aydınlar ise gerek gruplar halinde, gerekse birey olarak ileriye yönelmişlerdir. Siyasi kadrolarla aydın kadroları, özellikler İkinci Dünya savaından sonra, birbirlerinden ayrılmışlar ve hatta cepheleşmişlerdir. İkinci Dünya Savaımı öncesi aydınlarla siyasi kadroların entegrasyonu da yapaydır. Siyasi kadrolar devamlı olan davranışları kabul ediyor, yeni katılmaları yadsıyor. Oysa aydınlar, yenileri eskiterek yeniler peşinde koşuyor. İslam düşüncesinin gündeme gelmesiyle, siyasal kadrolarda genel bir kararsızlık ve eski halin devamını istemek oluyor. Oysa aydınlar umranın çağda parametrelerle geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Ne var ki, aydınların çağda parametrelerle yürütmek istedikleri umranın fenomenleri boz bulanıktı.. Tarih bilincini duyan aydınlar, öncelikle İslam Klasiklerini gündeme aldılar. Henüz bu bitmiş değildir. Ama, Türk toplumu bu yeni gelişimi sevinçle kabul etmiş, yeni aydınlarına içtenlikle belanmıştı. Siyasiler, halk-aydın birleşmesinden mevkilerine zarar vermiş düşüncesiyle aydınları siyasal kadrolara kaydırmaya çalışmaktadır. 1970'le birlikte bu gerçeğin acılarını biraz daha yakından duymaktayız. Eğer ki, umranın anlaşılması tamamlanmadan aydınlar, siyasal kadrolarda yer alacak olurlarsa, İslam düşüncesi büyük zarar görecektir. Bunun için, aydına düşen görev, kendi tarihi geleneğinde ve kendi coğrafyasında yer almak

olmalıdır. Çünkü, toplumun yönetimi siyasilere verilmiş, e itimi de aydınlara bırakılmıştır. Aydın, siyasiler gibi (Jeotropizma) hareketiyle yere doğru ve il, tarih bilinciyle (Fototropizma) davranışlarını birleştirip toplum ümrânını üstlenecektir. Siyasi kadroların önem verdikleri entüsyonel kavramlara ve protokollere aydınlarda elbette ki, uyamazlar. Ama karı olmak yerine kurumları bilgileriyle doldurmak zorunluluğu da aydınlarda dümektedir. Her nedense, aydınlarda ters yüz edildikleri siyasal yapıdan almadıkları hıncı, birbirlerine çatmakla alıyorlar. Bu cümleden olarak aydınlarda romantik ve fantastik girişimleri yalnız siyasal kadrolarda yozlaşmasına değil, mutlak düşünceye de zarar vermektedir.

d) Üstad ve Lider :

Siyasal kadrolarda, üstadların görüşlerinden beslenirler. Siyasal kadronun en beceriklileri, liderliği elde ettiğinde, üstadı karı ters düşünmek yerine, onunla meşveret etmek zorundadır.

Üstad, ilim adamı değildir.

Üstad, fetva makamı değildir.

Üstad, politikacı değildir.

Üstad, mürid değildir.

Üstad, yasa koyucu değildir.

Üstad, lider değildir.

Üstad, tekilatçı değildir.

Bütün bunlara rağmen, bütün insani ilimlerden hissesini almı , zamanının yorumcusudur O. Yeri, siyasi kadroların ve aydın kadroların üzerindedir.

Üstad kavramından ne anlaşılması gerektiğini belirlerken tabu olmamasını da bilmeliyiz. Üstadın Mutlak Düşünce Ümrânının kadrolarını yetiştirirken duymamız gereken saygı, kutsallık izafe etmemekle artıyla, saygıların en büyüğü olmalıdır.

Ümrân devletsiz olmaz dedik. Devlet yöneticisiz, yönetici halksız, halk aydınsız olmaz. İslam düşüncesinde rızık tekeffül edilmiştir. En büyük sorun ekmeğe de il, ümrandır. Devlet, ümransız olmaz.

KR Z

Karanlık bulutların arkasından gelen sert rüzgarlarla ki i dostluk kurar ara sıra. Gözleri so uktan pul pul olsa da yine o acı rüzgara ıslıkla arkısını okur ve onunla dostlu unu sürdürür. Ya da Cenap ehabettin'in Elhan-ı ita-sını beyaz kar gecelerine sunarak ayazla dost olunur.

Sultanhamam ya da Mahmutpa a yoku larında kau-çuk ayakkabıyla yürümek sıcak günlerde aya ın ölümü demek olur. Ya ı lı günlerde ise yürümek pek kolay ol-maz bu yoku larda. Çünkü dost olabilece iniz kediler bile buralara u ramaz. Kaygandır parke ta ları ya ı lı günler-de. in kötüsü yollarda tıkanıktır. Yolları tıkayan taksi, kamyon tümüyle bombo tur. Dost olaca ınız araba atları bile sevimsiz konumdadır korna sesleri arasında.

Yeni dilden tecim eskilerince ticaret dedikleri nes-nenin barometresi ya da sismografı bu yoku ların yanları-na ya da arasına kurulmu tur. Hükümetin yan geldi ini basın ve yayın araçlarından ö renmeye gerek yoktur. Bu yoku ların e im derecesi siyasal sürecin kesitini verdi in-den devlet çıkmazını gösterir. Sultanhamam hanlarının

hepsi bir çıkmaz ve çıkılmaz sokak oldu unu vatanda bilseydi ya da ö renirse parke ta olmayı ye lerdi ya amasına.

Ca alo lunda yoku lar vardır. Ka ıtlar ta ınır biteviye. Kafa ile ilintili ka ıtlar. Ca alo lu yoku larında anla ılmaz. Sultanhamam yoku larında tuvalet ka ıtları boldur. Ceplerde tomar tomar ta ınır. Kadınlar var saçları kesik etekleri eksik kadınlar Sultanhamam yoku larında. Jarse kuma lar partilerde ucuz satılırsa varsın satılsın. Dü en kalkmayı bilmeli yoku larda. Partiye dü er krep jarse ler. Siyah saçlı mankenlerin plastik oldu una bakılmaz. Onlarda partide satılır ucuz ucuz. Devlet akar Sultanhamam yoku larında. Tecimenler ceplerini doldurur. Belediyenin la ım arabalarından sızan kokular sabahları yoku larda duyulan açlı ı doyurmaya yetmez.

Ça ilerler ku kusuz. Bizim ça ımız öncekilere göre çok ileri denilebilir. Çünkü semerle yükü eskiden dört ayaklı yaratıklara ta ıtlarını . Bizim ça ımız öncekilere göre çok hem de pek çok ileridir denilebilir. Tecimenler iki ayaklı yaptılar yük ta ıtları. Semerleri bir ba ka, önceki semerler hiç benzemez. Bizim ça ımız öncekilere göre pek çok, hem de pek çok ileridir denilebilir. Semerler bile ilerledi tecimenlerin giri imleriyle ve atılğanlıklarıyla.

Mahmutpa a yoku undan gelen bir araba atıyla Ye ildirek'ten inen bir araba atı Bahçekapının bir çıkma zında kar ıla ınca tanıdık çıkacak olmu lar. Ellerini birbirlerine uzatmı lar. O güne kadar hep elleriyle yürüdüklerinden avuç ayalarına hiç bakmamı lar. Bu kar ıla ma

avuçlarının içini görme olana ı verdi inden nallarına bakmı lar. Birisinin nalının çivisi dü mü . Di eri de bu durumu görmü ve avuç çizgisinin kapalı, dolayısıyla onun bahtının kara olu u yüzünden kendi bahtını karartmak istememi . Rasyonelce dü ünülürse tokala mamak gerekir diyerek elini tekrar rızık aramak için yere indirmi . Çivisi dü en at yalvarmı sa da di eri elini uzatmamı . Bu yoku larda çivi mi dayanır.

Tecimen Mahmutpa a Camiine ya da Gürün Hanın dehlizlerine Cumaları Tanrı'ya mal satmaya gider. en çok o gün olur kanısı dondurma gibi içini serinletir tecimenin. Yine böyle bir Cuma günü tecimen camiye gidiyorum sanısıyla bo aza gitmi . Bir dostun dostluklar da ikelelerle yürür ama olsun anlatı ı böyleydi. Çemberlita 'ta oturan bir dostunun kanı ki boya katılmamı kırmızıymı tecimenin arabasına leke olmu .

Hemen yakasını toplamı , önünü ilikletmi , git evinden tuvalet ka ıdı getir ve aramı temizle diye tecimen savunmanlı ına sarılmı . Daha önce de oldu u gibi mahramaları, yemenileri yata ına çar af yapma a alı ık olan tecimen, ça ının önünde olmak için dosttan yeni ba örtüler istemi , bakire olmak ko uluyla.

nsanların u ramadı ı ve o güne kadar atların Kapalı Çar ı'dan Sultanhamam'a do ru e imli olarak bildi i Mahmutpa a yoku u Eminönü tepesinden Beyazıt deresine do ru kıvrılmaya ba lamı . Atlar için durum aynı yoku u çıkı ta denir. Çemberlita yine abidedir.

Tecimen sevilmez. Sevinir tecimen. Tanıdı ını arttırdıkça, yeni semerler satmak için sevinir. Tecimenin yamamı tecim kuramıdır. Büyük ister, çok ister. Doymamak için kalbini ameliyatla aldırımı tır. Ça ımız, yüreklerin sancısız alındı ı ve satıldı ı ça dır. Tecimen atılgandır, giri imcidir. O yüzdendir ki önce o olmu tur ameliyat. Yüreksiz olmak tecimenli in ilk ko ulu, ikinci ko ulu devletli olmaktır.

Dost!. Kanı saf kırmızı dost!.. Tuvaletinde su kullanan dost!.. Ka ıt devrine girmeyen dost!..

Ca alo lundan alınan ka ıtları atlar yemez. Saf selüloz olmadı ından onlar müzelere ta ınır. Tecimen saf selüloz yer, devlet saf selülozdur.

Dost.. Lerzesiz sessiz ya an kar. Yürekleri hoplatan denizel rüzgar...

Ve Allah... Susmak gerektir sonra, susmak...

Ezanlar ba layınca evren bir kulaktır, görevini tamam yapan bir kulak.

imdi dost... imdi... Kibleye yönel Mahmutpa a yönüne de il ça ın üstüne ve evrenin sürecine VEL ASR Suresini oku ameliyat edilmemi yüre indeki a kla. Çünkü ilk EM R...

ALLAH de ve sus.

YARATILI IN G ZEM

Ademata yaratıldı ında “E ya ve olayları de erlendirmek” için ruhuna kutsal söz konuyor. Kutsal i lemenin evrene i lenmesi ödevini yükleniyor. Ve ilk Ödevli Serendip da ında karaya ayak basıyordu.

Geldi i yere dönmek için verilen özü i leyerekten, yaratılı sırrına eriyordu. Sihirli eli neye de se kendine yardımcı kılınyordu. Elini de mesi yeter... Elverir ki bu dokunu u, kendinden gelen bir öz sanmasın. Verilen ödevi yapsın...

A açken ev oluyordu çardaklar ve mobilyayı kucaklıyordu adam o lunun sihirli eliyle. Tanrı ö retiyordu ölmek için ya amasını.

Ademo lu taze eme iyle de er biçerken, e yalara patentini vuruyordu. “Zamanı tanrı ya ar” ölümsüz, diyor- sa Bilge Ka an; “Ölümlüdür canlılar hep” demesini bildi- inden. Ve patentini vuruyor evrene öldü ünü anlatmak için. Nasıl Tanrı Peygambere üflerken ruhunu, mührünü vuruyorsa, öyle vuruyordu adem o lu da ödevini yapmak için. Kendisinin ölece ini bilmek için. liyordu i lengisini e yalara, vuruyordu yaratıcıdan aldı ı özü.

Biçimlendirilen özünü olaylara da basıyordu. Mühür gibi...

“Zamanı tanrı ya ar” sözüne inanmayanlar çıktı. Adem o lu her eyi kendisinin yarattı nı sandı. Sanmasıyla bir oldu da ova, umman oldu her yer... Kendine kurtarıcıyı bile inden umanlar, ummana nasıl gömüldüler. Gönül erleri gemiyle gezideydi o an... Tereya ından kıl çekilir gibi bir anda zaman durdu... Ve olan oldu.

Nerde bunca insanlar. İlk insandan beri birikenler hani Nuh kavmi... Lut kavmi... Ve daha niceleri...

Zamanı Tanrının ya adı nı örnek insanlar mu tulu-yordu. Zaman tazeliyordu ve damarlardaki kanları yeniliyorlardı. Her ilerideki menzil olgunlu a bir adım daha yakla an menzildi... Adım adım zaman ilerledi... Kö e ba larına elçiler kondu, “adam o lu bilsin gitti i yeri” diye...

Son kona a geliyordu zaman ve ondan ötesi, öncesi gibi sonsuzlu a erecekti. Ve fakat yol tam çizilmi ve belirlenmi ti. Ucu sonsuzda olmasına ra men.

Kısra yıkılıyordu. Özü olmayan Kısra... Mührünü vururken Büyük Elçi. Yıkıldı ki... ne yıkılı ... Ruhlara öz veren ate kimini yakar kiminin yüzünü aydın kılar. O ate ki çöllere su olurken ate e güvenenlerin ate ini yanmamacasına söndürüyordu.

Boralar esiyordu putların boynunda... Yıkılıyordu bir bir... Kabeye son ekli verilmek için, Hz. brahim'in elleri uzanıyordu son güne...

Yıkıldı tüm tanrıtanımazlar. Son kö e ta ı kondu...

nsanlar ölür... Her ey ölür... Mührü inanana devrederekten Hz. Nuh gemiyle yükselir mührü kurtarmak için ve devreder di erlerine. Hz. Süleyman'a ula ır. Mührü Süleyman olur. Mührü Nübüvveti Ufuk Peygambere devrederler. Ötelerin ötesinden mührü ahadeti beklerler.

Ba ı, sonu ve evreni ku atan Büyük Elçi bekler inananı, Mührü ahadet sahibine teslim olununcaya kadar.

Varlı ımızı varlı ına borçlu bildi imiz Yüce Varlık, bir Tanrı mührü ta ıyordu ki iki kürek kemi inin arasında... Hz. Adem'den kendisine kadar olan tüm elçileri varlı ıyla temsil ediyordu. Varlık artı pırıl pırıl ortaya konuyordu.

nananların kalplerindeki mührü ahadet ise, yıkı atları gibi kanı co turuyor ve yaratılı sırrına erdiriyordu ki ileri.

O mühürle müjdeler adam o ulla rına evrenin sırrını ve yaratılı bilincini.

OLUŞUM VE ORUÇ

u dünyamız ne gariptir. Zaman onu ne de tez ya - landırıyor. Zümrüt anka gibi ba ımızın üstünden geçen u uçaklar kafamızda neleri canlandırmıyor? Sürüsünü otlatan bir çobandan gayri kimsenin olmadı ı yaylaların üstünden de geçiyor olmalı bu uçaklar. Çoban neler dü ünür o anda kim bilir?

Uygarlı ımızın bu düzeyinde insanları ikiye ayırmı olaraktan görmemek mümkün de il. Bir öbe i zamandan habersiz, Tanrının yarattıklarını do rudan kullanarak ya ıyor. Ama hayatın saliselerinin bilincinde üzüntü, sevgi, kin, barı , kölelik, özgürlük ve iyilik kavramlarını bilmiyorlar. Varsın bilmesinler deriz. Çünkü onlar bilimsellik u runa hayatlarını harcamıyorlar. Onlar hayatı tadarak ya ıyorlar. Yüzleri aydın yürekleri aydın olarak. Bilim bu düzey için çalı maz mı?

Di er öbek de zamandan habersizdir. Ne var ki tren rayları gibi tek boyutlu ve lokomotifle denk bir gürültü var içlerinde. Gerçekte onlar ya amıyorlar. Günleri takvim yapraklarıyla ölçümlü, yolları kilometrelerle belirli. Ya içlerinde kurulan bir zembere in notasında çalı ıyorlar ya da otomobil gibi onları ba kaları yönetiyor.

Ba kaları denince insanın adını andı ımız sanılma-
sın. Ba kalar bir içgüdü olabilir ya da mekanik güçler ola-
bilir. Bir otomasyon kaydıra ında deviniyorlar kısası.

Ne kendi kendilerini ne olay ve e yaları yönetme ye-
tenekleri vardır.

Bir öbek sürecin insanı, di er öbekse zorlanan, kırıl-
lan ve bozulan sürecin zavallısı.

Tarihin günümüze ula tırdı ı sürecin insanı, hayatın
ere ini, var olmanın gere ini ve ödevini çok iyi biliyorlar.
Ezanla açılan gözler sabahın ilk ı ıklarıyla dolar. Tanrı,
düzeni onlar için yaratmı sanki. Sabahın çı ı ellerini ya-
pı yapı evrene ba lar. Bir ba ka dilleri var onların. Ör-
ne in; kentliler ya mur derken, onlar rahmet derler. Sa -
lıklarını ilaç ı elerine borçlu de ildirler.

Zorlanan sürecin insanı böyle mi? Ne gezer. Onlar
asansörü bulu sayarlar. Oysa elli kata ayak mı dayanır.
Zehir içip doktora ko uyorlar ve doktoru kurtarıcı biliyor-
lar. Zehiri içmeselerdi doktoru gereksinir miydi? Bulu ları
belalarını, belaları bulu larını ortaya çıkarıyor. Ve bunun
adına uyarlık diyorlar. Kökenleri muhtaçlık olunca da
bunalım kaçınılmaz olur elbette.

Bilim adamları harıl harıl çalı ır, motorlar harıl harıl
çalı ır da mutluluk gelmek bilmez. Çünkü mutluluk tekni-
e ba lı bir kavram de ildir ki, o geli tikçe mutluluk art-
sın.

Mutluluk Tanrı düzeninin di er adıdır. O'nu bilenler tadar ancak. Dü ünelim bir kez. Aç kalmak kimin ho una gider, ya da kim tat alabilir açlıktan? Bu noktada Müslüman'ı bir analım. Onlar Oruç tutarlar, duyarak, severek. Ak am olurken yürekte sevinç oruçluya öyle bir yücelme sa lar ki zamana sı maz. Yaraya basılan tuz gibi yücelir yüreklerden. Allah de erlendirir ancak bu yüceli i. Müslüman acıdan bile zevk alan insandır. Tarih onu getirmi tir ve onu görecektir.

Zorlanan zamanın insanı bunalımlarını belgeleyen insandır. Sinema ihtiyaç mıdır, romana muhtaç mıdır ki i? Onları sanatı bile bunalımlarının avuncasıdır. Filin kuyruuna ba lanan kurdele gibidir onları sanatı. Ça da la ma diye ba ıran demokrat despotlar da konumlarını belgelemek için bilime ba vururlar. Ça da la ma ne demektir? Bizimle birlikte ya ayanlar ise, e eklerin ve kaplumba a ların tümü de ça da tır. te böyledir bunların tümü. Tuvalet ta ında sayıklamalarını bilim, horlamalarını sanat ve bo alımlarını özgürlük sanırlar. Makyajın güzelli i aldatıcı ve geçicidir. Kalıcı olan Tanrının ba ı larıdır. O düzeyi ancak aydınlar anlar ve ya arlar.

Zamanı kıranlar Tanrının ba ı larını dü ünseler, hiç bunalırlar mı? Lüks duygulara girerler mi hiç? Zira bunalım bir lükstür yani fantezidir. Mümin lükse aldanmayan ki iye denince bunalan insana da modern insan demek gerekir. Modern kavramını insanlar üstüne söyleyince, insanı e ya durumuna indirgemi oluruz. Çünkü e yanın yeni kombinasyonlarla sunulması bir modernizasyonu gösterir. Bir yeniliktir, de i ikliktir. Bu açıktır ama, insa-

nın modern olu u nasıl olmaktadır? Bu konum giysilere uygulanmadı ına göre hangi de i en dü ünçeye ad olmaktadır? Marksı okuyan, onun Eflatundan çıkı yaptı ını ve dü ünçesinin temel yapısını ona dayandırdı ını görüyor.

imdi Marks mı modern Eflatun mu? Di er bir de i le Marks mı ça da Eflatun mu? Demek oluyor ki dü ünçelerde de de i en ey yok. Yinelemeler modernlik ve ça da lık oluyorsa papa anla insan aynı sayılıyor. Zorlamalarla olu umun sa lanmayaca ı bilinmeden mutlu düzen kurulamaz.

Büyük ve gerçek olu um ancak Tanrı düzeninde vardır. Öyle ki Orucun sevincini tatmayan gün ve ömür yoktur. Otuz üç sene içerisinde do an ve batan gün arasında o ku atır. Ve evrende her saniye ezanlarla dirili ba lar. Büyük olu um çizgisi kırılmadan, zorlanmadan kendini sunar ve tamamlar. Ki inin görevi bu düzeyi anlamak ve bilmektir.

ÜMRANIN PORTALI

Toplumun varlığı, bireylerdeki ortak yanların çok olu-şuna bağlıdır. Tarih toprak örtüleri altında kalan aç-ık kazılarını nasıl birle-tirerek kömürle tiriyorsa ve bu kö-mürün atomları bir birlik ve benzerlik gösteriyorsa insan-larda süreç içinde öyle olu-şarak toplum olurlar.

Uygarlıklar toplum fertlerinin ortak yanlarının bel-gesi olarak nesilleri sürer. Ortak yanlar sürdükçe de uygar-lıklar ya-rar. Bozulmalarla bozulur yeni boyutlara ula-ır. Yeni düzey; iyiye oldu-ğuna kadar kötüye, do-ğruya oldu-ğuna kadar yalana, inanca ve Allah'a oldu-ğuna kadar küfre ve heykel köleliklerine yönelebilir. Kötülü-ğe yönelen ve yı-kıma ula-şan uygarlıklardaki iyilik ve do-ğruluk kısıntıları kötülü-ğün savunma tutana-ğı olarak kullanılır. Bu yüzden yalanın yanındaki do-ğru iman üstüne yapılan küfrün ciro-sudur. Müslüman bunu bilmelidir.

Do-ğruluk; gerçekten koordinat sistemleri gibi top-lumu ku-şatması hem yatay ve hem dikey olarak toplum kurtulu-şunun sembolü olan uygarlı-ğını kurar. Bu uygarlık kurulduktan sonra, üstüne varan küfür gemileri, Aysbergin tabanını görmeyen gemicilerin elinde yok olmaya bırakı-lır.

Bu uygarlı ın insanları, yılda iki kez ya da elli ikide bir kez elele mutluluklarının ve eytanı ta lamanın bilincine varırlar. Varı ları olu larıdır bugünlerde. Tanrı kutlu kılımtır o günleri ve diller ona Bayram demi tir.

A ustos sıca ında içilen ayran gibi serinler ki inin gönlü bayramlarda. Eller bir araya gelmi tir o gün.

O eller ki umuda, insanlı a ve Allah'a uzanan eller.

O eller ki sa lık veren eller.

O eller ki “asa” ta ıyan eller. Kısaca o eller ki Kur'anı tutan eller.

te o ellerin zamana uzanan elleri yani zamanın elleri bayram olarak bir araya gelir. Kutlu günlere kutlu geleceklere...

Ölmeden dirilmeye inananların uygarlı ının giri i bayramla ba lar, bayramla takla ır.

Kimlerin kırıldı ı, sava ın sevgile ti i inanç sisteminin bize getirdi i bayram; insanın “esfele safilin” den güçlü yüreklere dönü tü ü, insan oldu u günün adıdır.

O güne uzatılan ellere ne mutlu, ne mutlu o günü tadanlara. Ve yine ne mutlu Müslüman'ım diyebilene.

ALIRLIK

*Ho ça bak zatına kim zübbe-i alemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvan olan ademsin sen.
eyh GAL B*

Do anın kuca ındaki a acın yeti tirebilece i bir meyve sınırı vardır. Çiçekleri ça laya, ça ladan meyveye dönü tükten sonra dalların ta ıyabilece i bir sınır var. Olgunla an meyveler dalları yava yava yere e er. Öyle bir an gelir ki, hafifletilmeyen dallar kırılır. Bahçıvan böylesi dalları meyvesine kurban etmemek için meyveleri seyreltir ve a acı kurtarır. Bitkiler dünyasından bir örnek ve alırlık.

Metallerin bir çekme sa lamlı ı vardır. Onlar hadeden geçirilerek kıldan daha ince yapılabilir. Yüzeysel ya da boyuna yapılan çekmelerin de bir sınırı var. Belli bir noktadan sonra i leme devam edilirse metalin özelli i kaybolur. Demirle toprak fark edilmez hale gelir.

Yarı malar düzenlenir boy boy. ampionlar belli sınırların ampionudur. ampionanın sınırı konusuna göre de i mekle birlikte ampionların alırlık sınırında durur.

Pavlov'un ko ullandırılan köpe i de, alırlık sorunu na bir ba ka açıklık getiriyor. nsano lu kendi dı ındaki

canlı ve cansızlardaki alırlık alanını yönetebiliyor. Elbette ki bu yönetimi fenomenin tabiatını a amaz. Fakat insano - lu da yönetiliyor, ko ullanabiliyor. Tıpkı Pavlov'un köpe i gibi. Gerçi Pavlov köpeklerle yasala tırdı ı konuyu insanlar için seçmi ti. Ama insanın iç ifrazları üstüne kurmu tu yasalarını. Türkiye'de fa izm fobisi ile ko ullanmı bir grup sa a sola duvar edebiyatı yapmakta ve hatta basın aracılı ıyla direnmektedir. Fa izmin ne oldu unu ve ne olmadı mını açıklasalar ya. Milliyetçilere hücum ediyorlar, Müslümanlara hücum ediyorlar, yöneticilere, patronlara, toprak sahiplerine, halka, tüccara ve memura hücum ediyorlar. Futbol takımı tutmaktan farkı olmayan bu hücum ekli hücum ettikleri insan ve ideolojilerden bir tepki de görmemektedir. Üstelik bunlar paraları nerden bulmaktadır!

Ko ullanmadan söz açılmı ken, slam dünyasında yazılan çizilenlere de bakabiliriz. Bu yörede yazdıklarını anlamayan, konu tuklarını kendileri bile duymayan epey kabarık bir gruba kar ı gelebiliriz. Okuyucular bu durumu do al sayıyor olmalı ki, bazı kitaplar birkaç basım yapabilmektedir. Kalite sorununa de inince kaostaki milletin neyi neye göre tartaca mını bilmedi ini görece iz. Daha do rusu, slam dü üncesiyle olu turamadıkları toplumda ifreli edebiyat yapılmaktadır. Öyle okuyucu, böyle yazar olunmaz. Ama alırlık sorunu kar ımızdadır.

Alırlık alanı artırılmaz mı? Artırılır. Artırılmaması için de bir neden de yok. Tanrıyı yarattı mını iddia eden ahmaktan, tanrıyı inkar eden sala a kadar, her ey akıl diye tepinenler nesnel kapasitelerinin içerisinde kalmaya

mahkumdur. Ancak Müslüman'ın alırlı ı artırması ola an gözükmektedir. Dü ündü ünü bilmesi, bildi ini söylemesi, söyledi ini duyması ve duydu unu ça da araçlarla duyurması artıyla. De ilse kendi kendine alırlı ın artması mümkün de ildir.

Yunus açıklı ı, derinli i ve Türkçesiyle.

Mevlana Hilmi, geni li i, toplayıcılı ı.

Yavuz Sultan Selim Han içlili i ve yi itli i.

Kıyamet kadar geçmi ve gelecek örnek insanların bile taklidini zor ba araca ı Sünnet-i Seniye'ye uymak insanın alırlık alanını artıracaktır. Alırlık sınırlarını nesnelere do al yasaları olarak sayıp örnekleme tik. Oysa en büyük sorun, alırlık sınırlarını atlattıktan sonra ba lar, KEND N A MAK.

Kendini a an, do al yasalarını hiçe saymı tır. Merkezi bu hiçe sayı yani, kendini a mak yüce bir amaca yönelmi olsun.

Kendini a ma be duyunun ayrı ayrı kendini a masıdır. E er varsa altıncı duyunun emrine girmesi gerekir. Kendini a manın bilincine böylece varılır. Bu bilinçte fenomenin zıddı ya da tamamladı ı fenomeni a ması söz konusu de ildir. Sorun kendini a maktır.

TAR H TRAGEDYASI

Endüljanslarla iç güvencesini sağlayamayan batı tipi, rönesansı agoraya çıkardı. Rönesans, Hz. Musa'nın kavminden ayrılıp tur daına gidip gelene kadar geçen dönem gibi bir dönemde oluyordu. Endüljans ve aforizmalar aort damarının önünde yakıldı. Bu yüzdendir ki, inançları kendilerinden uzaklaşan batılılar kendilerine kutsal bir iaret verilinceye kadar altın buzaıya tapacaklardı. Üstelik buzaının yanına Mikel Angelo'nun kalemiyle Hz. Musa'nın yontusu da yapılacak. Rönesansla Ben-i srail ve Avrupalı mütereddeli küfürlerini belgelediler. eytan sacayaı trilogi, bir ayaını Sodom Gomore'ye, bir ayaını Zeus'un Olimpos'una ve üçüncü ayaını da di er iki ayakaltında yozlaşan yeni insan beynine kurdu.

Bundan böyle bütün yollar Roma'ya çıkmıyordu. Avrupa coğrafyası, filozoflar labirentine döndü. ngilte-re'nin Paper White'ı, Fransa'nın Revolution 1789'u filozoflar labirentine karşı verilen bir ihtardı. Fakat bu karşılıklar da labirentte bunalımdan ileri geldi için ona çözek olmadı.

Kropotkin başı kaldırdı. Camus başı kaldırmanın tarihini yazdı. Ne var ki, sacayaını kırmanın destanını yazamadılar. nsafsızlıyı kıramayı ları, insanlııda kıyama itti.

nsan ba kaldırdı. Makine ba kaldırdı. nanç ba kaldırdı. Güven yitirildi. Onur yitirildi. Bozulan ekmeklerinde kendileri yittiler. Bunaltıları bulularını, bulularını yoksulluklarını belgeledi. Ve sonra dü ü , alçalı ba ladı.

Nefsin sonsuz arzuları ve ruhun ihtirasları bulandırmak için yönler buldu. Batı, imdi slam dünyasına abanıyordu. Bu abanıları Sultan II. Mahmud'un baına bir fes yerle tirip foto rafını çekiyordu. Abdülmecid Han, piyanoya geçmi belki de Beethoven'dan eserler çalıyordu. Batı labirentine Devlet-i Aliye'de eklenmi ti. O gündür, bugündür Türkiye'de batıya öykünen Rönesans alıklamaları hakim olmu tur.

nanç, yani insanın kul oldu unun bilincine varması ve onun a kına ermesi slam'ı anlamasına ba lıdır. Nesnelere arasında kurulan ba bilgi dünyasına aittir. Bilgi ontosu ise inanç erkiyle açıklanır. Bu yüzden inancı maddede de il, slam'a ba lanmakla buluruz. Türk dü üncesi bugün iç onurunu yitirmi se öncelikle, batının tabu tavrını bırakmalıdır. Ve inancını ya amalıdır.

Ben gelmedim davi için
Benim i im sevi için
Gönüller dost evi için

Diyen Yunus Emre'nin davranışından yetesiye yararlanmasını bilmelidir. Oysa, bugünlerde sık bo az edilen Türk dü üncesi batı dü üncesinin bir devamı gibi gösterilip Yunus Emre de, Wagner'in güftelerini çıkararak bir air gibi sunulmaktadır. Gerçi "absürd" sanatı ku atmı durumda. Ama saçmalarımıza tarihi tanık tutamayız. Ve hele

hele Yunus Emre'yi. 1950'lerden sonra Yunan mitosunu Anadolu uygarlı 1 ekinde yorumlayan bir grup, kendi öz inançlarını bırakarak ta lar yüzüne çizilmi resimlerde tanrı arıyorlar.

Arayı larını çanak çömlek parçalarına kadar indiriyorlar. Elbette ki maksatları tanrı aramak de il. nançsızlık bunaltısıdır. Bu bunaltı, onları sürekli rahatsız etmektedir.

Bir bölüm var ki, Türk dü üncesi adına Tanrı kavramını drakula, franke tayn senaryoları halinde Korkuya bürüyüp sundu. Korku boyutları agoraya günahlarını ça 1 rırken, gümrükten giren kapitülasyon kurdelelerini Rönesans kapısında kesmek için sıraya girdi.

Ve sonra.

Batının son siyasal ürünü SSCB'yi sol yanına, ABD'yi sa yanına alan siyasal grupla malar Türk dü üncesini dilenciye döndürdü. Kimi kime göre yargıladıkları bilinmeyen sosyal bilimciler meydanda at sürüyor. Midelelerinin kıyıcı na ili tirdikleri inançlarını "aç kalınca var, doyunca Horasan'ın köpekleri" gibi azdırlar.

Onlar kötü. Kovulası dü ünceler.

Ruhun daüssılası, kendine dönmek ve kendini bilmektir.

Ruhun sesine kulak verelim.

MUSTAFA ÖZER

EL F

MUSTAFA ÖZER

TA

I.

Toprak yüzeyinde kaç yüzyıldır ya amaktan yosun tutmuş gözleri. Bir gece iliklerine dek ıslandı nı gördü. A lamalı mıydı onu pek bilemiyordu, ama suyun içerisinde a ladı mın bile içten olmayacağı bir gerçektir. te burasını az da olsa anlamı tı. Kendi kendine “a ladı mda gözyaş larım daha çok suyun altında kalmama neden olacaktır. A lamasam bu kötü ve güçsüz konumda içimi dindirecek ve derdime ortak olacak bir duyum bulamayacağım. A lamak daha da çıkılmaz bir olayı arzulamak oluyor. A lamamaksa nasıl olur?” diye derin iç çekerek kaygılanmıştı.

Kendini sa lamalı nın yüre ine bıraktı. Zaman pi irdi, katıla tırdı. Gerçi bir yanı yumuşak kalmadı de il. Genel olarak sertleşti mi ti. Bu konumunu nice zaman sonra anladı. Ba ından sular çekilmemi ti. Üstündeki nice toprak örtüsünü ise rüzgarlar ya murun yardımıyla sildi süpürdü. Kendisi de böylece güne e olan borcunu ödemek için ellerini ona do ru uzattı ve yüceldikçe yüceldi.

Ba mını örten suları yücelerden gözetleyeli yıllar olmasına rağmen arada bir ayakları kayıp yeniden suya yu-

varlandı ı oluyordu. Sava ıyor, didiniyor sonunda kazanıyordu. Sorun buradaydı. Sonuçta bir eyler yitirse de, suya ödün verse de kazançlı çıkıyordu.

Bütün korkusunu toprak altına girmekle, suyun içinde bo ulmak olu turuyordu. Gerçi güne e bakmaktan gözleri kama ıyordu. Bunun yanında hem güne in hıncıyla, hem de suyun hıncıyla kendisi parçalanıyor ve onlara küçük dü üyordu. Su için daha az üzülüyordu. Çünkü su sürünmek için vardı. Sürünmemek için sa a sola kötülük yapıyordu. Oysa alçakların ça rısı kanını co turuyor, ça rıya uyarak alçaklara ko uyordu. Ya güne ... Küçük dumansal yapılarına gücü yetmezken kendisini nasıl parçalıyordu. te bu duruma sıkılıyordu. Ho güne yücelerin yaratı ıydı. O yüceydi, yücelikti. Yüceli ini ise yaptı ı kötülük hiçe indiriyordu. Anlıyordu ki, iyi olmak kötülük yapmaya engel de ildir. Varlı ın özünde do al olarak iyilik varken, ya amak ya da var oldu unu belgelemek için kötülük de yapılabilirdi.

Güne in önüne, yeni yeni ö rendi i dumansal yapının gelmesini istiyordu. Ne var ki o gelince tepesine diperdü manı, su dökülüyordu. Bunu ise hiç kaldırılmayacak kötülük olarak gördü ünden, yüce yaratık güne e boyun e meyi ye tutuyordu.

Evreni çözüyor gibiydi. Su, güne , toprak ile bulutu ö renmi , zıtlar arasında yakınla maların olaca ını görmü tü. Hiçbir var olana karı mıyor, kendi ya ama ko ulla rına e ilmek istiyordu. Çevresi hep ondan bir eyler almak istiyor. Kendisini kurtarmak isteyense yoktu. Gerçi di er-

lerinin buna yardımını oluyordu. Bu yardımlar daha çok kendi normal ya ama gereklerini yerine getirmekten duyuyordu. Örne in, geçenlerde güne e kızan rüzgar bulutları çekti, güne in önünü kapattı. Bunu niçin yaptı ını sanıyoruz? Di erlerine yardım olsun diye mi? Ne gezer. Öyle olsaydı bulutu kullanıp hiç suçu yokken güne e kar ı küçük dü ürür müydü? Dersiniz. En do al yanıt olumlu yönde olmayacaktır. Öyleyse, dü ünceler u noktada toplanıyor. Yalnız ya anması, olanak dı ı bir durum. Birlikte yaşamaksa, güçlüye verilen ödünün kar ılı ndan ileriye geçemez. Bu gerçekler kendisini daha da katıla tırdı. Gülmeyen yüzünü koyu renklerle daha da korkunç duruma getirdi.

Günler, günleri su gibi alçaklara çekip götürürken, yeni yeni kavramlar do uyordu kafasında. Sesler duyuyor, renkleri görüyordu. Ses... ne korkunç varlık... ya renk... daha ne demeli, korkunç...

Suyu sevmemi ti hiç. Oysa sesi tanıdıktan sonra dü manlı ı az da olsa kırılmı tı. Do a bir sestî artık. çin için kaynayan, ya ın ya ın a layan, gürül gürül yırtınan bir kavramlar ekini. Patlamak için tüm açlı ını yüre indeki açıklıkla bekleyen varlı ın önünde, dinamite varan fitil sessizli iyle do ayı yeniden kulaklarından geçiriyordu. Her yön bir ses getiriyordu. Tanrı, tüm olanları sesiyle yaratmı tı. Ses varlı ın özüydü, cıvıl cıvıl akan ses, evet ses var kılan. Evren sestî artık. Bu günden sonra su kutsaldır. Var olmanın özüdür. Dostlu un ve a kın imgesidir. O ki, alçaklarda artık ya ayamaz. Yücelmek onun da hakkıydı. O da yüceldi güne te kutlanmak için. Bulutlar onun bura ı

oldu. Dura ı bundan böyle yüceler, yücelikler. Kötülük yerde i lenir, yerde kalır. Adına yeni bir adım atılır. Yeni bir yorum besteyle ya mur olur su.

Güne olmadan renk vardır. Onu görmesini bilmeli. Güne renkleri yapmadı ına göre, güne olmasa bile onlar vardır. Yüceli in ve yücelmenin yolu güne in dostlu una ba lanan bir evrende renkler de ondan payını alacaklardı. Bu yüzdendir ki, güne le renk yan yana olmayı var olmanın ko ulu sayımı lar. Renklerin olmadı ı bir evrende güne e ne gerek var ki? Öyle ya renk yoksa güne , güne olmadan da renk dü ünülemez. Nasıl her varlı ın bir sesi varsa, o varlı ın öbür yüzü de renktir. Evreni tablo olmaksızın kurtaran iki varlık ko ulu; renk ve ses. Evren sevgiye yücelme mevsimine girmek için bundan böyle can atıyordu.

Mırıldanıyordu “ unca bin yıldır evreni korudum, gözledim, gözetledim ne kaldı kendime?” “Evren güzel de olsa, en güzel biçimlerle yaratılmı ta olsa, gerçekler önünde katıla tık kaldık”. “Rüzgar ne eli, bulut yüklü, su ırıl ırıl, güne ıpıl ıpıl ama biz?” Arkasından kendini avutmak için “Mutluluk ve mutluları görmek kadar büyük mutluluk var mıdır? Onlar ersin muratlarına, biz dönelim kendimize”

II.

Bir gerek üzerine yaratılan her ey gibi “O” da i e yaramanın, gereksinilen varlık olmanın tadını imdilerde tadıyordu. Limon tuzu yalayan dil olmu tu. Ba kalarına verdi i renkten varlı ını anlayan bir sevgili olmu tu. O

hep aynı katılıkta, aynı yücelikte. O kimdi? Bir granit, bir mermer, bir kelek ya da kisti; genel adıyla kaya, yumu ak adıyla ta tı. Korunmak için oyulan, korunmak için atılan, korunmak için tırmanılan bir gereksinmeydi. Ta a bu anlamı veren ba kalarıysa, hareket eden canlılardı. Aslan, kartal, yılan ve insandı bunlar.

Önceleri tekli inden yararlanıyordu insanlar. Hep büyüklerini arıyorlardı oymak için. Kartallar da büyüklerini arıyordu. Zaman kartallara zıt geli ti. Büyük kayalar azalırken onlar ço aldılar. Uyumsuzluk ba ladı. Bu yüzden insanlar onları yere indirdi. Oysa onlar yücelerde yürümek için yaratılmı tı. Onlar ta ları büyük da larda kaldı. nsandan uzaklarda yapayalnız, yokluk içinde ya adılar.

nsan yoklu u yenen yapısıyla, büyük ta aramayı bıraktı, küçükleri büyük yapmaya yöneldi. Ba arı insan demektir. nsan önledi ta ın da ılmasını. Bunun için çok ey borçludur ta insana.

Sesten, renkten daha kutsal sudan, güne ten daha yücedir, ta a göre insan. Çünkü onu koruyan yalnız insan oldu. Öyle ki, ta soyunun da ılması onun giri imiyle önlendi. nsan büyük özelli i, sevdi inin yoklu una dayanamamasıdır. Ta yok olmasın diyedir ki, ta olmaya bile inanır. Yeryüzüne bakınca çıplak gözle görülen de budur. Ta lar artar, azalmaz. Ta toprak olsa da, topraktan dirilen insan ana maddesinin yönünde varlı ını yeniler.

Tarih bilimciler zamanı ta ların biçimselli ine ayarlanıp kaba ta devri, yontma ta devri, cilalı ta devri diye

sıralarlar. Ara bölmelere bazı madenlerin adları karı ır ama genel çizgi ta ve ötesine uzanır.

Gömütle en uygarlıklar bize bir ey bırakmadılar. Ama tüm tümüne de yadsımak olmaz. Bizim ku ak silkeledi onları. Gömütlerine yatırdı ki yorulmasın zavallılar. Gerçi, birçok kaçık, gömütlerden adam arar durur. Zevk zorunu oldu undan onu da yadsıyamayız tümüyle. Gömütlerin, ta döneminin kapandı ını onlara duyururuz. Geçmi-e yöneltece i saygı ve ku kuları gelece e yöneltirse hem yarınlar mutlanır.

Ta kafa dönemi geçiyor. Birkaç maden kafa kalsa da zaman onları da pas olur, yer bitirir. Ozan ölmeden çevreye bakarsa;

Tarihtir hecelenir hece ta larında
Günceli bilmezken gelecek nedir

Ne denir

Uranyum kur un olursa

Dünya dönerse

Dönü üm gene

Hece ta ları ya amak ister

Hece ta ları ister oysa

stemem ta la mayı

Ölümle olsa bile

Tarihtir hecelenir hece ta larında

Ölüler gezini tarih sayfalarında

Papirüs a k oynar

Papirüsler güveli

Yıkıldı ku ak ku ak
Tarihe güveneli

Ça ba lıyor öldürme fiyatının yüksek oldu u ça .
Evet, ça “beton” kiri ler üzre oturuyor. Beton, ça ın ye-
nile mesisi, toz ta oluyor. Yeni ça Beton ça ı. Beton...
beto... bet...be...b...

GÜNE BA LAMAK

Elimdeki sigaranın dumanı gözlerime o denli acı vermi ti ki, gözlü ümün bile varlı ını unutup camına elimi güçlüce bir bastırdım. Burun kemi im acımı tı. Ba ımı yana çektim kitabın üstünden. Elimdeki sigarayı iyice bir ezdim. Dumanların da, bir ıslık çalarak, dans edi lerini durdurdum.

imdi yapayalnızım, dumanları da kovdum. Oca ı söndürelili hayli zaman olmu tu. Kaynayan demlik sesi de gelmiyordu artık. Kendimle yapayalnız kalmanın içine dalıyordum. Ama ci erlerime çekti im hava, içimde bir acıyı depre tiriyor. Beni, yine yalnız bırakmıyor dü üncelerim. Parmaklarımı aralayarak saçlarımı arkaya çekmeye çalı tım. Ve, hareketlenen saçlarım sakladıkları sıkıntıları odaya yaymaya ba lamı tı çoktan.

u anda i e yaramayan bilimsel gözlü ümü çıkarırken, ona ba lı dü üncelerimi kovmak geldi içimden. Gözlü ümü indirip kitap üstüne bıraktım. Gözlerimin do al ıpıldamasını durdurmak için mi, yoksa destek isteyen ba ımı tutmak için mi bilemiyorum; iki elimle gözlerimi kapayıp, dirseklerime dayanarak ba ımı kollarımın arasına bıraktım. Gözlerim yıldızlanıyor ve yedi cüceler fink atıyordu. çim kabarıyor, dudaklarım peltele iyordu. Hiçbir

eyi bilebilecek konumda de ilken, bir yo un ya antının airini ve dizelerini nasıl anımsayamazdım.

“Bo una gezmi im, yok tabiatta,
çimdeki kadar ini ve çıkı .”

Zira üstadın dizeleri hep benimle kol kola ya ar. Onu, ya arken daha bir iyi duyuyor, gerçe ini daha çok anlıyorum. Evet, yok tabiatta, o acı, o olu , o yüceli . Ellerimle yoklayarak ya adı m ortamdan, de erler içinde kalaca m ortama sürüklendim. air duyarlılı mı her anı- m, bu duyguyu do al biçimde getirir.

Ellerim, görev görmeyen u ellerim yok mu onu duydu u, kısacası bildi i an, hep kendine gereksiz u ra a- cak ey arar. Oysa dünyada yapaca ı ey o kadar az, o kadar az ki, bücürlü ünü örtmek için de mez, gereksiz giri imleri. Olmuyor i te, demesi kolay bunun, ama o kısır döngüyü kırmaya gücümüz yetmiyor.

Ba ımı yine desteksiz bıraktım ve sigaraya uzandım. Çay içmek de geldi içimden. Kar ı koyulmaz bir istek bu. Ba kalarında görsem çılgınlık derim. ste in gereksizli ini biliyorum. Bilmek yetmiyor ki. Eskilerin sevki tabi dedik- leri yapı, cılız a zını açmı tı bir kez. Onu doyurmamak çıldırmanın e i ine götürebilirdi insanı.

Çay kaynamaya ba ladı. Elimdeki sigaranın gözüm acıdı ndan bu yana, kaçınıcıdır bilemiyorum. Barda a dökülen çay, çöle ya an ya mur sesini andırıyordu. Ho , çölü de görmedim ama demlikte su biterken altındaki ısı-

nın basıncıyla öyle garip sesler çıkardı ki, çözü anmadan edemedim.

Çözü Müslüman arasında da bir ilgi var sanırım. Üstü tiplerle savrulur, altında petrol yatakları. Ne kadar garip. Bir bardak çayla, dine, bo alan içimde, eytan susmu - tu imdi.

Bir zaman baımı yana bıraktım. Dinlenme, düünmeme arasında kollarımı da bıraktım. Sigaraya uzanırken toparlandım. Gözünü kitap üstünden kaldırırken bir kolu açıldı ve satırın altına çizgi gibi uzanıverdi. Yorgun gözümü sınav etmek için paralel kaydırma a b a ladım gözünü ü.

“ ktisadi gücü büyük bir orduyu uzun süre silah altında tutmaya yeterli olmayan Türkiye için, bu durum karısında tek çıkar yol dı yardımlar aramak oluyordu” (Olaylarla Türk Dı Politikası “1919-1973” A.Ü. SBF Ank. 1975 sh..225)

Yava yava okumaya çalııyordum ama, a zıma tükürük birikmi ti, kalktı. Muslu un önünde a zımı yıka-yıp döndüm. Tövbe etmi gibi sakinle mi tim. Yine otu-rup kalktı ım yerden devam ettim.

“Bilindi i gibi, Türkiye, kinci Dünya Sava ı içinde ngiltere’den askeri yardım almı tı. ngiltere sava sona erdikten sonra da Türkiye’ye yardıma devam etmi tir. Aynı biçimde...”

Okuyamaz olmu tum. Gözünü yine kitap üstünde bıraktım. Saat be oldu u halde uyuyamayaca ımı bildi-

im için yatmaya razı olamadım. Pabuçları aya ıma geçirdim ve kapının önüne çıktım.

Üstad'ın dizeleri geldi dilime o an;

“ n cin uykuda yalnız iki yolda uyanık
Biri benim biri de serseri kaldırımlar”

Sokak lambalarının bile tam aydınlatamadı ı soka-
ın sonu, lacivert gökyüzüne do ru uzanıyordu. Bıraktım
kendimi Arnavut kaldırımlarına. Ufku aydınlatan bulutla-
rın bo lu undaki subh-i kazibin, güne i getiremeyece ini
bile bile. Bir sokaktan öbürüne geçtim. Biraz ü üümü ola-
ca ım ki, sıcak yata ı özledim. Geri dönüp evin kapısında
yıldızlara do ru içimi bo altıp, kapıyı açtım.

Elektrik sobasını masanın altına yerle tirip sandal-
yeye yı ılıverdim. Kitabın üstündeki merce in küçülttü ü
“SSCB”yi yana iterek ba ımı sayfaların üzerine koydum.

Neden sonra, ismim ça rılır gibi davudi bir ses oda-
mı doldurdu.

Gözümün önünden anlamsız, kopuk kopuk Türk
filmi gibi, “yirmi dört saat” “zorunluluk”, “güne ba la-
mak” geçti.

Ve hepiniz güne ba lamak zorundasınız. Ben de...

ÜSTAD'I ANLAMAK

u güne dek Necip Fazıl'ı anlamak yolunda doyuru-
cu bir yazı okuyamadık. O'nu hep eserleriyle, davranı-
larıyla, sohbetleriyle tanımaya çalı tık. O'nu az da olsa an-
ladı ımız yine kendisinin bize açılmasıyla olmu tur. Bu en
büyük ve yüce bir anlama yolu, ne var ki, O'nun okuyucu-
su büyük kitleler oldu undan anla ılması yolunda yorum-
ların en ulvisine susanmı tır. Ne yazık ki, yazı dili suskun
kalmı , bu konuda, Büyük sanatçıyı toplumuna açmamı -
lar, handiyse yanlı takdim etmi lerdir.

Gerçekten Necip Fazıl'ı anlamak kolay de ildir.
Zorlu bir nefis muhasebesi gerektirir onu anlamak. Bu de-
mek de ildir ki, Necip Fazıl anla ılmaz. Asla böyle bir
yargı yürütülemez. Çünkü o, kendi milletinin duyarlı ıyla
yazmı ve onu yazmı tır. O'nun anla ılmasının güçlü ü,
ça ın anla ılmasının güçlü ü ile paralel yürüdü ü içindir
ki, büyük dü ünür, tüm dü ünürlerin kaderine özde bir
kaderle anla ılmazlı a terk edilmi tir. Ça ını tanıyan bir
ortaokul ö rencisi bile, Necip Fazıl'ı anlayacaktır. Ama
ça ını tanımayan, entelektüel bile olsa Necip Fazıl kapıla-
rında elbette donacaktır.

Bu düzeyden u yargıya geçerek açık açık söyleye-
lim; Necip Fazıl 20. yüzyıl Türkiye'sinin sosyal anlamının
portalidir. Necip Fazıl'ı anlamak milli kültürün yargılan-

masıdır, bir bakıma, Türkiye'nin dünyadaki yerini alı taki yorum, Üstad'ın solu udur. Bu böyle bilinmeden Necip Fazıl'ı anlamak olana ı yoktur. Gerek sosyalist ve gerekse kapitalist kesim Necip Fazıl'ı anlamayacaktır. Hatta susmaktan öte, onun var oldu unu inkara bile kalkı acaktır. Yabancı kültürün çarmihına gerilen entelektüel de, anlamak istemeyecektir Üstad'ı. Bütün bu kirlili in yanında Müslümanların da Necip Fazıl'ı anlaması güçle mi tir.

Neden?

Necip Fazıl, güçlü bir irade bekliyor, hem kendini, hem ça ını, hem de evreni terleten sorulara cevap veren bir iradeyi. Oysa dolmu taki kapaca ı taburenin hesaplarıyla u ra an sözde aydınlar, nasıl kendini yargılasın ve nasıl evren kelimesine anlam verebilsin? Evet, sorunun vuran yanı buradadır. Necip Fazıl'ı anlayacak bir sosyalistin, sloganizmin çemberini yarması gerekir. Kapitalistin ise beynine doldurdu u iktisadı Allah'a adaması gerekir. Evet! Müslüman'ın anlaması için kafasını kumdan çıkarılması ölüm-hayat sava ımında yer alması, bunun yanında esteti kavraması gerekir. Bu gereklilikler yerine getirilince Necip Fazıl'ın anla ılmasına ilk adım atılmı tır.

Bazılarına göre Üstad'ın hakkı yenilmekteymi . Bize göre, pek öyle olmuyor. Zira, slam'ın tespih-takke ve eriatın yol kesmekten öte anla ılmadı ı bir dönemde hakkı yenilen Üstad de il onun bizzat davasıdır. Ulvi yönüyle "Ebrehe"lerin kendine yabansıla ması Üstad'ın inkarını normal gösterecektir. Üstad'ın büyüklü ü buradadır. Her eye ve herkese ra men o, yüce davayı slogancılıktan, yoz anlayı tan ayıklayıp öz entelijansiyasını yo urmaya has-

retmi tir. Biz hakkı, “ebrehe”lerden bekleyecek tıynetteder iliz. Bunun içindir ki, Üstad’ın hakkı yenmiyor. Aksine gün geçtikçe problemi in analizini kolayla tıran gelimeler oluyor.Evet, o büyük insan, insandan habersiz izmlere kar ı insani, ça ından habersiz dindara kar ı ça ını, partizan despotlu una ve kısırlı ına kar ı sanatı, gelecek ve geçmi iyle yorumlaya yorumlaya ilerlemektedir.

nsan teknik olanaklar içerisinde, büyölü ünün “provake” edilmesi onu, anlayı kısırlı ına iterken, Üstad kollarını makas açarak, Yunus nezaketiyle kalabalıkları, dost ülkesine ça ırmaktadır. Ve bir milletin sevgilisi olarak, milletin yanı ba ında ya amanın tadından bahsediyor. Bir bayram temizli iyle davetiyesini sunuyor.

Telli pullu, anlı anlı bir gelin;
Aynalar, gelin!
Bir güzel ki, en güzeli güzelin
Gönüller, gelin!
Sonsuz gerçek; habercisi ezelin;
Kitaplar, gelin!
arkı bizde, eytan, yeter gazelin
Na meler, gelin!
Ey karanlık, gelmektedir ecelin
I ıklar, gelin!
Toplanın hep derlenin hep düzelin
Yı ınlar, gelin!
En güzeli, en güzeli, güzelin;
Habercisi, habercisi ezelin;
Tellerinde afak söken bir gelin;
Anneler, babalar, çocuklar gelin!

ISINMA HAREKET

Yaz bitti. Ardından denizin mavili ini, yamaçların ye illi ini aldı götürdü. Artık Beykoz çay bahçelerinden dalyanları ve adayı renge bo an ortancaları, erguvanları seyre gidemiyoruz.

Kül rengi bulutlarla kapanık “bir gökyüzünün altına kanı bo an” bir iplik gibi ya an ya mur bizi ev ve dairenin dört duvarına sıkı tırdı.

Pastırma yazına aldanıp pardösülerini almayanların, batı patentli domuz gribine tutulduklarını kah duyuyoruz, kah görüyoruz. Ya da burunlarında ka ıt mendil parçalarını ta ıyanların haline gülmelerimizi bırakıyoruz.

Hele kapü onlarına kafalarını saklamı gençleri gördükçe, bacaklarındaki dar kot pantolonun dizlerine kadar ıslanı ı insanın içi sızlıyor. Haylaz çocuklar yüksek tabanlı ayakkabı giymelerine ra men, paçalarını ıslanmaktan korumayı unutuyorlar. Ya da moda olu unu biz duymadık. Her neyse k ı geldi sayılır.

Evde bir o yana bir duvara gide gele hem kafamdaki dü ünceleri sıraya koymaya çalı ıyorum, hem de ısınmı oluyorum. Gaz sobasına kızmadan da edemiyorum hani. Bakkalda gaz yokmu . En iyisi gide gele sobayı ısıtmak. Arada sırada lisedeyken ö rendi im 19 Mayıs hareketlerinden bir kaçını uygulamaya çalı ıyordum. Ü ümeyi gi-

dermek için aklıma ne gelirse yapıyorum. Birazda çaresizlik diyebilirsiniz.

Kı ın gelmesine yakın eve kapandı ım u pazar gününde, biten ayın dergilerini, biriken gazetelerin sanat sayfalarını karı tırmak kadar zevkli ey yok. Hem gün kazanıyor hem de günü rahatça atlatmaya çalı ıyoruz.

Gazetenin birisinde gözüme ili en haber bana i te bu yazıyı yazma fırsatı verdi. Sanki bu haber olmasaydı sizinle sohbet ortamını bulamayacak mıydık? Hayır... Öyle ey olur mu? Ama sohbetimizin yönü inanın ki de i ik olacaktı. Haber basit bir deniz kazası. Rus tankerinin Bulgar ilebine çarpmasıydı. Ne var bu haberde diyeceksiniz. Bir deniz kazası. Bu günlerde en normal bir ey. Teknik hatadır bence. Ya da... Evet ya da... Anladınız sanırım. Rus tankeri Bulgar ilebine çattı. Sabahın be inde olmu bu olay. Bo azın Karadenize açılan bölgesinde.

Rus yönetimi bilindir ki teknik donatıma önem verir. Gemiden çok gemiye benzeyen kaptanları da yeti tirir. Öyle sanıyorum ki, o kaptanların beyin kıvrımlarında akıl ve hayat yerine gemi ve gemiye ili kin ne varsa onlar oldu. O kaptanın boynu çımacılar gibi halat atan bir devletin ilmek tuza ından öteye de ildir.

O kaptan geminin motoru dursa, yüre ini, oraya dinamoyu yapıp gemiyi yürütür. Bu düzey birey açısından kıvanç verir. Ama insanlık açısından bit vidadan de erli sayılmayan kaptana hangi lakap verilir?

Peki, Bulgar kaptanları daha ba ka ko ullarda mı e itiliyor? Hiç sanmam. u kadar olabilir ki, Bulgar gemi

donatımı son teknik araçları ta ımayabilir. Ama kaptanı, yine de çıma gibi boynunda asılı gemiyi kendinden koruması gerekir.

unca teknik görkem içerisinde ve optik geli mede koca koca gemiler birbirlerini bo azda göremediler ve birbirlerine bindirdiler. Evet, olay basit. Basit de neden anlattık, de il mi ya?.. Durup dururken gazete haberini yinelemek hem de sanat adına...

ki dost ulusun gemileri böyle birbirlerine nasıl bindirmi ler diye bir merakla bir yazı kaleme almı olamaz mıydı? Pekala olur. Siz de gaz bulamayıp benim gibi duvara sigara dumanı gibi püsküren solu unuzu üfleseydiniz, sanırım böyle birçok haber küpürlerini sanat adına yazma a kalkı ırdınız. Ama ben sizin gibi yapmazdım. Yapmadım da.

Biraz ısınma hareketinden sonra gazeteleri, dergileri ve kısa kısa birikmi yazıları okuduktan sonra masayı temizledim. Teksir sayfası ve tükenmezi önüme koydum. Ve kar ı kar ıyayız.

Kaç sanat dergimiz var? Kendinize bu soruyu sorarken sa elinizin parmaklarını aralayın bakalım. Sol elin parmaklarına geçme gere i duydunuz mu? Hiç sanmıyorum. Hep sorularla ilerliyoruz ama, unutmayınız “ilmin anahtarı soru”dur. Yani gerçeikle ba ba a kalmanın veya e ya ve olayların gizemine ermenin. Hepsinden vazgeçtik. Dergilerimizdeki bu yeni ele tirmenler biraz daha temkinli olsunlar istiyor gönül. Gönülün iste i bir yana, siyasal ortam bunu gerektiriyor. Allah’a küfredilen bir ortamda, mukaddes de erlerin savunucuları kendi özel böbrek a rı-

larını ortaya koyarken, bize zıt olanların gelişmelerinin nedeniz daha iyi anlaşılıyor. Yazık ediyorlar. Bugün, yazarlığı ve davasını yıllardır kamuoyuna duyurmuş, kabul ettirmiş, bu durumda zulümlere uğramış ki ileride, encik-boncuk olaylarla ele tirmek ele tirmeni büyütmez. O kendi kapılandığı yerin kilit markasını vermiş olur. Biz dostlarımızı böyle görmek istemeyiz. İsteriz ki, o gün gelsin, eteklerimizde biriken taşları boşaltalım. Ama o gün gelinceye dek anons kaynaklarımıza parazit yapmayalım. Dostu arkadan vurmaktır bu. Ne milli değerlerimize saldırar, ne de bir yazar düşüncesine.

Bir Rus tankeri bir Bulgar ilebine bindirmişti. Bu haberin yorumunda kalmıştı, neyse... Onlar bindirmişler bordalarına, bir çıkalım güvertelerine.

Bilincimizi salt bilgiye değil bilincimizin politik arenadaki yerine bir projektör gibi gezdirelim.

Bilinç kadar bilinç stratejisinin de önemli olduğunu anlarız. Dostlarımızla cennete de bir başarıyı kurmak zorundayız. Bizden öncekilerin kentine bulanmadan. Ve kırımımızı sonrakilere bulaştırmadan.

Ve ele tirmenin inanç çerçevesinde kalmasını düşünerek, görevin ıpsızlığına değil “tebliğ”e bağlı olduğunu bileerek ele tirelim, ele tirelim...

Biraz ısındık sanırım. Sıcak yüzlerinizde dolaşan kelimelerin size esenlik verdiğini bilerek.

YAZMANIN SIRRI

Gece vapurlarından biriyle bo azın öbür yakasına geçerken Bo az Köprüsü'ne dikilen gözler sırayla akan farları görecektir. Bindi iniz vapurun projektörü suların akı na gömülüp giderken kar ı kıyıları gözetleyin. Ayçiçek tarlası görünümü, duygularımızı alt üst etmiyorsa biraz kendinizi yenilemeniz gerekecektir.

çilerin döküm atölyelerinde, kaynayan demir karısında terlemesinden tutunda gürültüler içinde el-kol sallamalarıyla anla malarına de in i dünyasına bakalım. nsan olarak olması gereken duyarlık ve varlı ın dı ındaki bir ya ama zorunlulu unu görürüz. Kafalar dinlenmek için ne yollar arar ve onlarla yorulur. Bunun yanında bir de beklenen ücrettir. Bundan ötesi, i e yeti mek için u u turulan göz ve dipleri temizlenen tırnaklar vardır

Modacıların ku larıysa devlet dairelerini dolduran memur bay ve bayanlardır. Küçük duyarlılıklarıyla ya adıklarını kanıtlamaya kalkı ırlar. Bunun yalan oldu unu kendileri de bilir. Yalnız kalınca geçirdikleri hafakanlar bunun en somut yanı. Bir de dairenin dı ındaki u ra ılarının yavan, yılgın ve yapay olu u onları nasıl da ele verir. Alkolik bilinciyle i eye sı nsalar bu denli aklabanlıklar yapamazlar oysa.

Memur bay ve bayanların çocuklarının kurulu ları olan çocuk yuvaları ya da kre ler, çocu un ana rahminden sonra tutuklandı ı binada ba ka yer de ildir. O çocuklar ne karde sevgisini bilirler ne de kelebek kovalayabilirler. Yazık olan u ki, bir gece yanlı lı ıyla do an bu yavrular, ana-babalarının sanki günahlarını çekiyorlar.

Yurdun varlı ı olan yollar terminallerden ba lar. O terminallerde neler ba lar neler, gürültüler içinde firma adları kent adlarına karı ır gider. Gözya ları, sarılmalar hep terminallerde o anlar. Sevgililer birle ir sevgililer a - lar. Kirli oturaklara isimler kazınır. Kazıklar yenir büfele- rinde.

Pis boyalarla yapılan çaylar kahvelerin ürünü. Hele belediyenin zorunlu tutmasına ra men deliksiz tuvaletlerle “kıraathane”ler okuma odası olmak öyle dursun okuma dü manı odaları onurunu bile ta ıyamaz. Dı arıya atılmı mermer ta lı masada bile renga-renk izler bulunur. Bir el zar atmak için açılan tavlardan zevkten gayrı her ey çıkabilir.

Beyni pi iren güne , u pancar söken i çilerin akıllarını alıyor. Ne tez aldanyorlar bürokrat ve burjuvalara. Birkaç çift lastik ayakkabı, iki bayramlık pamuklu elbisenin dı nda “ta ın yumu a ı”ndan ba ka iste i yoktur onların.

Drez ipler arasında parçalanan, yamukla an u kadın parmakları yok mu, kendilerine verilen do al duyguları nasıl körle tiriyor. Bunu kendileri seziyorlar ama “halimiz yaman” diye dokuyorlar bu kilim ve halıları.

Çürüyen elmalar içinde halleri gözle. Üreticinin ve tüketicinin insan olarak görülmedi i bu yerlerde en do al koku, kapısından girerken sizi kusacak duruma sokan çürük kokusudur.

En küçük yalanı 61 ekran olan televizyon objektifini, bu kez olaylarda görünüz. Zırvalamasına büyütülen ölümlerle, ahmakçasına küçük görülen sevgililerin yurdu, sanırsınız kan çemberi ve yarın denizler üstümüze geliyor. Azcık dü ünenler bizim oturdu umuz yer denizlerden az oldu una göre denizler buraya sı maz. En iyi biçimde yaratılan dünyada denizler de en iyi biçimde yerle tirilmi tir. Ku kular yersiz bu konuda. Geni soluk alırlar gelen deniz içinde en azından hamsi alabilmek için.

Marmarise gidiniz, Meriçe ininiz, Cilo da larına çıkınız ya da Kars yaylasında oturup süt içiniz. çiniz Çukurova kadar sıcak, yapınınız Konya kadar görkemli, gönlünüz dada esenli i içinde Erciyes kadar ak bulutlar içinde yüzer. Ellerinizde mumlar “çayda çıra”yı sevgi ba ına okur. Horon, hamsi çevikli inde oynanırken tüm Karadeniz’i co turur. Dalgalarla Karadeniz bereket olur. Kısaca hangi iklimi ararsanız bulursunuz bu yurttta. Bu yurdun tarihçesi bir tu rada nasıl tüm dünyayı tutar onu anlamak gerekli.

Yürekleri sıra da lar gibi yatan bu ülkenin insanını anlamak anlatmak. Varlık soylulu unu bulandırmadan ya amak ya atmak yazmak sorunda bırakıyorsa biz yazacağız. Yazmalıyız bu ülkeyi, bu ülkenin insanlarını. Yazmanın sırrı budur bence.

SANATIN GETİRDİĞİ

Hepimiz güleriz.

Gülmek kuşkusuz evrenseldir. Ama “neye, niçin güleriz” sorusuna yanıtlar evrensel olmaktan çok özeldir. Bu ister ulusal olsun, ister bölgesel ve isterse ki ikiye bağlı bulunsun. Özü ve sonu sevimlidir ya gülmenin. İşte burası evrenseldir.

Gülmeyi de zamanın fonksiyonu olarak görürsek, kimi zaman gülene güleriz kimi zaman da ağızlayana. Yine bazı anlar gözümüzden bazen de kakkahalı gürlütümüzden ne’ne’ fi kırırlar. Evrensel bir adım kala ne’ne’ler de iştir. Gülmenin iddeti, tınısı düz, yükselir.

Düman ve dümanlıkları susturan gülme sanırım en erdemlisi. Değilse ki iyi hor gören gülmeler, gülü koparılmı çalıdan ileri geçmez.

Sanat yapıtları gülmenin belgeleri ve gülmeyi öğrenmenin okullarıdır.

Acıları dindirmiyor ya da onlara yol bulmuyorsa ve birlikte yaşamayı engelliyorsa, sanatçı, toplumunun ölüm yılıdır. Kendi yanlışını objektif sanıyor ve yozluğu sunuyorsa, sanatçı cellattan başkası olamaz.

Gerçekleri ba layıp yalanları köpekle tiriyor ve insanlar üstüne salıyorsa ve üstelik salyalarında bir keramet arıyorsa sanatçı, su depolarını zehirleyen birisidir.

Sanatın getirdi i, olumlu ve gülmeyi bilmenin yaratılı ıdır. Olumsuzu da el atar ama onun yanlı oldu unu da belleklere yerle tirerek. Bunu anlatmaks çok zordur.

Hepimiz güleriz, yersiz, zamansız ve nedensiz olarak.

Sanatın sesine kulak verelim. Gülmeyi ve gere ini anlayaraktan. te evrensel olan burasıdır.

EL F

I.

Malazgirt'te kılınan Cuma Namazı'yla temeli atılan Anadolu slam kültürü, nkılab-ı Mutalsam (Tılsımlı Devrim) halinde Anadolu co rafyasını Bizans'ın koku an bünyesinden temizledi ve yeni boyutlara ula tırdı. Orta Asya'dan gelen slam filtresinden geçtikten sonra, anlam kazanan Anadolu'nun yeni insanı, bu co rafyayı ba tanba a ruhuyla donattı. Konar-göçerli i ümrana ula tı. Bundan böyle Ön Asya'nın penceresi, kapısı de il. Onun bir özeti-dir. Bugün do u kültürü diye adlandırılan slam ümrânının Anadolu'da yeni bir yoruma o günden ula tı ıdır.

Selçuk ümrânı, slam öncesi Hint, Pers, Çin ve di er uygarlıkları a mı tı. Malazgirt Karaman, Malazgirt Sivas, ı ık yollarıyla Bizans'ı ku atmakla kalmayıp, Malazgirt merkezli gelen yeni ruhun yollarını açmı tı. Bu ruh, kısa zamanda Anadolu'yu, bütün yolları Roma'ya çıkan uygarlı ı kışkındıracak yüceli e erdi. Yani ümrân, dünyanın gözbebe i olmu tu. Endülüs biz yanda, Anadolu di er yanda Avrupa'yı sarsıyorlardı.

Kendisinden birkaç asır önceki slam ülkesinin tarumar olu unu Ebülbeka, bilmiyor olabilir. Ve hatta,

Abdülhak Hamid “Tarık”ı tiyatrola tırırken, Endülüs’e A it’ı görmemezlikten gelebilir. Ama, Endülüs’e A it batıdaki slam anıtının sisler girdabına kapılmasının belgesidir. Ya da o anıtın yerine geçen sesler a ıttır. Endülüs’ün, onun oldu u kadar dü üncesinin amansız dü manı olan Haçlı hınçlar yıllarca önce slam’ın ilk Kible’si Kudüs’ün kurtarılması u runda Anadolu’daki Müslüman mezarlarını bile kirletmeye kadar varmı tı. Tarık Bin Ziyad, askerinin geri dönmemesi için gemilerini yakmı tı. Bu trajik hali, Anadolu’ya gelen insanlar ruhlarındaki dönü yollarını yakmakla ya amı lardı. Zaman, Endülüs nakı larında Müslümanları uyu turdu. Ve gev etti. Bugün hiç yokmu ya da olmamı gibi sadece tarihte yer alan bir ad idi Endülüs. Ebülbeka, Endülüs’e A it’ta

“Ah! Yarımada da slam’a göz de di. Ya dı bela
ya mur gibi.
imdi o canım Endülüs ehirlerinde, slamın ne
namı var ne ni anı;
Sanki hiç olmamı tı, sanki ba tan beri yoktu.”

(Üç Kaside, Sezai Karakoç, st. 1967) diyerek, o uygarlı-
ın sanki bugünkü halini söylüyordu. Gerçi o günler olan
olmu tu.

Anadolu’nun Türkmen’i, asabiyetini sürekli yenileyebilme ansına sahip oldu u içindir ki, Anadolu hiçbir zaman Endülüs’e benzemedi. Ve fakat 1839 HAYIRSIZLAR FERMANI ile Anadolu’ya de en göz, Endülüs’e A it’inin sanat estetine kar ılık politik kara mürekkep ve yalan lekesine bürünmü bir belgedir.

“Gök ekini biçmi gibi”, muradına doymadan göçen Endülüs ümrani a ıtını da, ümranın dirili i olarak bırakmı tı. Oysa 1839’la gelen devrim, yayı an ve kendisine yabancıla an bir milletin kaderiydi. Bu yüzdendir ki, Anadolu’nun a ıtında ümranın sanat a ıtı yerine, siyasal inlemesi geçmi tir. Bakın kadere ki, Anadolu’daki Selçuk Devletini de, Mo ollar,beslenme kaynaklarından yoksun kılacaktı. Tıpkı, Endülüs’e uzanmayan slam Devletlerinin eli gibi.

Mevlana, Yunus ve çevreleri, Anadolu Selçuklularının veda a ıtlarını bestelerken, Devlet-i Ali Osman’ın kurulu mesnevilerini yazacaklardı. Ve Mevlana,

“Geçti gün!” der, etmeyiz yersiz keder;
Var ol, ey sen tertemiz insan! Yeter.

(Mesnevi, A. Öztemiz Hacıtahiro lu, st. 1972) diye seslenir.

Siyasal iktidarların ve devletlerinin yükseli i sürekli de ildir. Yükselir gün gelir durur, durulur, çökü ba lar. Milletlerin ça ları a an süreklili i, bünyesinde ta ıdı ı dinamik unsurlar yoluyla, uygarlı ımı de i ik yol ve üsluplarla sürdürür. Uygarlık de i tikçe ve bu de i imler insan ruhunu yenile tirdikçe ümran sürekli bir hale gelir. Bu açıdan üzerinde ya adı ımız toprakların kültür yapısına e ildi imizde görürüz ki, insanı, kendine yabancıla tırmamı olmak artıyla bir bütünlük halinde günümüze ulaır. Elbette ki, tarihi kesintiler vardır. Bunlar de i im dönemlerinde milletin, yeni umutlarla yüklenmesinden do -maktadır. Ümranın temel ö esi, insanın tabiatı inkar eder-

ken takındı ı tavırlar bütünüdür. Bütünlükte sosyolojik imar dedi imiz temel bulunmaktadır. nsan sonsuzluk parametreleriyle çözüme ula abilece ine göre, insana ba lı de erler ve bu de erler sayesinde yeryüzünü de erlendirmesi de sonsuz parametreleriyle çözüme kavu turulur. Söz konusu olan Anadolu co rafyasında ya ayan insan, 1071 dönemi öncesine bir sünger çekmi , sonsuzluk denkleminde öylece girmi tir. Ve bu insan;

“Her dem yeni do arız
Bizden kim usanası”

Dizeleriyle, Yunus’un dilinden açıklanacaktır. Bunan böyle 1071 öncesi Anadolu kaybolmu , yeni bir yarımada do mu tu. Kimsenin usanmadı ı ve kıyamete dek içli bir arkı halinde dudaktan duda a aktarılacaktır.

Günümüz aydınının kendine yabancılaşması, sürüp gelen kültürü yadsıması ümranın kar ısındaki insanı belirsiz hale dü ürmü tür. Bu aydınların ba landıkları batı kültürünün içerisindeki ya adıkları topluma tersli i yüzündür ki, büsbütün iç onurunun yitmesine neden olmaktadır. Daha çok, ehircilik konularında tarih fenomenleri yok edilmekle kar ı kar ıya bırakılmaktadır. Serapa bir uygarlık modeli dü ünülemeyece ine göre, kültür politikası mimari eserlerinin yeniden onarımı ile bu tarih fenomenlerinin ümranda aldı ı yeri belirleyen çalı maların da yapılması gerekir. Çay ocaklarına kiralanmak için medreseler onarmak ümrana aldandı ndan ba ka bir ey de ildir. Türkiye uygarlı ı derken, nelerin anlaşılması gerekti i de, ancak bu verilerle açıklanabilir.

II.

Zıddını, dü manını, yoksayanı ve inkarcıyı özgür sayarak, öz ülküyü korumanın ne denli zor oldu unu anlatmak kolay de il. Elinden bütün hakları alındıktan sonra, de erler üstüne varmak mümkün olmayan bir yakla ımdır. De erleri kurmak öyle dursun, ö rencili i bile yapılamaz.

Nobel veya bir ba ka ülkenin verece i onur madal- yası ve para için girmede i boya ve boy kalmayan Türk sanatçısı ne zaman kendisiyle hesapla acaktır. Bu yüce erdemi kendinde nasıl ve ne zaman bulacaktır. Bunu tar- tı mak bile üzüyor insanı. Sanat evresinden devlet feno- meni bugün çıkarılmı durumdadır. Sanatçıların dü tü ü trajikomik hali evreden çıkarılan unsura ba lamak da mümkün. Fakat bu neden sanatçıyı ba ı latmaz. Dahası bütün yapıtlar, ikâyetname özelli inde. Hele hele kendile- rine sosyalist süsü veren bazı “fakir-i pür taksir”ler Hitlervari yaptıkları propagandayı sanat sanmaktalar. Oysa Fuzuli de ikâyetçidir. Ama ikâyet etti i makam da, konu da, kimseler de belirlidir. Açıkça gözüken bir gerçek de, bir çok sanat eserinin yanında tek ikâyeti vardır. Ya bu- gün... Sanat yapıtı diye topluma sunulan, ikâyetname espiri seviyesinin bile çok altındadır. Fikri eser diye, Ya- hudilik, Masonluk, sosyalistlik...lik, lık...lük, luk... ekle- riyle türetilmi cıcılı bıcılı eserler. Hele içeri i yürekler acısı. Sözüm ona sa cı vitrini böyle. Solcu vitrinindeyse, hayali a alar, cıa’lar, elleri tomsonlu gerilla posterleri...

“Av ar Kilimi’nden havalanan kavun dilimi, Bedri Rahmi’ye resim orijinali inden öteye bir katkı yapmaz.

Anlattıkları, milletin dili de il, bir dilsizin dil resmidir. Hem de negatif. Güldürü türünde, ün kazanmış bir yazarın yakaladığı unsurlar, gerçekte Nasreddin Hoca derinliği, Bekri Mustafa a ırlı 1, ncili Çavuş kıvraklığından çok uzak olmasına rağmen gülünebiliyor. Duruşunu söyleyelim, dini kültürün cahillerine verilen prim üzerine Türk humoru ya da komedisi kurulamaz. Öyle sanıyorum ki, güldürü sanatçısı, eserine de il kendi haline güldürmektedir herkesi.

Mimari, Avrupa plan ozalitlerinden ve taeronların çaldığı çimentoların karışılığında yükselmektedir. Nidü ü belirsiz yapı türü.

İndilerde en görkemli olanı, çoklu unun tam tersine yokluğa gömülü iir hakim. Klasiklerimiz gündeme alınmakta yeniden.

Yeni yücelmeye payanda oldukları için sevinen Yunus'lar, konuya girerken;

“Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü”

Demi ti. Kul olmanın ve onun sevincine ermenin Emre'si;

“A ktan elif okuyan kimseden sual olmaya”

Diyecekti. Bugün “Elif” diye balamanın günü.

BÜYÜK KÜLTÜRLER

Anla abilmeyi, uzla abilmeyi genel yazım deyimiy-
le, bir yere varma ı sa lamak için tarafların anlayı larına,
ho görülerine sı ınmaları gerekir. Ço u kimselerin vatan
kurtaran aslan kesildi i günümüzde, ho görü ve anlayı
aslanlar tarafından unutulmu olsa bile, ümrana inananlar-
ca unutulmadı ı içindir ki, bir eyler dü ünüp bir yere va-
rabiliriz. Elbette varılacak nokta, kültür diyalekti inden
geçecektir. Buna inandı ımız içindir ki yine sözü kültür-
den açıyoruz. Varaca ımız nokta üzerine kültür üyelerinin
içlerinde “gerçekten böyle mi”, “böyle ise, imdiye dek
bu olu u kaç kez duydum”, “yeni söyleyi mi, yeniden
söyleyi mi” soruları canlanacaktır. ayet yargılamasız ve
kurcalamadan kabul söz konusu olursa, yazarla okuyucu
arasında ba lar pek güçlü sayılmaz.

Bir yere varmak için, öncelikle terimlere açıklık ka-
zandırmak zorundayız. Büyük olu ve büyük kültürden
amaçlanan sonuçları ortak terimler içerisinde açıklı a ile-
tebiliriz. Zorunluluk bu anlamdadır.

Her millet, zamana göre de i en bir göz kusuruna
sahiptir. Kimi ulusal gözlükler, yakınsak merce e muhtaç-
tır, kimileri astigmat ve kimleri de ırsak mercekten yok-
sundur. Bugün yakını göremeyen, yarın uza ı da göreme-
yebilir. Bir di er deyi le, her ulusun bakı ları ba ka ba -
kadır. Ulusların göz hastalıklarını sözlükleri sayesinde

giderebileceklerini öncelikle söyleyelim. Bu kapalı yargılamayı araladığımızda, birçok sorunla karşı karşıya geliriz. Milletın tanımında maddi unsurlar ne kadar büyük bir yere sahipse, kültür fenomenini geçmi ten alıp, gelece e ula tıran dil gerçe i de, ondan daha büyük bir yere sahiptir. Büyük devletlerin derlenme, toparlanma ve ileri hamleleri dil bütünlü ünü sa lamalarıyla mümkün olmu tur. Tarih bu gerçe i yetesiye açıklamaktadır. Ülkesinde sözlük çalı maları fanatik olarak algılanan bir de er ta ıyorsa, o ülke, yozla manın, yabancıla manın e i indedir. Zira sözler arasında uçurum anlamlar çıkmaktadır. Sosyal bünyenin koku ması, anla ma ve uzla maların ortadan kaldırılan ya da bozulan dil unsuruna ba lanması pek mümkündür.

Sözlük (Lügat) çalı malarının ülkemizde nasıl oldu una bakıp, önemi üzerine ciddi sözler söyleyemeyiz. Kamu kesimindeki sözlük çalı maları, sözlük çalı ması olmaktan çok, 1923 devrimiyle ba layan de i imi kabul ettirmeye yöneliktir. Ansiklopedik çalı maları ise, ancak sözlük çalı malarının arkasından ele alınabilecek bir konu oldu u içindir ki, sa lıksız yapıya sahiptir. emseddin Sami, Muallim Naci, Ahmet Vefik Pa a, Hüseyin Kazım gibi ondokuzuncu yüzyıl sözlük hazırlayıcıları grameri açık ve belirli olan bir dili sa lamla tırmı lardı. Cumhuriyet döneminde ise Ferid Develio lu, Mustafa Nihat Özön ve bazı kurullarca hazırlanmı bir takım sözlükler vardır. Bu yeni sözlük çalı maları, daha çok ondokuzuncu yüzyıl sözlüklerinin yeni yazıya aktarılması ve kısmen yeni dille açıklanmasıdır. Buna ra men yanarda ın gö süne çiçek takmak kabilinden ihtiyacı kar ılamaktadır. Dilbilgisi sa hası ise Türkoloji sahasının verimsiz çalı malarıyla gün-

deme getirilmektedir. Ne lügat, ne de dilbilgileri kelimele-
rin ontolojisine açıklık kazandırmakta ve onun yüklendi i
de erleri açıklamamaktadır.

Halk Edebiyatının ve Divan Edebiyatının güçlülü ü,
kelimelerinin mitosuyla birlikte estete alınmasından do -
maktadır. Geçi dönemi diyebilece imiz, Divan Edebiya-
tının ve Halk Edebiyatının mitostan sıyrılarak sanatçının
dünyasına girmesi, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısını geç-
tikten sonra ba lar. Bu geçi döneminde, kelimeler
dadaizmin pençesindedir. Ve edebiyat birikimi banka
kumbaralarına atılan kuru lar gibi kaygusuz bir olu ta
olmaktadır.

Sözlü ün önemine de inmekli imiz, kelimelere
açıklık getirmek ve bir yere varmak içindir. Ne var ki, bir
yere varmak için seçece imiz kelimeler bizi yarı yolda
bırakmaktadır.

Yerellik, ülke sınırları içinde ortak de erler etrafında
toplanmakla sa lanır. kinci a amada bu ortak de erler
dünya uygarlı ndaki yerini bulmaya yönelir. Bundan böy-
le yöneli yerli edebiyatın üniversal özelli e bürünmesidir.
Sözlükler birinci a amayı sa layan en önemli varlık ol-
maktadır. Ve yine ikinci a amanın protoplazmasını olu -
turmaktadır. Büyük Kültürler bu gerçe i anlamı sanatçı-
lar aracılıyla kurulmu tur.

Ülkenin geni li i, demografik boyutların geni ve
görkemli olmasının Büyük Kültür'e ermekle ilgisi yoktur.
Dere kıyısında kalmı henüz yapıda kullanılmamı ta lar
gibi ya da toprak katmanları altındaki madenler gibi biza-

tihi kıymetli olmakla birlikte, henüz insan elinde de erlendirilmedi i için kıymetsiz kalması gibi. Kültürün maddi unsurları kendi iç politikasıyla manevi de erleri beslemiyor ve geli tirmiyorsa kültürün büyüklü ünden söz açmak abestir. Madde, inkar edilemez. Lakin amaç da olamaz. Milletın büyüklü ü, halihazır uygarlı ını hazırlayan tarihi ve aktaraca ı ideal gelece ine ba lıdır. Örne in, Afrika ulusları kendi tarihini yazacak bilince ula amadıkları içindir ki, büyük olu umu sa layamamaktadırlar. Dahası, Afrika, ideal gelece i de il halihazır durumunu ö renmekle u ra maktadır. Ancak Tarih dı ı olan, havıyandır! diyen Nietzsche, insanı tarihin tozlarından da arındırıp kendine dönmesine vurgulamı tır

Kültür, tarihi bilincin kendisi olarak tarih olmasına tarih fakat onu da a arak millet olmanın özelli idir. Kültürün milletle yankılanması, kahramanlar tarafından daha yüce düzeylere iletilebilir. Ama tarih, kahramanlar aracılıyla gelen yücelmeyi zaman içerisinde dehalık çapta olan yanlarını köreltir. Kahramanlar da unutulur. Zaman i levi unutilan anıtlardan bir nakı dokur. Sanatçılar bu nakı lar üzerine varırlar, onların zaman içerisinde solan renklerini zayıflatan dirençlerini yeniden insana ö retirler. Hastalıklı sosyal bünyenin gözlerine sa lık getirecek mercekleri ta karlar. Millet yeniden dirilmeye durur böylece.

Tarihin günümüze Büyük Kültür çerçevesine oturtup getirdi i olu uma bakalım. Ve bu Büyük Kültürlerin dünyayı imardaki bakı açılarını kısaca gözleyelim.

Bugün olu an Afrika ve Amerika kıtası kültürlerini bir yana bırakırsak, daha do rusu, di er iki kültür içerisinde de erlendirilebilece i için, Büyük Kültürleri do u ve batı kültürleri olarak ikiye ayırabiliriz. Batı kültürü, Latin uygarlı ı içerisinde kilise inancıyla anlaşılması gereken bir olgudur. Do u kültürü ise, gerçek dinlerin(slam ba ta olmak üzere, Hıristiyanlık, Musevilik) ve yerel (Budizm, Konfiçüyanizm) dinlerin misti i ile Asyatik uygarlı ı anlamlandırır.

Batı kültüründe yer alan ngilizler, uygulamı felsefesinin ilkelerini kullanırlarken, Fransızlar, nesnelere görünüm yanında durmayı tercih etmektedirler. ngilizler, istismar felsefesini had safhaya vardırırlarken, Fransızlar, izleyicilikten öteye geçememektedirler. Teori vizyonunda kalan Almanlar, insan de erlerini sarsıcı olmayı daha çok ba arıyorlar. Batı kültürüyle do u kültür arasında yer alan Rus kültürü, ya amak iste i ve öhret sevdasını a amaz. 1917 devrimini böyle de erlendirebiliriz. Dünyada saygınlık ve bir parça ekmek bulmak. 1917 öncesi ve sonra sosyalist nutuklar bu durumu yetesiye açıklamaktadır. Slav milliyetçili inin yeni görünümü eski öhret sevdasını gizleyememi , hatta onu, emperyalist olmaya yöneltmi tir. gor'un "Bir Devin Dü ü ü"nde ya da Pasternak'ın "Doktor Jivago"sundan veya Soljenitzin'in " van Denisoviçin Hayatında Bir Gün"ünden bu durumu daha bir açık anlıyoruz. Sosyalizm, Rus insanı için avuntudan ba ka anlam ta mıyor. Petro'nun deli vasiyetnamesini uygulamaya çalı tını görüyoruz. Devrim için devrim anlamsızlı ı aldatmak için devrim yozlu una dönü mü tür. Bu konu üzerinde duru um ça lar boyu bizimle kom u olmaların-

dan ileri gelmi tir. Üstelik sabır ve acıya katlanma yanıyla benzer yanlarımız vardır.

Türk kültüründe göz kusurunun kayna nı psikoloji alanında birey ölçüsünü a amamak ve onun verileri olan acı, sabır, öç ve kin pratik bir ekilde uygulama planına çıkmaktadır. Bizim insanımız, bu yanıyla tabiatın ba rında ya ayan, henüz sade insanlı ı yitirmemi bir özelli e sahiptir. Kültür protoplazmasını slam'a ba lılı ı olu turmaktadır. hti am ve büyük ya amak ve büyük ölüm bizim ulusumuzun kahramanlık çapına ula tırdı ı bir insanlık gerçe idir. Cahit Zarifo lu'nun

“Artist milletizdir
Bizde defaten ölümdür”

Diye sevecenle tirdi i düzey, milletimizin olaylara bakı nı daha iyi anlatır. Gerçi Türk kültürünün tanımını hiç de ilse bugün yapmak mümkün de ildir. Çünkü öz kültürün yadsındı ı bir dönemde tanımlarımız ya tam batı, ya da teorik bir Do u sınırıyla ku atılacaktır. Sunulacak bu tanım bizi yanlı lı a götürür. Bazı ipuçları vardı. Onları da andık.

Büyük Kültüre ermek için, Çanakkale Sava ndan Kurtulu Cephelerine dek sava manın nedenselli ini bilmek gerekir. Büyük Kültür büyük ölmeyi bilen ulusların hakkıdır. üheda kanlarıyla çizilen bu vatanda, büyük ölmenin sırrı sergilenmi ti. Bize dü en bunu anlamak.

ONDOKUZUNCU YÜZYIL

*“Hat-ı Freng gibi zülfü ebruvan geç ü meç
Ne anlanır rakam-ı mekri ne hisaba geliür”*

eyh GAL P

Tarihi bölümlere ayırmak öteden beri yapılan bir eylemdir. Ayırmanın gereği ise, bir bölümden diğerine üretim, düşünce ve bunlara bağlı sanat ve edebiyat düzeylerinin kümülasyonu bile olsa deyim olmalıdır. Bu yargıdan doğul olarak çıkan sonuç insanlık kendi çağını yaşamalı olgusudur. Ne var ki, bu olgu az gelişmiş ülkelerde yerine ulaşmamaktadır. Aynı zamanda gereği de bilinmemektedir.

Türkiye, ondokuzuncu yüzyılın düşünce baskısında genel yapıyı açıklarken, yirminci yüzyılı yaayan ülkelerin hegemonyası altında varlığını göstermektedir. İslam düşüncesinin yirminci yüzyılda bilinçli bir biçimde pratike edilmesi için bu olgunun, daha doğrusu olgunsuzluğun öncelikle bilinmesi, ardılı olan olgun düzeye çıkmanın yolları araştırılmalıdır.

Bu yazımızda, Türkiye'nin yaşadığı ondokuzuncu yüzyılın özelliklerine değilmemiz gerektiği. Çağların yıl çiz-

gisi kaygısına dü meden genel olarak bir yakla ım yapaca ız.

Ondokuzuncu yüzyıla Fransa ihtilalinin getirdi i düzeyde yakla ım yapmak genel bir tutum oldu u için bu yol izlenecektir.

FRANSA HT LAL : 1789 devrimi sosyal dinami in doru unda hak ve de i imin, bir yandan patlaması, di er yandan giyotinli bekçisi olarak özgürlü ün sembolü olmu tur. Ondokuzuncu yüzyılı hazırlayan kültür dinami i de bu dönemde, kalemin yanında kılıcın ve barutun dü ümde i olmaktan geri kalmamı tır. Toplumlararası veya ulusal sosyal heyelanı ondokuzuncu yüzyıla ta ınan ihtilal, bu görünümüyle sosyal bünyenin de i imini getirirken bıraktı ı kötülü ü bu açıdan gizlemesini bildi.

Gerçekten de sosyal gerçeklerin getirdi i birikim, kendi dinami i ile toplumları yenilemektedir. Sava ve devrimler ne denli horlansa da edilmeden olunamayan, sevimli kedinin pençelerine benzerler. Gül ve diken gibi. Birbirlerine yardımcı ve birbirlerinin varlık nedenidir sosyal patlamalar.

Yücelen birikimler önünde kaçınılmaz sonuçtur. 1789 devrimi bu patlamalardan yalnızca biridir. Di er sosyal de i imlerden ayrılan yanıysa; üstünde en çok durulan ve ivedilikle kurcalanan, açıklanan, ayrımla tıran bir de i imdir. Bilimsel yapıtlara konu olması, sokaktaki insanın kaygılarını biçimlendirmesi imdilik bir yana bırakılarak ya da ba ka bir yazıya konu edilebilece i için, sanat yapıtlarındaki yankısı ve yaygınla tırılmasını gözleyelim.

Daha do rusu devrimin nasıl idealize edildi ini ve toplumlara nasıl yansıtıldı ı en iyi biçimde sanat yapıtlarında izlenebilece inden dolayı bu yolu seçtik.

I- Milliyetçilik

Yirminci yüzyıla nasıl teknik ça deniyorsa, ondo-kuzuncu yüzyıla da milletler ça ı denmesinde dü ünürlerin kanıları ortaktır. Ulus, ulusculuk, ırk kavramları bu yüzyılda didik didik edilmi tir. Milli sınırlar çizilip ülke vatanda ları ilahla tırırken kozmopolit kavramlar saldırılan konuların ba ında geliyor.

DOSTOYEVSK (1821-1881) : Yazar "...Avrupa'nın eksiklerini Rusya'nın tamamlayacağı konusundaki görüşümü paylaşıyorum, tanrının yüklediği görev bile bunun böyle olmasını gerektiriyor. Uzun süredir açıkça biliyorum bunu." (Dostoyevski, Andre Gide, Çev. B.O Sh. 33) diye Rus ırkına tanrısal bir misyon yüklüyor. Ve ardından "...Rus düşüncesinin belki de, Avrupa'nın çeşitli milliyetleri içinde böylesine bir direniş ve cesaretle geliştirdiği bütün fikirlerin birleşimi olacaktır" (a.g.y. Sh. 34) yargısını yürütür. Dostoyevski'nin gözünde insanın evrensel yanından çok Rus ırkının gerek düşünsel ve gerekse diğer yönlerden bağıt durumda olduğunu inanır. Amacı, Rus düşüncesini yaymak ve evrensel kılmaktır. Demek oluyor ki, Dostoyevski katıksız bir Rus ırkçısıdır. Onun Türk düşmanlığı yalnızca Türk-Rus ilişkilerinden doğmaktadır. Avrupalı uluslara da o kadar düşmandır. Diğer uluslara karşı olmanın temelini kendi ulusuna verdiği önemde aramak gerekir.

L.TOLSTOY (1828-1910) : Ruhsal irdelemeler açısından Dostoyevski'nin romanları Rus toprakları dı ına slav sosyal psikolojisini nasıl ta ımı ve tanıtmı ise, Tolstoy'un romanları da slav inanç sistemini aynı biçimde idealize etmi tir. Öyle ki Hıristiyanlı ı Rus toplumuna göre yorumlayarak Tolstoyanizm tarikatının do masına neden olmu tur. Genel yargının temelinde ırkçılı ın yattı ı gerçe i Tolstoy'un en belirgin özelli i olarak görülür. Evrensele bir adım kala Rus ırkçılı ı onun di er uluslara dü - man olmasına neden olur. “Hacı Murad”ı, “Sava ve Barı ”ı hangi ruh durumunda okudu umuzu göz önüne aldı - mızda bu yargı açıklık kazanır.

STENDHAL(1783-1842) : Zaman bakımından daha önce almamız gereken Stendhal, di er yazarların daha baskın olmasından dolayı geriye bırakıldı. Stendhal de gözledi imiz kadarıyla yenik dü en bir toplumun bireysel davranı larıdır. Fransız ulusu Waterloo Sava ıyla çökü e do ru giderken Stendhal talyayı manevi vatan olarak seçer. Bundan sonrasını Parma Manastırı'nda izlemek mümkün. Parma'nın Prensi deli, Parma'nın halkı ahmak ve hatta Parma (talya) Fransızlar tarafından kurtarılmaya muhtaç bir bölgedir. Fransız ulusu her zaman ve her zaman dünyayı yalnız o kurtarır dü üncesi Fabrice Del Dongo'nun tipiyle ortaya konur. Fabrice Del Dongo doyd u yeri vatan saymaz hiçbir zaman.

Burada bir parantez açarak Dostoyevski ile Stendhal'in di er uluslara kar ı bakı larındaki özde li i belirtmek gerekir. Dostoyevski Grajde'de bu tezi savunmu - tur.

Tüm yapıtları aynı yolla incelemek yolu açık olmakla beraber, yazının çok uzaması nedeniyle, aynı zamanda yinelemelerin artmasını önlemek için bu yazarları ele almakla yetindik. Hem de il midir ki, bu yazarlar ondokuzuncu yüzyılın kültür kurucuları.

1789 devriminin Türkiye'deki yankısına gelince: Avrupa uluslarından sosyal bünye olarak de i ik olan Devlet-i Ali bu dönemde zaten büyük bir de i imin e i indeydi. Bizde batıyı almadı ını sananlarca, ihtilalin de i tirdi i gerçe i ele alınır. Oysa devlet öteden beri büyük bir kabuk de i tiriyordu. II. Mahmud dönemi de kıl çul devriminden sonra ayanlar saraya ortak çıkmı tı. O güne kadar sultan yönetiminde olan devlet, bundan sonra gizli bir aristokrasiye yöneldi ini açıkça ortaya koymu tur. Bu yargıyı öyle de söyleyebiliriz. Devlet-i Ali'deki büyük de i imi, Avrupa'daki de i im daha da hızlandırmı tır.

Büyük de i im çizgisini Avrupa ile entegre eden ondokuzuncu yüzyıl Türk yazarları epeyce kabarıktır. Bunların ço u gazetecidir. Bazı yazarlar eski ihti am dönemlerini kaleme almakla yetinmi , bazı yazarlar da salt dini çizgide toplumun uyanmasını istemi lerdir. Devlet-i Ali'deki ırkların çoklu u göz önüne alınınca, ırkçılık önceleri abartılmadan, sonraları azınlıkların ırkçılık yaptı ı gerekçesiyle ideoloji olarak de erlendirilmi tir. Ekonomi ele alınmadan yalnızca siyasal yargılarla davranılmı ve Turancılık ordunun deste i ile siyasal arenaya çıkmı tır.

NAMIK KEMAL(1840-1888) : “Git vatan Kabe'de siyaha bürün” diye yurtseverli i mistik bir kombinezonla

ele alırken, Vatan Yahut Silistre ile somut ba ımsızlık iste ini ortaya koymu tur. Bazıları, onlardan için (macera-perest), bazıları, (Jön Türkler) diye tanıtmı lardır. yilık ve kötülükleriyle bir toplumun kültüründe yer alan yazarları bir kalemde sınır dı ı edemeyiz Namık Kemal'i, hoyratlı ı ile de il de, evrensel olan slam'ı savunması ile ele alırsak onların davranı larına daha bilimsel açıklık getirmi olu-ruz. O güne de in, evrensel olan slam, ulusal yargılarla kar ı kar ıya getirilmemi ti. Ulusal de erler bir devlet sorunu olarak, ya da, askeri sorun olarak görüldü ünden esas doktrinal yönde kaygılar do mamı tı. Oysa yeni do-an ve ırk pozisyonunu ayrılma yönünde etkileyen ulusal de erler, devletin güçsüzlü ü kar ısında büsbütün azgın-la tırılmı ve yozla tırılmı tır. Ordu, bu duruma yabancı kalmayarak Türkçe konu an halkın yanında yer almı tır. Yazarlar da bu dayanılmaz baskı kar ısında evrenseli bıra-kıp, ulusal de erlere sarılmı lardır.

Namık Kemal, yukarıdaki paragraflarda andı ımız yazarlardan, evrensel olan slam'ı tutmasıyla ayrılır. Renan'a yanıtı bunun en açık belgesidir. Bunun yanında Na-mık Kemal, ulusal de erlere de açıklık kazandırmaya çalı-ır. Bütün yazarlarımızda oldu u gibi, Namık Kemal de sorunun temelini yalnız devlet sanır. Onun halkçılı ı biraz daha su götürürü bir yargıdır. Genel olarak alt yapı kurum-larına e ilmemesi bunun bir kanıtıdır.

TEVF K F KRET (1867-1915): Kendinden önceki ajitatörler tarafından karı tırılan siyasal ortamı, sanki eski-den beri varmı gibi görüp sanatının perspektifi yapan Tevfik Fikret, ulusal de erleri savunmasına kar ın, halkla

diyalogu olmayan bir airdir. Romantik dü ünce yapısıyla, yabancı mitolojilerden yararlandı ı için genel de erler skalasında da önem kazanamamı tır. Fransız ihtilalinin etkisiyle ulusal de erleri gören Fikret “Vatanım ruy-i zemin, milletim nev’i be er” yargısıyla kozmopolitli e yönelmi tir. Sevimsizli inin bir yönünü de burası te kil eder. Çünkü ça , milletler ça ıdır.

Ahmet Cevdet Pa a, Ziya Pa a, Ahmet Mithat Efendi gibi, Namık Kemal çizgisinde yürüyen ulusal de erlerle evrensel de erleri barı tırmaya çalı an Türk yazarları ise, ülke sınırlarını a amamı lardır.

II- Bireycilik (Liberalizm)

1789 devriminden önce de, ekonomi alanında Adam Smith (1723-1790) ve çömezlerinin görüşleri yürürlükteydi. Ortaya koydukları sistemin özü, ki iye özgedir. Yani ki i ön plandadır. Buradan ba layarak ekonomik, sosyolojik ve siyasal açı olarak “homo economicus” “homo politicus” “homo sociales” ortaya çıktı. Problematik in çözümünde temel sorun, kavramların bireyle tirimle tirilmesi öne alınmı tır. Devlete devredilen siyasal haklar, o güne kadar ki iyi köle statüsüne indirmiş tir yargısıyla, ki i alabilirdi ine özgür ve kendinden giri imli duruma girmeli denmi tir. Böylece Jandarma Devlet do mu tur.

Siyasal bireycilik(liberalizm ardına sı ınarak ekonomik bireycili in kölesel konumunu gizleyen bu yazarlar, bilmiyorlardı ki, yeni bir kapitalist feodal sınıfın do -ması önlenemeyecekti. Devletin yerini onlar alacaktı. Ya-

linkat özgürlüklerin savunması topluma bir şey kazandırmayacaktı.

Atölye üretimi kentlerde önemini yitirirken kırsal kesimde de kapalı ekonomi piyasaya yöneliyordu bu çağda. Artık “laisser faire” kuralı yürürlükten kalkmalıydı. Oysa siyasal bireycilik dü ünsel olarak bu görüşü tutmuyordu. Bu yüzdendir ki siyasal bireycili i savunanlar bile ondokuzuncu yüzyıl ortalarına do ru görüş lerinden epeyce ayrılarak, sosyal devlet anlayı ına yakla mı lardır.

htilalin bireycili i tutması ise, bireycili in zaferi gibi göründü. Kısa zamanda di er ulusların ülkelerine do ru yayılmaya ba ladı. Bu düzeyi sanat eserlerinden izleyelim.

E.ZOLA(1840-1902)

Romancının, toplumun tüm katmanlarına inmesi, do aya yönelmesi, kendine yönelmesi, sanat anlayı ına ba lıdır. Zola ise, toplumdaki ziyade bireye yönelmi tir. Hem de onun en kötü yanlarına Paris, Zola'nın gözünde sevgililerin tatmin sa ladı ı bir bölge. Devlet ise, sevgilileri koruyan, toplumsal kurulu lara önem vermeyen jandarmadır. Tren kumpanyaları özel ellerdedir. Zola, unu gözlemlemektedir ki, bireyci yapı, bu gidi le “hayvanla an insan”ı do uracaktır. Üstelik do urmu tur da. Kendisi bu düzeyi romanla tırmı tır. Onun i çi sorunlarına e ilmesinden çok bireyci yapıya e ildi ini, o düzeye bireysel bir kritik getirdi ini görüyoruz. Bireyci düzey sürüp gidecekse, Raboud kadar, Severine de yalnız kalacaktır. Yalnız kaldı ı bir yana, mutlulu u ya amları boyunca göremeyeceklerdir.

Dostoyevski’de bireyci yapıyı izlersek, Zola’dan pek de i ik olmadı nı görürüz. Onun insanları da ezilmekten ve budalalıktan kurtulamaz. Dostoyevski’deki bireylerin çevresini, toplum de il, cinler sarar. Rus edebiyatında toplumsal sorunların bol bol ele alınması, yargıların bireysel olmasını engellemez. Çünkü ne yazar Vanya, ne Alya o, ne de Varvara Petrovna, saraydaki yalnızlı ından kurtulur. Giri imleri hep bireyseldir. Çarlık devleti Jandarmalı nı hiçbir zaman unutmaz.

Tolstoy’un iç özgürlü ünü(salt özgürlük) aradı ı ilk bilinen gerçektir. Hal böyle olunca bireye önem vermedi gerekir. Tolstoy’da bireyler, bizim deyimimizle “gemisini kurtaran kaptan” konumundadır. Bu yargı “Ölümden Sonra Dirilme”yi ku attı ı gibi, Sava ve Barı ’ı da sarmı tır. Dirili ’in sevimli prensi, topraklarını sosyalist oldu u için de il, halktan tümü tümüne sıyrılmak için da ıtmaktadır. Emlakinin kendisine yükledi i sorumlulu u atıp gerçek özgürlü ünü aramak ister. Oysa özgürlük ne Sibirya’ya giden katarlara ba lı, ne de sürdü ü saray hayatına. Tolstoy’da bu düzey, pek açık de ildir. Açık olan, Hıristiyan mistikli i ile sosyalist romantikli in birbirine karı mı oldu udur. Pasif bir anar izm ö ütlenir bireylere. Bir gerçe e parmak basmak gerekir burada. Tolstoy Budist bir yargıyla devinmektedir. Öz olarak mülkiyeti reddetmezler. Siyasal bireycili i savunurlar.

Stendhal’in, Balzac’ın gözlemleri de siyasal bireycilikle dü ümdedir. Ekonomik bireycili i ise, izlemek olana ı vardır. Ama ekonomik bireycili i bu ça ın sanatçıla-

rının ço u tutmazlar. Onun (ekonomik bireycili in) kötülüklerini ortaya koyarlar.

Türkiye’de bugün oldu u gibi ondokuzuncu yüzyılda da yabancı, di er bir deyimle siyasal bireyci kültür, ba at durumdadır. Üst yapı kurumları bu açıdan ele alınır. Kah hücum edilip, kah göklere çıkartılır. Bilinçsizce ele tiri yapıldı ı açıkça ortadadır. Sanat bu yüzdendir ki, batı benze imlidir. Düzenin ele tirisinde gerçekler de il, ütopyalar ön plana alınır. Onun için Türk romanları kötü sonuçlarla varlı mını sürdürür. Bunun yanında, süslü ve toplum oyalayıcılıktan öteye geçmeyen yapıtlar da görülür.

III- Meclisli Saray

Fransız devrimi, devlet yapılarını altüst ederken, yeni bir siyasal örgütlenme biçimi getirmi tir. Yeni biçimin adı “meclisli saray” ya da “me ruti monar i”dir. Krallar artık yönetime yalnız ba larına de il, danı ma kurullarıyla ya da aristokratik kurumların yardımıyla katılır. Gerçi ngiltere’de çok öncelerden ba layan demokratik kurumlar yok de ildir. Fransız devrimi bu düzeyi tüm ülkelere yöneltmi tir.

Sanatçılar da kolları sıvayarak, yeni düzeyi toplumlara aktarmaya çalı mı tır. dealize edilen konumda, prensler, krallar ya da ba kanlar; ya zindandır, ya da zindancıdır. Yine ba kan ünlü bir komedyendir. Ama esprilere gülünen de il, salaklı ma gülünendir. Bu konuyu “Parma Prensi”nden “Ezilenlerin Prensi”ne de in uzanan çizgide izleyebiliriz.

Tolstoy ise devleti bile reddeder. Tüm suçlu “Çar” dır. Herkes kendisi devlet olmalıdır. Ki inin yaptı ı hukuk, ki iyi mutlu kılmaz. Mutluluk gönüldedir. Dostoyevski, Tolstoy’dan bu noktada ayrılır. Dostoyevski, düzensizli i anlatır, ama Rus ırkının büyüklü ünün, iyi, yeni ve do ru bir düzeni kuraca ına inanır. Topraklardan, malikânelerden, ailelerden ve devletten soyutlanan insanlar, siyasal bireycilikle aynıla ır. Bireyin yabancıla ma sorunu da, burada ba lar.

Ondokuzuncu yüzyıl Türkiye’sinde, Fransız devriminin getirdi i bu yapı, daha önce söyledi imiz gibi, III. Selim’den öncesine dayanır. Gerçekle mesi ise II. Mahmud döneminde görülür. Siyasal bireycili in, siyasal arenada yer buldu u somut olarak açıktır. Siyasal yazılar da bu yündedir. Ama sanat eserleri pek bu yapıyı aç ı a vurmaz.

IV-Özgürlük

Fransız devrimi, imdiye de in söylediklerimizi somut örneklerle getirdi. Adını getirip de, kendisini kimse nin tanımadı ı özgürlük kavramı üzerinde durulan bir konuydu. Ho bugün de aynı düzeydedir. u kadar var ki, özgürlükler bugün yüzeysel ve derinlemesine konu edilmektedir. Bu arada, siyasal, sosyal, psikolojik, dinsel ve ekonomik alanda ayrı ayrı ele alınmaktadır.

1789 devrimi ile gelen özgürlük kavramı, devrimin heyamolaları arasında savunucularının ba ını döndürmü

ve salt siyasal anlamda anlaşılmaya yol açmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda da, özgürlük, anlamını onsekizinci yüzyıldaki ekliyle korumuştur. Özellikle ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında böyle anlaşılmıştır. Siyasal bireycilik ve isteminin, günümüz sosyal devletine fon oluşturan sanat eserlerinde gözlemek mümkündür.

Özgürlük anlayışı, daha sonraları pasif konumdan çıkarak, anarşiye dönüşümde gecikmemiştir. Öyle ki, yapılan özgürlükler özgürlükten ortadan kaldırmaya yönelmiştir.

Daha önce ele aldığımız yazarlarda, kahramanlarının özgürlük prototipi olarak çizildiğini görüyoruz. Özgürlüğün bireyin kendine doğru, ya da çevresine doğru yönelmesi olması, sanatçının kısmen sanat anlayışına bağlı kalmıştır. Özgürlükle bağımsızlık isteği, Rus yazarlarında barındırılmış ve bir ulusal kavram olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Tüm ulusların Fransız devrimi ile başlayan ulusal kavgası, yine bu devrimle gelen evrensel değerlerle uyumlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu değerlerin bağında siyasal bireyciliğin önem verdiği iki hakları gelmektedir. İnsançılık (hümanizm), yumuşatılarak vatandaşlara uygulanmıştır. Özgürlük de, aynı biçimde öğrenmiştir.

Genel çizgileriyle sunduğumuz devrimin bu düzeyi, Namık Kemal ve çömezleri aracılığı ile Osmanlı ülkesinde öğrenmiştir. Özgürlüğün ne yönde ve nasıl olması gerektiği, düğüncelerde yankı bulmamıştır. “Gerçi esir-i akın olduk kurtulduk esaretten” romantikliği ile özgürlüğün

MUSTAFA ÖZER

nasıl anlaşıldığını ortaya koymuşlardır. Öyle ki, bazen özgürlük devlet başkanına karşı gelmekle bir saymırlar. Kendi halkının yanında yer alacaklarına azınlıklarla çalışmırlardır.

Y R M N C YÜZYIL

Geride bıraktığımız yüzyıl kendisini unutturacak bir de i ime u rayarak içerisinde bulundu umuz yüzyıla dönü tü. iir ve felsefenin ö esi olan zaman kavramını bırakıp, tarihin ö esi üzerinde bu yazının sınırlarını çizmek istiyoruz. Yirminci yüzyılı 1900'le ba lamı bir olguyla ele almak elbette okul tarihlerinde sınırına girecektir. Bu yüzdendir ki, ondokuzuncu yüzyılın son çeyre ine söyle bir göz atarak girmeliyiz.

Fransız ihtilali (1789) ve onu izleyen ondokuzuncu yüzyılın son çeyreklik bölümünde, siyasal de i imin ihtilal, inkılâp kadroları yeti mi ve bu kadrolara kar ı iktidarların tepkileri ve önlemleri ba lamı tır. Me ruti monar ile rin kurulu larına ondokuzuncu yüzyıl bölümünde belirt mi tik. Burada belirtmemiz gereken durum; yenili in ancak yirminci yüzyılın ilk çeyre inde tüm dünyayı sardı ı gerçe idir.

Siyasal de i imin en önemli yanlarından biri de sömürünün (Emperialism) uluslar arası siyasal özelli ini kazanmasıdır.

Yirminci yüzyıl ondokuzuncu yüzyıldan devraldı ı teknik olguyu geli tirdi. Öyle ki, kendinden önce olu an

saygınlı ı iki kez akan kanın dünyanın üçte birini (karala-
rı) kırmızı kılmasıydı; Eisenhower’ın ya da Hitlerin kesif
uçakları bu dönemde iki ayrı renk çekerler yeryüzünden.
Denizlerin mavili i ve karaların kırmızılı ı. Ormanlar bile
yakıldı. ki kez topra ı kana dönü türen büyük sava lar
küçük ve bölgesel sava larla ça ın yarasının kapanmadı-
ını kanıtlamı tır.

Geli mi ler ve azgeli mi ler adı altında toplanan
eski ümranla yeni uygarlık sürekli boy ölçü me yarı na
girmi tir. Elbette geli mi ülke diye namlanan ülkeler,
nalları yenilenmi cins katırlar gibi, ihtiyar, di i dü mü
hasta aslanı (azgeli mi ler) alt etmi , hırpalamı ve yok
olu un saçaklarında bırakmı tır.

Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında eski ümranlar
yok olu a ve sömürünün alanına girerken, yeni uygarlıklar
yirminci yüzyılın olu umuna hazırlanmı tır. Bunu kabul
ettirmek için planlarını kurmu lardır. Yeni teknik ham-
madde ve petrol istiyordu, ürünler ise pazara muhtaçtı. Her
iki olgu çeli en bir mantı ın çözümünü gerektiriyordu.
Batılı, bunu tez elden kavrayıp Asya, Afrika ve Latin
Amerika’ya çullandı. Avrupa ve A.B.D. bu konuda hiç
de ilse ondokuzuncu yüzyılda kar ı durumda da de iller-
di.

Ondokuzuncu yüzyılın son yarısı “izm”lerin, özel-
likle de sosyalizmin tarihi olmu tur. İlk genel sava ta
Dünyanın en büyük uygarlıklarından biri Devlet-i Ali Os-
man tarih sahnesinden kaldırılırken; yerine sosyalizmin
anıtı SSCB do mu tur. Bu iki devlet ondokuzuncu yüzyı-

lın sınırında kendilerinin ne olacaklarını hecelenir hale getirmi lerd. Ne Türkiye’de kurulan Cumhuriyet, ne de, tarih sahnesinden silinen Rus Çarlı ı dünya siyasi tarihini ilgilendirmi tir. Bunu öyle de söyleyebiliriz. Eski Dünya-nın güçler dengesi SSCB’yi modeline almı , Devlet-i Aliye’yi bu modelden çıkarmı tır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de modeli kabul etmekle yetinmi tir.

Bu sava lardan ilki ABD’yi tarih sahnesinde güçlü bir devlet olarak kabul etmi , ikincisi ise, SSCB’nin ayrı bir blok olu unu ve güçlenece ini görmü tür. Güç denemesinde Devlet-i Aliye, Almanya ve Japonya bir varlık gösterememi lerdir.

Ondokuzuncu yüzyılı nasıl Fransız ihtilalinin çerçeveledi i siyasal de i imlerle de erlemek mümkün ve olan ise yirminci yüzyılda, birinci dünya sava ı ve onun maketi halinde ikinci dünya sava ının izleri ve de erleriyle de erlendirebiliriz. Ama yirminci yüzyıl de erlerinin ba ında yer alması gereken gerçek “teknik” olgudur.

Birinci Dünya Sava ı: Tekni in bölgesel deneyleri dünya çapında harekete geçirdi i, kendisini ve kendisine en bilinçli hakim olanları zafere ula tırımının zafernamesi birinci dünya sava ıdır. Sava öncesinde sınırlar tehlike ta ıyordu. Sava tüm ülkeyi bütün ülkeleri uyardı. Uyarması pahalıya mal olmu tur. Kazananla kaybeden sadece ölümlerini saymakla yetinmi tir. Elbette ki bu sava ondokuzuncu yüzyıl kültüründe ele aldı ımız milliyetçilik olayının sonucudur. Ve yine Demokrasilerin ilk ba arılı demesidir. Me ruti Monar iler de bu sava ta tarihe gömü-

luyorlardı. Öyle ki, Genel Sava ın dı ında kalan alanlar bile sava ı kazananların hıncı dı ında kalmamı tır. Zira ekonominin yönü de i mi tir. Üretim, silahların gölgesinde ve kitle üretimine yöneliktir. Geleneksel hayat, daha do rusu kapalı aile açık ve yeni bir düzeyin kapsamına girmi tir.

İkinci Dünya Sava ı: Birinci dünya sava ıyla Avrupalılar do uyu elde etmi ve teknik oburluklarına kaynak sa lamı lardır. İkinci plandaki Avrupalıları (Almanlar, İtalyanlar) ve geli mesini tamamlamı Japonları doyurmayan, hatta kaynaksız bırakan bir statükoyu sürdüren ilk genel sava ın galipleri, bünyelerindeki Musevilere yurt bulma çabasıyla sızlanıyorlardı. Fırsat çıkmı ken Musolini ve Hitler duruma el attılar. İlk galipler ikinci kez galipliklerini onaylattılar. İnan tuhafı İkinci Dünya sava ından bütün ülkeler kazançlı çıktı. Büyükler safralarını attılar, küçükler toparlandılar. Bu sava belki de sömürücü ulusların sömürgelerinden ayrılmı nı belgelemi ti.

Yirminci yüzyıl kültürünü insan problemlerinden ziyade makine problemleri olu turmaktadır. Makine ve insan uyumla ması çözümün konusunu te kil etmektedir. Bu hiç de ilse tarım- sanayi üretimini birlikte yürüten uluslar için gerçektir. Sanayi üretimi yapan uluslar için, insanın iç dünyası ve problemi i çözüm beklemektedir. Tarımla yani, modern araçların girmede i ve emek-basit makine ile yapılan üretim tekni inin hakim oldu u uluslarda temel problem, modern araçlara sahip olma iste i ekinde açıklanabilir.

Yeni Olgular

Yirminci yüzyıl bir yanda teknik gelişmelerin zaman dilimi olurken di er yanda siyasile en madde ve olayların sereni olmaktadır. Bir tablo ki, fonu en korkunç silahlarla doldurulmu , peysajın gökyüzü kısmı teknikle donatılmış yıldızlarla, eylem halindeki insanı da ba ında ve gürültünün çizdi i soyut bir kulak halinde dondurmu ve...ve... bombo bir görünümü anonim bir ressam elinde çizmi tir. Bu yüzyılda bir milletin yalnız ba ına uygarlık yapma an-sı sanki elinden alınmış tir.

Uzay tekni i, iletim tekni i, ula tırma tekni i ve otomasyon tekni inin kısıktırak insanı sardı ı yirminci yüzyıl kültürü, sanatta da, yankısını bulmu tur. Basın ve yayın tekni inin ilerlemesi de bu olguyu en kısa yoldan yapmanın aracı olmu tur. Yirminci yüzyıl üretiminde sıfatlar; büyük, çok geni sözcükleriyle belirtilebilir.

Tekni in do urgan hali, iki sınıfı ortaya çıkardı ı ileri sürülür. ç i-Patron. Sosyalistler salt bir insan ayırımına girip ça ı böyle yorumlamaktadır. S.Simon, C. Foruier, R.Owen, L. Feuerbach, K.Marx ve F. Engels hep bu açı üzerinden yürümü lerdir. Geçi bu ki iler ondokuzuncu yüzyılda yer alırlar. Fakat yirminci yüzyılda uygulama planına çıkabilmi tir.

Makine üretimi bir yanda ulusları emperyalist davranmaya, öte yanda i çileri yoksullu a itmi tir. Makasın bir a zında sömürü, di er a zında istismar yazıyor. Makası tutan ulus kestikçe kesiyor, kestikçe güçleniyor. Böyle davranan batı zengin olurken, do u, yoksullu a itilmi ti.

Lakin bu durum bir yerde duracaktır. Bugünlerde kısmen eski hızını yitirdi i gözlenebilir.

Bir ba ka olgu da ikinci dünya sava ıyla ba lamı tır ki; ABD ve Batının sömürüde yeni rakip buldu u olgusudur. SSCB'dir bu olgu. "Güç dengesi" diye uluslar arası hukuku açıklayan terim, ABD ve SSCB'nin güç dengesini kendine ara tırma konusu yapar. Dünyayı iki kutuplu görmek ister bu iki olu . Duruma da güç dengesi derler. Bu yüzdendir ki, üçüncü payı isteyen ulusu kan çemberinde görürüz.

Yirminci yüzyılı iki ana kültür ö esi altında toplayabiliriz.

- a) Fenomenlerin siyasal damga ta ıması
- b) Fenomenlerin teknik kıskaca girmesi

Fenomenlerin siyasal damga ta ıması:

E ya ve olayların siyasal sözlerle yankılanması yirminci yüzyıldan önce de vardı. Yirminci yüzyılda bütünüyle siyasal kutba alınmı tır fenomenler. Zira Devletler, milliyetçilik a amasını bitirmi ler ve sınırlarını sa lamla tırmı lardır. Ö renim tek tip ve yaygın hale getirilmi tir. Devlet kurumları co rafyasını fethetmi durumdadır. Yöneticilerin seçimle gelmesi de devleti daha yaygın hale getirmi tir. Bu konuyu u ba lıklar halinde inceleyebiliriz.

- a) Demokrasi
- b) Siyasal Parti,
- c) Ba ımsızlık

- d) Kalkınma
- e) Yayılma
- f) Sosyalle me
- g) Devrim

a)Demokrasi: Elbette ki, eski Yunan'daki demokrasi anlayışı da ildir. Ve hatta Hz. Peygamber'in getirdi i biat la kurulan devlet sistemi de ildir. Bugünkü demokrasi, parlamento olu ması anlamı yanında buna ba lı siyasal süreçtir. Siyasal süreci bünyesinde bulundurması sistem olmasını sa lamaktadır. Bu teorik olarak böyledir. Ne var ki; demokrasilerin “sandıktan çıkan krallar” tarafından ne idü ü daha iyi açıklanmı tır. Gizli kalmı yozlu un ve güç olma yollarının kapalı bir oy pusulasıyla engellenmeyece- i de kısa zamanda anla ılmı tır. Fakat, bütün kötülükler de demokratik olmak için yapılır. Çok geli mi lerde, sos- yal psikoloji, seçmen olmayı yeterli bulmamakta, bu i i, bireycilikle ve bencillikle suçlamakta fakat, imdilik ba ka yolda bilinmemektedir. Hem sendika, dernek, oda, baro, birlik ve federasyonlar halkın serbest davranı ve istemle- rini kendileriyle de i tirmi tir. Türkiye’de 1923’le ba la- yan devrimleri konu edinen sanatçılar, onun yorumlarıyla yetinmi lerdir. Y.K. Karaosmano lu, Halide Edip, Fakir Baykurt somanda bu yükü en çok üstlenenlerdir. Memle- ketçilik yapan, ürünlerini vatan-milletle donatan M. E. Yurdakul, Z. Gökalp, O. . Gökyay, F. N. Çamlıbel, F. H. Da larca, A. K. Tecer, A. lhan devrimleri, memleket gü- zelliklerini kendilerine konu edinmi lerdir. Aslında, yir- minci yüzyıl kültürünü ele alırken Türkiye’yi konu edin-

di imizde 1923 devrimi ve öncesi diye ayırmak daha do - ru olacaktır. O takdirde u soruma cevap bulunamaz. Sosyal yapı a a ıdan yukarıya mı, yukarıdan a a ıya mı de i ir? E er ki yukarıdan a a ı bir de i im söz konusu ise henüz de i im olmadan sanat giremez. Sanat, siyasilerin mide gurultusu olmadığı gibi di a rısı da de ildir. Bu gerçekten hareket edersek 1923 devrimi sonrası sanatçıların büyük bir bölü ünü yoklu a gömmek gerekir. Gerçi kendileri hayattayken de görmü lerdir ölçülerini.

Ziya GÖKALP (1875-1924)

Türkiye'nin yirminci yüzyılda yeti tirdi i büyük kalfalardan biri de ku kusuz Ziya Gökalp'tir. Yeti ti i dönemde yeti enler gibi o da kıyama kalkmı hürriyet heykelidir. 1924 anayasasında büyük katkıları olmu tur. Sosyal dü üncelerini ırk unsuruyla telif eden air ve dü ünür Gökalp'ın kavga içinde geçmi bir de hayatı vardır.

Devleti Aliyye'de o, davranı ve dü ünceleri batı esprisinde görülerek ve ırkçılık yapması suçuyla sürgünlere gönderilmi tir. Bazıları bu yargıyı sevdikleri için överler, oysa gerçek hiçte öyle de ildir. Sanatı üzerinde durmayı gereksiz buluyoruz. Zira sanatı basitin basitidir. Ama bu basitlik 923 devrim sonrasına da hakimdir. 1923-50 devrim sonrası sanatını belirgin özellikleriyle tespit edelim.

- a) Ö retici
- b) Propagandacı
- c) Korkutucu
- d) Uyumcu

- e) Güdümlü
- f) Estetsiz
- g) Asosyal
- h) Bireyd

zet halinde söylersek bir parça polisiye, bir parça hayvan terbiyecisinin notları gibidir. Ama en çok tüzük, yönetmelik ya da yasa havası ta ır. Bu gerçek, uzak do-udan Balkanlara ve 917 sonrası Rus edebiyatına da hâkimdir.

Siyasi iktidar güdümünde onun, propagandasını, kâh korku yoluyla, kâh korkutma yoluyla eserini vermektedir. Çok partili dönemden sonra edebiyatçılar kısmen daha rahat yazabilmilerdir. Ne var ki, sanat eserlerinin kahramanları ve sanat eserlerinin kendileri de i imine uymulardır. Bu dönemin dünya çapında yargılanmasını ele alan sanatçılara e ilelim.

William Faulkner (1897-1962): 1949 Nobel dln alırken yaptı ı konu mada, kendinden ziyade a ına u cümleyle açıklamakta : “Kendi kendiyile çatı an insan kalbi” The Sound and the fury (Ses ve öfke), de i en aristokrasinin Benji’nin i âlemiyle anlatı ıdır. Benjamin, ailenin bir günah mahsulü olarak a ın kurbanını imgeleyen bir anıttır. Faulkner’in toplumsal gerçekleri bilinç akımı tekni iyile ozansıla tırması adeta sempatik gözüken makinenin insanı ezmesi halini canlandırır. Alman filozofu O. Spengler, “Batının k ”nde bu olayı d nce temelinde oturttu tur.

John Steinbeck (1902-1968): Yeni dünyanın bu yazarı Faulkner kadar derin olmasa da, ça ın gerçe ini dile getirmesi bakımından önemlidir. The pastures of heaven (Cennet Çayırları)'nda insanlar hep yolunu a ırmakta. Gerçi sevimlidir bu insanlar, ama akıllı de il. Gerek Faulkner, gerekse Steinbeck'i birle tiren çizgi mutlu bir dünya ararken ellerindeki imkanları yitirenlerin dramıyla, yeni imkanlar içerisinde kendisini yitiren insanın tragedyasını i , piyasa artları, tarım kesiminin sorunları, sosyal siyasetçi gerçe iyle tartı ılır. Bitmeyen Kavga, çıkar kaygılarının ideolojik boyutlarla nasıl süslendi ini gösterir.

Jean-Paul Sartre (1905-1980): Varolu çuluk felsefesinin tanrıya inanmayanlar kesiminde yer alan(burası pek açık de ildir) Sartre eserleriyle dü ünçe sisteminin yayıcılı nı yapmaktadır. Temel ö esi insano lunun tarih boyunca varolu bilincine ermek için çalı tı nı tez olarak seçmesiydi. Bu tezin işlemi hürriyet ve onun sorunları olu turmaktadır. nsanın toplumsallı nı, insanlı ı bir bütün olarak ele almasıyla bütün sorunların bireyi a ıp varolu un sınırına girmesiyle açıklanabilir. O bu yanıyla hem sosyalist sayılmakta, hem de sosyalizme ters dü mektedir. Bunun tartı ması yazımızın sınırlarını a aca ı için konuya dokunmakla yetindik.

Albert Camus (1913-1960) Ba kaldıran insanın edebiyatını sistemle tirmek Camus'ye kalmı tı. 1957 Nobel ödülünü almı tır. Camus'yü Sartre dü ünçesine ekleyebiliriz. L'Etranger (Yabancı), sürüp giden hayattan daha altık bir hayatı ya amak isteyen "yabancı"nın bir hiçlik u runa belki de ya adı nın farkına varmak için adam öldürdü ü-

nü görürüz. Camus aracı ıyla alegorik tavırlar halinde açıklanan Batı kültürü, yirminci yüzyılın özelliklerini de ortaya koymaktadır. Özellikle yabancılaşma sorunu Camus'nün sanatıyla kendine barınak bulmuştur. Veba'da aynı kategorik içeriğe sahiptir. Sanki kentte musallat olan veba tanrısal bir cezadır. Faulkner, Steinbeck ve Camus'de ortak yanlar suçların cezasız kalmayacağı ölçüsü ve hatta Kitab-ı Mukaddes'de geçen cezalardan birisine müstahak olmalarıdır. Her üç sanatçı da Kitab-ı Mukaddes hikâyelerini orijinal boyutlara ulaştırmışlardır.

Nobel dizisi, çağımızın dünya çapındaki sanat olumunu kısmen de olsa açıklamaktadır. Daha önce de indimiz gibi, Nobel, ödülü veren zihniyetin dünyasını ilgilendirdiği ölçüde ödüle layık görülmektedir. Hele hele son zamanlarda uluslar arası barış sağlayan devletler, ulusal anarşileri över hale düştü müdür. Son edebiyat ödülü anlamımız kadarıyla kayırmaların ne denli olduğunu göstermektedir.

Türkiye'deki Türk düşünce hayatının değişimi meseri gerçeğiyle Türk düşüncesinin değişim boyutlarını sanatına alan yazarlar da vardır.

Peyami Safa, bireysel değişimleri konu edinen, ama bu değişimi toplumsal boyutlara ulaştıran romancılarımızdır. Yalnızız'ın Simerenya'sı Samim'in kişiliğinde Türk toplumunun dünyadaki aldığı yeri belirtmektedir. Samim, samimi de olsa dünyaya ilgi kurmaktadır.

Yahya Kemal'de şiirini, Ahmet Hamdi'de romanını bulan haşmetli tarih Abdülhak Hamid'le tiyatrolaştırmıştır.

“Saatleri Ayarlama Enstitüsü” Türk humorunda ince bir nezaketi ortaya koyar. Küçük dünyamızın akıl almaz kahramanlara ula an büyük boyutlarını, bütün acimize rağmen onu örtmeye çalı mamızı Ahmet Hamdi’nin romanlarında yetesiye görürüz. Abdülhak Hamid öyle sanıyoruz ki tiyatro türünü seçmekle rahat nutuk atma imkânlarına kavu mu , istedi i gibi co ma serbestîsini elde etmi ti. Kemal Tahir’le gündeme getirilmek istenen tarih kin ve gayzın rahatça bo anabilece inin ifadesidir. Daha do rusu sosyal mücadeleler tarihine Türk dünyasını ekleme çabalarıdır. Onun için kaba ve maddi planda. Onun için Yunus Emre “Devlet Ana”da aylaktır. Onun için “cavlaklar, hâkimdir romana. Ve hele Dadal “Yol Ayrımı”nın unutulmaz kahramanı olarak eski Halk Fırkası, yeni CHP’nin prototipini olu turmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek, Türk dü üncesinin de i en diyalektindeki olguyu bir yanda sanatıyla ortaya koyarken, di er yanda, Türk dü üncesinin de i mez boyutlarını “ deolocya Örgüsü”nde toplamı tır. Tiyatrolarında patetik sorunlar tartı ılır. “Bir Adam Yaratmak” slam dü ünçesinde en ince konulardan biri sayılan “kader” konusunu sevimli bir açıklamaya kavu turmaktadır. Reis Bey, omuzlarına yüklenen cemiyet vebalini dünyadayken ödemek isteyen bir hâkimin ruh halini ele alır. Necip Fazıl’ın en büyük özelli i sanat ve siyasal de erlerin birbirlerinden ayrılmayaca ı olgusuna inanmasıdır. “ deolocya Örgüsü”nde Türkiye’nin sosyolojik karakteri çizilirken, onun göz kusuru da belirtilmektedir. Bu kusur slam’ı anlayamamaktan do maktadır.

MUSTAFA ÖZER

Yirminci yüzyıl Türkiye'si henüz ne batıyı seçebil-
mi , ne de İslam'ı. Bütün olgular bu çember üzerindedir.

AZGEL M L K KAR ISINDA ROMANCI

Ça da sosyal bünyenin, i leyim devriminden bu yana çok de i ti ini gözleyebiliyoruz. Artık James Watt, George Stevenson ya da Newton hikâyelerini yerini uzay yolculuklarına bıraktı. Nasıl sosyal bünye bu büyük geli - menin kar ısında. Ve yine insanın yapıtları ses duvarını a arken, dü ünçe yapısı durgun kapıları zorlamadan nasıl durabilir. Durabiliyor i te. Daha do rusu durduruluyor.

Bu i i emekçiler yapsa ülke yıkılır giderdi imdiye. Sanatçılar yapıyor. Türkiye’de bütün azgeli mi ülkelerde oldu u gibi bu yozlu u sanatçılar sürdürüyor. in garipli - i de burada ya.

Selçuklu göç yorgunlu u ba layan Türk insanı, uy - garlı ının Anadolu’da tamamlayarak Osmanlı oluyor.

Anadolu Viyana kapılarına dayanıyor bu yolla. Tarih böyle akıyor. Gün oluyor Almanya kapılarına Türk kol i çileri dayanıyor. De i en tarih içinde de i en Türk insa - nı. De i meyen yanıysa Türk insanı olu u.

Bir i çiyile bir yeniçerinin günümüz Avusturya'sında birlikte çekilmi foto rafını görsek apı ırız. Bu foto rafı hayal bile edemeyiz. Demek ki de i imi kabulleniyoruz.

Ça da Türk edebiyatında (roman, hikâye ve tiyatro) ise öylesine biz yozluk sürdürülüyor ki, elinize aldı ınız birçok romanda ithal tipleri görebilirsiniz. Yani Türk toplumunu göremiyorsunuz. V dahası sosyal sorunlar bile dı kaynaklı.

Bunda devrimlerin etkisi olmu tur ku kusuz. Ama sanatçı suçunu bu kayna a ba layarak ba ı latamaz. Çünkü toplumu tanıyamamasına, kültürsüzlü ü de eklenince rezaleti ayyuka çıkıyor.

Birkaç konu, birkaç anlatım tekni inin dı ında, sözcük de i imlerinden ba ka yapılan sanat giri imi yok gibidir. Toplum de i iyor da sanatçılar dura an. Üstelik kaç ciltlik eserin kahramanı böbürleni i.

Bu yazı aslında bu giri e dayanacak bir yazı de ildi. Ama sanatçıların toplumu de i tirece ine, topluma yön verece ine olan inancımız bu giri e zorladı bizi. Aslında azgeli mi lik kavramı ve Türk sanatçılarının sorumlulu u konusuna e ilece iz.

Azgeli mi lik dinamik bir kavram oldu u içindir ki, onu dondurmak yozluk olur. Uluslar, tarih içinde dü ü ve yükseli dönemleri ya ar. Ne var ki, bu dönemler hiçbir zaman sistem olarak de erlendirilemezler. Kültür ve bilgiden yoksun, toplumundan dı lanmı lara göreyse “sistem”dir. Öyle görülür.

ABD ve SSCB övgüleri, batıcılığın idealizesi üstüne, diğer ülkelerle de ilgisi kesik bir dünya dü ünüyor Türk sanatçıları. Elbette ki yerli dü ünce ürünleri vardır. Kaç ki inin okudu una gelince, sonuç a lamaklı eder insanı.

Türkiye sanat arenasında azgeli mi lik açık ya da kapalı olarak kabul edildikten sonra yapıtları ortaya konuyor. Büyük ço unlu u hep köyde tezek tüttürüp duruyorlar. Ça da insanın sorunu yalnızca kömürü kullanmaktaki izlenimi verirler. Olaylar... hep olaylar ele alınır. Abartılır, i irilir, yinelenir, yazılır. Yoksulluğun nedenini ara tırsalar, kökenine inseler ya, ona da zamanları yok hiçbirinin.

Sosyal bünye büyük de i im içinde. Klasik partilere daha tantanalı, bol sloganlı partiler eklendi. in garibi, siyasal partiler de romanlar da azgeli mi li in yönetim kadrosu olarak yer aldı.

Köyün ya da emekçinin bilinçlenme yolunu tıkayan sözüm ona sosyal romanlar tarihe de yayıldı. Tarihsel romanlar dizildi sıra sıra. Tarihsel romanın bu kolunda azgeli mi lik tarihte arandı. Hemen bulundu. Vurun Osmanlı'ya dendi ve öyle yapıldı. Buna da sanat dendi.

Buraya de in azgeli mi lik kavramının Türk sanatçılarınca açıkça kabul edildi ini izledik. Küçük mutluluklar elde etmek için tarihe yönelen bir grup Türk sanatçıları daha var ki; onlar da zaferleri anlatarak tarihsel roman yazdı nı sanır. Azgeli mi olduklarını örtülü olarak kabul ettiklerinden tarihle övünüp yatarlar. Gerçeklerden kaçan-

ların tam da sı na ı oluyor tarih. Üstelik dar ve so uk dehlizler içinde küf koklamaktan da yılmıyorlar. Bu grubu küf madalyalarıyla a ırlamalı aslında. Ne yazık ki, Türkiye’de sanatçı onurlandıracak hiçbir kurulu da yok gibi.

Yeri gelmi ken belirtelim. Tarihi öyküle tirmek ayrı bir i , tarihsel roman bamba ka bir sanattır. Birincisini, tarih okuyarak elde eder herkes. Üstünde tarihçi imzası yeter. Sanatçı olması gerekmez. Ya ikincisi; Her halde romanın en zor türü. Gerçi Türkiye’de bol bol yapılan kolay bir i . Bu ki ilerinin bezirgânlık duyarlı ından öteye sanatçılı ı oldu u da sanılmasın. Düpedüz bezirgân adamlar.

Çünkü tarihsel romanda bir ulusun geçmi ten alınan tüm yapısı, ça ına ta ınır ve gelece e yöneltilir. Tüm yapıyı geçmi te saptamak, sosyal geli me ve toplum, ba ka la ım yasalarını bulmayı gerektirir. Ba lı ba ına kültür sorunudur. Öyle ki “Ecinniler”in “S. Trafimoviç”i bile tarihi anlatır durur. Kolay bir yol de ildir bu yol. Kültür ister.

Tarihi öyküle tiren bezirgânların ise, ça larını anlatmaya ve anlamaya yetenekleri yok ki, tarihsel roman yazabilsinler.

Sonuç olarak, azgeli mi lik kar ısında Türk romancısı önce Türk insanı olabilmeli. Toplumunun tarihine ancak, toplumunun de erleriyle donandıktan sonra e ilebilir. Azgeli mi li in de sistem olmadı nı ö renmelidir. Ve yine bilmeliyiz ki, azgeli mi lik iktisatta de il, kafalardadır.

Tarihsel roman örneğine, eksiklerini ele tirmenlere bırakarak Mahur Beste'yi gösterebiliriz. Türk tarihi ele alınır romanda. Sabri Hoca "Ark"ı, "Garb"ı gurbet gibi ele tirer. Kültür sorunları Mahur Beste'de yer yer makale gibi bölüm bölüm verilir. Ama "Devlet Ana"da ön yargılar baskın. Yazar, hayalindeki sosyalizmi bulmaya çalışır.

Azgeli mi lik sürecinin kırılması gerçek tarih romanının ardından gelecektir. Sanatçı toplumuna inandı ı kadar, onun, tarihine de öylece yelken açmalıdır.

Sanat e er ki, zamanının azgeli mi lik sorunuyla ilgilenmek istiyorsa ki zorunludur, köylünün verim sorununa de erler problemati ini de almalıdır. Ve yine i i yalnızca konut ve ücret sorunu görüp sanatı ucuz ve bol yapmamayı yüklenmelidir.

MUSTAFA ÖZER

ELE T R DEFTER

MUSTAFA ÖZER

ELE TİRİ DEFTER

İnsano lu hayatı ya anabilir kılmak için, varlıkları gerek kavrama, gerek bilme ve gerekse tanıma yönünden akıl süzgecinden ve algılarından damıtarak onlara bir anlam verir. Ele tirinin kaynağını tekil eden olay ve nesnelere tanıma cehdi, bir yerde eylemleri birbirinden ayırmaya yaradığı gibi, insanonun hem içeriye, kendine doğru, hem dışarıya doğru, evrene ve topluma bakışını belirler. Hayatı ya anabilir kılan, ele tiri süzgecinden geçerek yerlerini bulan varlıkların kaostan kurtulup bilince ve inançları mesidir. Ele tiri, bu yönüyle hayatın vazgeçilmez unsuru olmaktadır. Ele tiri süreci, maddelerin düzen bulduğu sınırdadır. Gerçekten sorabildiğimiz neden, niçin, kim, nasıl sorularının karıştığı içimizde bir anlam buluyorsa hem ele tiri olur, hem de kalkmıştır. Bilincin dışı alemi tanımada kullandığı biricik örnektir. Elbette ki kıyas, ele tirinin düzene ulaşmasında bilinci fazla yıpratmadan beş duyu ile ya anabilir hayatı getirecektir. Hazzın, hoşlanmanın, sevinmenin ilkeli, doğallığı ve saflığı kıyasla kurulan dünyadadır.

Kıyasla geliştirilen ele tiri, bir yerde teslim olun, kabulün yollarını aramak olduysa, ezel ve ebed arasını kuşatan ruhun bu bölgede durmayacaktır. Ruh, aklın

uzanamayaca ı bölgeleri de anlamak isteyecektir. Yeni durumda ele tiri, aklın kendisine yöneltildi mi tir. Akıl acizini, yetersizli ini kabul etmi tir. Ruhun üzerine atılan kılıf aralanarak, “ben” ça rıyla acaktır. “Ben”in ça rısı, metafizik ürpertiye getirirken, dı âlem, ele tiri parametrelerini kullanamaz hale gelir. Me erki ruh, kendine yönelik ça rıdaki mutlulu u bulmu olsun. Me erki bu mutlulu a kendini kabul ettirmi olsun. Kendine verilen nimetlerin lütfunu kar ılamak için teslim olsun. Soruların ve sorunların bitti i, ya da önemsizle ti i görülecektir. Evrene akıl tarafından verilen yorumların önemsizle ti i noktada, ruhun mutlulu u belirlenecektir.

Sanat eseri, kıyas safhasında taklit yemi lerini dev i- rirken bu safhadaki ele tiri de ortaya konan ürünleri konu edinecektir. Ele tiri sanat eserlerinin farklılıklarını belirtmekle ve yine sanat eserlerinin biçimlerini tanıtmakla yetinir. Gerek edebiyat, gerek musiki ve gerekse plastik sanatlar tasnif edilerek orijinalitesi açıklı a kavu turulur. Etki ve izler tartı ılır. Sanat eserlerinin yararı açısından görevi ve ödevi hatta kısmen de olsa i levi bilinç düzeyine aktarılır. Sanatın ontolojik yargılaması absürt’ü (saçma) ve Sokrat’ın açmaz diyalogunu a amaz. Sanat eserine konu olan nesne ve olaylarda ele tirilmeden bir nevi (te bih) ekinde alındı ı için onların da ontolojik yargılamaları bu safhada yapılmaz.

MADDE VE ELE TİR

Fiziksel yasalar içerisinde tanımı yapılabilen madde, dı görünümü ile kimi zaman ihtiyaçları gideren, kimi zaman da acz kaynağını tekil eden “var”lar olarak maddesel doyumları sağlarlar. Madde, salt bir “var” olarak kabul edilmiştir. Bu kabuldür ki ele tiriği imkânsızla tırmaktadır. İnsandaki, eylemler ve olayları teshir tutkusu denkleme katılınca madde ve ele tiriği denkleme ele tirisinin lehine bir bozulma görülecektir. Bu ele tiriği maddeyi bir anlama oturtacak, onu insan elinde yeniden bir değerlendirilmeye ulaştıracaktır.

Doğal olarak bu yargıya varılıyor ki, ele tirisinin yön bulmadığı madde, insandan uzakta kalacaktır. Hiç de ilse nesnelere kuşatmayan insanın madde karışındaki aczi belirlenmi olacaktır. Bunun tümüyle böyle olmadığı açık. Zira insanın parmaklarına indirdiği bilinci ile nesnelere kendi dünyasına almıştır. Madde karışında gücünü yitiren, onun etkinlik alanına girerek, bilincini maddeye teslim edecektir. Ama insanın bunu böyle yapar mı? Elbette yapamayacaktır. Çağımızın teknolojisi bunu yetisiye açıklamaktadır. Bilinç, maddeye anlam verecek, yorum getirecek, madde-ben, madde-zaman, ben-zaman üçlü boyutu ekleyecek, varlığın ontolojisine yönelecektir. Böylece bilinç madde tarafından bir olumla deşil, madde bilinçle dördüncü boyuta ulaşacaktır. Zira madde, zaman

boyutundan mahrumdur. Ancak maddeye zaman boyutu bilinç verecektir.

BİLİNÇ VE ELE TİRİ

Ele tiri, bilincin eseridir. Ele tiri madde karışında alınan bir tavidir. Tavır, bilincin enstantlara oturtulmuş bir özelliği oldu. Buna göre, maddenin bilinci oluşturma muhaldir. Bilinci oluşturan güçler, ruhun coğrafyasında yer alan manevi değerler tümüdür. Bu değerlerin tümünün başında “ben”i oluşturan irade-i cüz’iye yer alır. Allah’ın yeryüzünde kendine halife olarak yarattığı insan, kendisinin hizmetine verilen nesnelere arasındaki bağı kendi “ben”ine sorduğu soruda bulacaktır. Ve bilinç, tanrısal öz olarak maddeleri kullanmak için onların da hakları bilecektir. Burada bilmek düşünce eylemidir. Haklar ise maddenin kullanılma sınırlarıdır.

Bilinç, ele tiri yapıyor, maddelerin doğal yanlarına aykırı davranmaz. Lakin ele tiriye yüklenen misyon maddelerin kullanılma sınırlarını bir sonrasına doğru uzatmayı kendine iş edinecektir. Dolayısıyla ele tiri bilinçlenmenin tümleci olmaktadır.

DOĞALLIK VE YAPAYLIK

Doğalın nicelik ve nitelik sınırı insan bilincinin ulaşabildiği çizgiden itibaren başlar. Bu çizgiden itibaren doğanın sınırlarına girilir. Gerçekte ne doğanın ne yapayın sınırları tam olarak çizilebilir. Ama bir bilinç akımı olarak hüda-i nabit ile insanı bulduğumuzla görülebilir bir boyutlarda izlenebilir. Yapayın sınırı, insan elinin dediği yerden başlar.

Ele tiriye konu olan sanat eserleri yapayın kapsamındadır. Bu yüzden ki, ele tiri, insan önelerine başlı olmayan tanrısal önelere karşı tırlamaz ve tanrısal öneler ele tirilemez. Genel kural olarak açıklandığında ele tiri insansıdır.

Sevgi, saygı, nefret, dostluk, yakınlık ve hepsinin üstünde aklın alanındadır. Bu öneler bile başlıboş değildir. Bilince yön vererek ele tiriye doğururlar. Bilinç ele tiri yolu ile doğalla yapayı başlatır. Doğalla yapayın başlatması insanla maddenin başlatması gibidir.

Yapayın sınırını insan elinin dediği yerden başlatırken insan bilincinin çizdiği sınırı gözden kaçırmamak gerekir. Yapaylık ya anan hayatın maddi temellerini bulanda betimlerken, diğer yanda insanı insanca ya ama

ko ullanını bulmaya zorlar. Her halde sanat, yapay alanda yer bulur. Sanatla zanaat birbirisiz olamayan ama zanaatı sanatın maddeye uygulayımı ve ihtiyaçlara kar ılık vermesi olarak de erlendirebiliriz. Sanat “Estet” kaygısıyla zanaatı a arken, vizyonal yönden tümüyle zanaatı yok sayar. Sanatın zanaatı yok sayması zanaatı yeni boyutlar getiremeyece i anlamında yorumlanamaz.

Do al olan insanın dı ındadır. Dı ındalık insanı kuantan de erler olabilece i gibi, insanın hizmetine sunulmu ve insanın ku atabilece i sınırlarla çevrili olabilir. Her iki yanıyla da insanı ilgilendirir. nsanı ku atan yanıyla, bilinç onurlu düzeyde olu urken, insanın hükmü altında yer alınca bilincin uygulama alanı do mu olur.

Do al ve yapayın espri, ele tirinin kelimeleri ile sınırlarını tespit eder. Sınırlar do alın sınırından yapayın anlayı ına, kavrayı ına, ça rısına ve ça rı ımına, kısacası özü ve yapısına do rudur. Felsefe ve ele tiri burada birle ti i gibi ayrı yapıları içerdiklerini de belgelerler. Felsefe do alın özünü anlamaya yönelip ele tirisini o bölgede yo unla tırır. Oysa ele tiri sanatın yapay olgusuna abanır.

slam sanatında do alın tasarrufu Allah’ındır. nsanın tasarrufuna bırakılan rade-i cüz’iyyenin hakkı ise yine Allah’ın tasarrufu altında olmakla beraber özgür kılınmı tır. Yapayın insansı olmasını da bu yargıyla anlamak gerekir.

Do allık ve yapaylık sözümüzü toparlayıp, ele tiriyle diyalektikasını belirleyelim. nsanla ba lamadı ı gibi insanla da bitmeyen, insandan önce oldu u gibi insandan

sonra da olan, insanın olu umunu ve yaratılı nı kapsayan do al ile insanın yaptı 1, ya attı ı ve buldu u sanatsal ö eler ele tiriye birisi kaynak, orijin olarak de eri ise konu olarak yansır. Hem de yapayın yaslantısının do al oldu unu özellikle yansır.

METAFİZİK BOYUTLAR

Sanat eğer insanı içeriyor ve insana yönelikse mutlaka metafizik boyutları getiriyordur. Maddeyi bile bu boyutların adesesinde sunuyordur. Öyle ki, madde sanat içerisinde kendi öz boyutlarını yitirmiştir. Fizik ve kimya ölçüleri içerisinde algılanan su örneği sanatta (H₂O) olmayı aştığı gibi, akı kan, donan, buharla an özelliklerini yitirir. Türkçesinden ya da dünya çirinden ve hatta resimlerinden binlerce örnek sayılabilir. Duyguları kısırlaştırabilir bir materyalist bile sayabilir. Duyguları kısırlaştırabilir bir materyalist bile sayabilir bu örnekleri. Hatta suyun ekonomiye konu edinilmesi bile sanatsal adeseğe çarpmaz. Su, metafizik boyutlara ulaştırılır sanatçı bilinciyle. Büyükair Fuzuli'nin "Su Kasidesi"nde doğanın deşirisi su, Necip Fazıl'ın "Sakarya Türküsü"nde bir baka hayat bulmuştur.

Renk, biçim, eda, hacim gibi maddesel öşeler "can" bulur metafizikte. Doğalın kendisi metafizik içlemlilikle beraber sanat aracılığıyla madde de metafizik boyutlar kazanır.

çirde metafizik boyutlar yetesiye gözlenebildiğihalde heykelde kabalaştırılan, taştırılan ve sanat anlamını yitiren geometrik yapılanma görölmektedir. çurası muhakkaktır ki plastik sanatın soyutlamayla anıtlaşması heykel

kapsamından çıkar. Soyutlanma “einfuhling” sanatın metafizik boyutlara ulaşma çabasıdır. Sanatı bir dereceye kadar soyutlama kabul edebiliriz. Bu kabul sanatı maddeye metafizik boyutlar kazandıran davranışlar olarak kabule götürür. Elbette ki sanatçı bizatihi soyut olan kavramları, soyutlamayı üstlenemez. Ancak soyutlamayı, maddesel ve sonlu kavramlar için sanat çehdi sayar sanatçı.

Estet ve soyutlama, maddeyi dıştan ve içten de idiren bir çabadır. Bu de idim sanat diyalektikasında olutuu içindir ki, insanolu yanan su karısında mantıından kuyadı mez. Sanat eserini severek karıılar. Metafizik boyutlardan yoksun bir sanat resim ise, kötü bir fotoğraf olmaktan kendini kurtaramadı ı gibi, iirse ayak ve gagası kesilince kua benzeyen leylek olmaktan kendini kurtarmaz.

Metafizik boyutları sanat örneklemeleriyle açıklamamız, anılan kavramın, aklı a masıyla tamamen iç içedir. Ne var ki aklı a ar, oraya aklın sınırlarında kalan kavramlarla varmak mümkün olmaz. Aslında metafizik sorunlar ruhun ölümsüzlü ü, eskimezli i, sayılmazlı ı, amaç ve araç olmazlı ı boyutlarını kendi ölçütü kabul etti inden, bu sorunlara yakla ım ancak ruhun enstantlarına fla patlatan sanat yapıtlarıyla olabilir.

Metafizik boyutların ilkinin “Yaratılı ” kavramında, sonuncusunu da “Kıyamet” dü ünçesinde bir ürpertiye ulaşımı olarak görürüz. Yaratılı tan do uma, ölümden kıyamete dek uzanan bir çizgide varolu un sırrını kurcalar durur sanatçı. slam sanatında sonlu (sayılır, ölçülür, bili-

nir)ile sonsuz (sayılmaz, sezilir, Peygamberler aracı ıyla belirlenir) yan yana kah sonlu içerisinde yerle tirilen sonsuz mayasıyla ölümsüze ula ır (ölümden sonra dirilme gibi), kah sonsuza adanan sonluyla(kurban emri gibi) varlık aleminde de erleri yerle ir.

Bütün ko ullarda metafizik boyutlar zaman parametresiyle çalı ır. Sanata sanatçı tarafından nesnelere ve olaylar içinde yakalanmı , tutulmu zaman gözüyle baksak yeridir. Zaman parametresi slam sanatında bütün, kesintisiz ve sürekli olan bir de ere sahiptir. Bu yüzdendir ki slam sanatı evrensel sanat içerisinde en büyük payı ta ırmaktadır.

Ele tiri ve metafizik boyutlar söz konusu oldu unda ele tirmenin tek ölçüsü zaman olmaktadır. Dolayısıyla sanatta ölümsüz yanları bulmak olacaktır. Ve hatta sanatın evrensel gözesini bu kaynakta arayacaktır. Sanatın ses oyunu, ta yı mı ve gürültü olmadı mı ancak bu ölçüyle de erleyebilecektir.

KAVS-I MUTALSAM

*“Vaslum dileyen cevriümi çeksün der imi yar
Bu vadesi güya ki de il cevrine dahil”*

AVN

(Fatih Sultan Mehmet Han)

Zamanı çok gerilere kaydırırsak bile de i meyen ö e-
leri var insanın. Zamanın ölümsüz nefesi, bu ö eleri ba -
rında ku attı ı insana üflerde üfler. Takvimler parmak
sayılarını yenilerin parmaklarında sürdürse ve gözler yeni
filmlere te ne mekânlarını ku atarak yeni gözbebekleri
aransa da, bu ö eler de i miyor. iir de i mez ö elerin
içerisindeki insanı, de i en zamanın ba rında söz sahibi
yapan tek sanat gibi durmaktadır. Güldü mü gözbebekle-
rinde menev eler açan, ıstıraba dü ünçe; ya ımı henüz dol-
durmu ve küçük kırmızı diliyle yaladı ı havaya heceler
halinde masivanın sırrını açıklayan cennet sakası çocukla-
rı, bilmem kaç kalibrelik toplarla hedef alan, iir, kimi
zamanda ihtiyar ninelerin gözlüklerinin arkasında “ben
gençken” diye maddeye hakim olamadı ı halde devinir
durur. Sevdi mi, hele bir sevdasına dü tü mü, iir, geceleri

Leyla, da ları Mecnun eyler ve çöl saçaklarından sevda sancıları deve sabrıyla höykürür ha bire.

Dirse Han kılıç öz pusadını çeker de çıkar kar ımıza;

“beri gel ba ımın bahtı eminin tahtı”

Ve “umut gibi”kadın Dirse Han’a

“göz açıp da gördü üm

gönül verip sevdi im

a Dirse Han”

Gizemiyle eydala ır.

Edebiyatımızda diyalog (insan) asıl oldu u içindir ki “dedim, dedi” tarzı olu turacak denli fazlacadır. Bu konu edebiyat tarihçilerini ilgilendirdi i için dikkat çekmekle yetinip konumuza dönelim.

Dede Korkut Kitabı’nda alıntıyla girdik insanın de- i mez ö elerini açmaya. Yani Kavı Mutalsam’ı gören yöreye. Hayalen, vizyonal ya da kurgusal deyimleriyle açıklanmı olsun, iir sanatının tinsel ı nlarının özüne (origine) ula maya çalı aca ız. iirin insanı kavraması ve airin iir yücelmesi sa ladı ı, iir vatanından ehirlere erh ederek ilerleyece iz.

nsanın de i mez olan ö elerini, ancak sanat eserlerinde izlemek mümkün oldu unu bilerek ilk adımı atıyoruz. Maksudımız (Logic) bilimsel insanı açmak de il, o sınırı geçerek insan gerçe ini gözledi imizi bilmek ve bu

bilmektir ki, Kavs-ı Mutalsam'ın içerisindeki insanı aydınlatmaktır çabamız.

Kavs-ı Mutalsam'ın parametrelerini ve parametrik koefisyantlarını açıklamakla başlayacağız. Biliyoruz.

Dirse Han'ın hanımı der;

“kara baba kurban olsun o ul sana
ağız dilden birkaç kelime haber ver bana”

Ve o ulu der;

“beri gel ak sütünü emdim kadınım ana”

Bu söylemler uzar gider, lakin hayatın trajik ilmeği o ulu, baba elinde, kurban olmaya iterken, evin hanımını ağıza kına çevirir. “ekvası kime? Rüzgâra söylese güne duyar, güne söylese rüzgâr alınır. Kadın ağıza kın, o ulcu unana yansın bir yandan, sevgilisine yansın diğeryandan. Dirse Han kötülük elinde zebun oldu unda “liman gibi” kadın yine yaralanır. Traji komik bir hal; suçlamayı kendine yöneltir, susar. Sırrını yavrusuna açar

“görüyor musun ay o ul neler oldu
sarp kayalar oynamadı yer oyuldu”

O ul bu kez babasının karısında; bu farkla ki, birinci perdede Dirse Han (baba) yanıltarak o ulunu bilerek öldürmeye yönelik, Kavs-ı Mutalsam'ı gerer. İkinci perdede yine babası bu kez o ulunu tanımadan yetitlik kurallarınca düelloya davet eder. Ama acısını ünleyerek yapar bu düel-

loyu. Babasını dinler o ul. Ve o ul oldu unu bilerek, babasını kurtarmak iste iyle dolu.

Kavs-1 Mutalsam'ı güne kursu gibi dudaklarına tutup seslenir. Sonunda Dede Korkut gelir. Onun elinde de bir Kavs-1 Mutalsam var. Gerçi esasta yalnız onun elindedir mutalsam.

Der

“onlar da bu dünyaya geldi geçti
kervan gibi konu göçtü
onları da ecel aldı yer gizledi
fani dünya yeni kaldı
gelimli gidimli dünya
ahir son ucu ölümlü dünya”

Kitab-1 Dede Korkut gerçekten ilk klasik romanlarımız sayılsa yeridir. Gerçi Yahya Kemal'in bizdeki roman yoklu una bakıp da “Bizim romanlarımız arkılarımızdır” diyor ama, Kitab-1 dede Korkut bu sırta biraz daha ba ka açıdan gerçeklik kazandırıyor. Bu yargılamaya da edebiyat tarihçisinin dikkatini çekmekle yetinmeliyiz. Zira uzun bir konu. Üstelik ne ki konumuzu da ıtır, biz o konuyu sahibine bırakalım.

Kavs-1 Mutalsam nedir?

Hor görüldükçe azmanla an, vuruldukça kasları yenilmezle en Tepegöz'ün dünyasına yakla alım. Beslediler büyütüle Tepegöz'ü insanlar, kar ılı ında günlük iki insan ve be yüz koyun haracını ödediler. Tepegöz, O uzun etini

yedi, kanını içti ve semizle ti. O uz ulus olarak tarihten silinmenin saça na vardı. Hem kendi bilincine hem de ulusla manın tarih bilincine eren Basat varolu u, Tepegöz'ün eceli bildi. “Kar ı yatan kara da lar, co kun akan kanlı dereler” gibi geni leyen sabrına sarıldı Basat. “Kara pusat öz kılıcını” çekti Salhana kayalarına dayandı. Tepegözü gözden ettir, tepesini omzuna bir etti. Ulusunun korusuna kesti i kurban, onlara, yeni bir can getirdi. Bu can bir ozan getirdi. Dede Korkut geldi.

soyluyu söyledi
soysuzu söyledi

Toplumsal tehlikeleri vardı nda putla tıran Tepegöz, inanan ve aklıyla davranan insanın önünde eriyecekti. Bu soyutlama da sosyal ve siyasal kamu gücünü örnekle -tiren Basat, “toplum canavarını kendi içinde ta ır” gerçeğini görüyor ve yine bu canavarın “toplumun kendisine dönmesiyle yok edilebilece ine inanıyor. Toplumu ölüme sürükleyen nice olayın iyiye, do ruya güzele çevrilebilmesi insan bilincine sahip mihverlerin olu masına ba lıdır.

Yargılamaları bir yana bırakarak Kavs-ı Mutalsama dönelim. Sanatın Dede Korkut devletinde tehlikeyi böyle anlattı nı görüpte konusuna takılmak olmaz. Konusunu ve göz a rılarını geçelim. Tepegöz imajına toplum betimine ve do al yankıların sunulu una e ilelim. Tepegöz kendi varlık artına uygun olarak kendine has, mekan ve davranı lar tümü içerisindedir. Orta oyunu çizgilerini, minyatür resimleriyle izledi imiz Tepegöz co kun destan kar ısında, aczini ne denli gizlese de ihti amını küçültemez. Cinler

âleminin tüm yardımları tepegözü desteklese bile insan gerçe i onun tek korkusudur. Bu yüzdendir ki insan kendisinin kurdu olsa bile ba kalarının da kurdu olmaktan kurtulamaz. Diyalektikada toplumun tohumu olan insan yine toplum tarafından yücelmi kılındı ında tehlikeleri yok eden, önleyen kahramanları müjdeleyecektir.

Nietzsche'nin felsefesine kaynak olacak yargılar bütünü Dede Korkut Kitabının temel yorumunu olu turmaktadır. Bireysel ama kahraman yanıyla sürü ve zamanı sürükleyen toplumsuz olamayan bir bireysellik. Öyle ki bireyler adlarını bile kahramanlıklarına borçludur.

Deli Dumrul'un Güvercin'e yenilmesi ise; kalıbın ruha, etin ehvete, hayatın zamana, zamanın ölümsüzlü e yenilmesidir. Deli Dumrul'un kurdu u köprü, toplumsal hayat köprüsüdür. O köprüden herkes geçecektir. Geçen be akçe, geçmeyen on akçe ödeyerek geçecektir. O köprüden geçen dünya malını dünyada bırakacak ama ço unu kullanarak, geçemeyen ise malının ve servetinin tümünü kullanmadan geçecektir. Kavs- Mutalsam'a böyle yansır Deli Dumrul. Daha önce söyledi imiz Nietzsche felsefesinin temel esprisini Deli Dumrul'un an-babasından can ödöncü isterken görürüz. Ne var ki bu espriyi a k kırar. Deli Dumrul'un helallisi can ba ı ıyla kahramanlık yapmak ister. A k tüm felsefeleri a acaktır. Ve bu a kın maveradaki gölgesi Allah'ın tasarrufunda oldu u içindir ki, hem ölümsüz hem de, kendine ba ı lanmı bir "eyyam" içindir.

Nietsche küçülür küçülür bir Alman vatandaşının boynunda boz tüy kadar nicesiz bir felsefeyle savunduğunu anlar. A kın kar ısında ne kar ı yatan karlı da lar ne kanlı dereler dayanır. Zaman sükût eder. Sükûtun felsefesini aklın kavraması ne mümkün. O kavramaların ötesindedir.

Kavs-1 Mutalsam'ı örneklemelerle anlatmaya çalışsak bile, gayretimiz sadece bu kavramı dü ünmeye yöneltmek ekinde özet bulacaktır. Örneklerden ta an gölgenin resminden yararlanmakta da bir sakınca olmadığına göre özel bir genellemeye varalım. Kavs-1 Mutalsam'ı açalım.

Kavs-1 Mutalsam sözlük kar ılı nda büyüle ri anlamına gelir. E er düzlem geometri varlıkları ku atamıyorsa ve e er biz varlıkları düzlem geometrinin kalıplarına uyma a zorlamıyorsak, Kavs-1 Mutalsam uzay geometrisinin dizgin tanımaz çizgileriyle varlı ı ku atacaktır. Kavs-1 Mutalsam'ın çizgileri bile kendine özgedir. Özge bir anlayı biçimini de isteyecektir. Birbirine çak ır gibi gördü ümüz nice çeli kiler bu büyüle ri altında yorum tarzı bulacaktır. Yorumdan öte ya amanın bir anlamı olacaktır. Büyüle rinin “kutsal suç”la birlikte “gerçek yalan”ı da içerisinde barındıran bir hayatı oldu unu, e rileri do ru yerinden tutabilirsek görürüz. Büyüle ri diye ortaya koydu umuz kavram kendini a arak zaman ö esini üstümüze yayar.

Kavs-1 Mutalsam'dır gökyüzü, yeryüzü ve zaman ve bunlara göbek ba ıyla ba lı insan. Kavs-1 Mutalsam'dır

can, can içre canan ve söz açmak a ktan. Kavs-1 Mutalsam'dır gece, yıldız ve ay ki ka larında çatılan zaman, sevgilinin duda ında bir e imdir. Dipdiri... büyüü Kavs-1 Mutalsam. Umutların biçimi. Sanatçının içinde yakamozlanan denizlerin devirdi i sandaldan suya gömülüp mavi mavi ü üyen amansız bir akıldır kimi zaman. Ustur Kavs-1 Mutalsam, ustura a zına dü en "Ben"de mafsâl gölgelerini yalayan...

Kavs-1 Mutalsam'dır susan bez parçalarını nakı la konu turan ve Selçuk yapı giri lerinde ta ı gergele geren... Kelimeleri okyanuslarda yıkayıp, ormanlarda büyüten ve kutsal "selva"larla doyuran ruhçu sanatın adı Kavs-1 Mutalsamdır. Gökyüzü büyüü e risini gözbebe i gibi yayıp insan, hayvan ve bitkiler üzerine bereketlerini ya dırırken Kavs-1 Mutalsam'ı tohumun özüne yerle tirecektir.

ESTET

Duyarlı ın aldanması e er kaderin dı nda olsaydı estet anlamsız bir kavram olmaktan kendini kurtaramazdı. Aldanan yalnız duyarlılık mıdır sorusu bizi gerçekten ürperiyor. Nasıl ürpertmesin ki; aldanmaklı ımız yanılgıları görmemizi de ayrıca ve kaldırılmaz örtülerle peçeliyor. Bu örtü yüzünden “gerçek”le kandırılıp elimizden olanaklarımızın tümü de alınıyor. Orta yere aldanmaklı ımızı ko-yamayaca ımıza, yanılgıları yalanlayamayaca ımıza göre, ne derdi ter döksek ruhsal doyuma eremeyiz. Siyasal ve sosyal basıncın bir musiki ritmi getirece i yerde u ultu ve gürültüyle beyin hücrelerini satın alması bizi ve bize ba lı de erleri tecim iyesi kılıyor. Kıyılarına varmaktan korkulan ruh ufkunu bu yüzden küfür sülfür zehirlenmesi kaplıyor. Bu aldanmaları ve yanılgıları görece imiz beldeyi bize “her eye ra men” sanat açacaktır. Sanat bu mente e-leri paslanmı kapıları ve hırsız çevikli iyle ve sessizce açacak imkânları “estet” aracılı ıyla getirecektir.

Estetin; iyesi oldu u, varlı ı di er varlıklara yerindirmeyen unsurlardan biri olarak genel bir tanım yapmak zorunda kaldı ımızda, bunun bir takım genellemelerin u rayabilece i tehlikeyi içermesine göz yummu olacağız. Estet ve varlık sanki birbirisiz dü ünülemeyecek bir yargının kapsamında kalmaktadır. Varlık tanımımız, ister iste-

mez bizi estetin (natural) önüne sürükleyecektir. Mücerret (soyut) varlıklar, mü ahhas (somut) varlıklar diye öncelikle iki kola ayrılan varlıkları genel kuralları içerisinde ve “estetik”in dayana ı olması yönünden aynıla tırabiliriz.